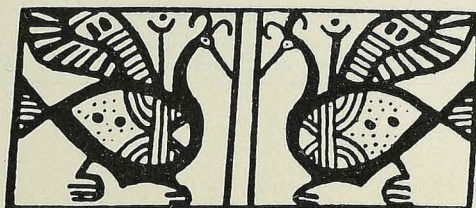

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΔΗΜ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ, Γ. ΣΑΝΤΗΣ, ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ,
ΣΑΒΒΙΑΣ ΧΑΛΛΟΥΜΑΙΣ, ΗΡΑ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ, ΣΤ. ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ,
Γ. Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ, Κ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΗΣ, G. BERTOZZI, ΦΟΙΒΟΣ
ΔΕΛΦΗΣ, Γ. ΛΥΣΙΩΤΗΣ, Κ. ΠΙΛΑΒΑΚΗΣ, ΑΛ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ,
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

228

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Ετήσια συνδρομή	Κε2.000 μίλε
Ετήσια συνδρομή διά βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	€3.000 μίλε
Ετήσια συνδρομή έξωτερικού	300 δραχμές ή \$10 (δολάρια)
Τιμή Τεύχους	€0.300 μίλε
Τιμή διπλού τεύχους	€0.600 μίλε

Τὰ χειρόγραφα δέν ἐπιστρέφονται. Κλισέ καί φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
100 ἀνάτυπα πρὸς 750 μίλε τὴ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ: "Ἐξι ποιήματα	243
Γ. ΣΑΝΤΗΣ: Ἐπιτάφια ἐπιγράμματα	244
Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ: Πέντε ποιήματα τῆς Κύπρου	245
ΣΑΒΒΑΣ ΧΑΛΛΟΥΜΑΣ: Τὰ κάδρα	246
ΗΡΑ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ: Σήμερα, αὔριο, ἴσως μεθαὔριο...	247
ΣΤ. ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ: Ἐκείνους...	248
Γ. Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ: Μιά ξεχασμένη ἐπιστολή γιὰ τὸν Μενάρδο	249
Κ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΗΣ: Ἡ φθορά τῶν λέξεων στὰ ποιητάρικα τραγούδια	250
G. BERTOZZI (μετ. Φ. Δέλφης): Δελφοί	251

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Γ. Λυσιώτη: Πνευματικές ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν παλιά Λευκωσία. —
Κ. Πιλαθάκη: Ἡ Λεμεσὸς τὸ 1878. — Ἀ.λ. Μιχαηλίδη: Ἔκθεση Α. Κόδρου. —
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Βασ. Κραψίτη «Λόγιοι τῆς Ἠπείρου», Κ. Φωτόπουλου
«Χρονικὸ τοῦ Μεγάλου Σηκωμοῦ τοῦ Γένους», Ε. Ν. Μόσχου «Ἀποτιμήσεις», Παντ. Κα-
κολὴ «Τὸ ἄλφα τζιαι τὸ βῆτα» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
— ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

Κ. Χρυσάνθη: Τὸ «Φυλάκιο Χ γραμμὴ θανάτου» προσάρτημα.

Θεοφ. Σταύρου: Π. Πρεβελάκης, φυλλάδιο.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθη.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

(Από πνευματική ομάδα)

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΘ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1979

ΑΡ. 228

ΕΞΗ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΓΥΑΛΙΑ

Αγνούλα μου, εκείνα τὰ γυαλιά τού ήλιου πού φοράς
διώξε τα, σέ παρακαλώ από τὸ πρόσωπό σου,
κι' ἄφησε τὰ μάτια σου ἐλεύθερα γὰ διαλαλήσου
σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους:
«Δεῦτε λάβετε φῶς!»

ΠΕΡΠΑΤΗΣΕ...

Περπάτησε γὰ δῆς πὼς ξέρω γὰ προσκυνῶ
τὰ θήματά σου.
Διάταξέ με γὰ δῆς πὼς μπορῶ γὰ σοῦ φέρω
τ' ἀθάνατο νερό!

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Τὸ βιβλίο πού ἔγραφα γιὰ σένα
τὸ εἶδα στὴν κινητὴ βιβλιοθήκη τῶν πεταλούδων.
Τὸ διαβάζουν τώρα οἱ ἑκταῖοι τῶν κρίνων
καὶ ὅλες οἱ τάξεις τῶν λουλουδιῶν,
ἀγαπημένη!

ΜΗΠΩΣ...

Μήπως ἀναλύοντας τὸ ἡλιακὸ φάσμα,
ἀνακάλυψες ὅτι λείπει κανένα ἀπὸ τὰ χρώματα
πού τὸ συνθέτουν;
Μήπως ἐξετάζοντας ἕνα ἀπειροστημόριο τῆς Πλάσης,
βρήκες ὅτι λείπει ἀπὸ μέσα ἡ ἁμορφιά σου
πού τὸ διαποτίζει αἰώνια;

ΤΑ ΠΑΡΤΕΡΙΑ

Τὰ παρτέρια γιόμισαν ἀπ' ἀσφοδείλια.
 Οἱ μαργαριτοῦλες φυλλορρόησαν, Ἄγνούλα,
 καὶ τὸ μικρὸ τους μαντεῖο δὲν εἶναι πιά σὲ θέση
 νὰ λέει τὴν τύχη τῶν ἐρωτευμένων:
 «Μ' ἀγαπᾶ; δὲν μ' ἀγαπᾶ;»

Τ Ο Μ Ο Ν Ο . . .

Τὸ μόνο ποὺ φοβάται ὁ θάνατος
 εἶναι ἡ Αἰωνιότητα.
 Κι' ἡ ἀγάπη μας εἶναι τὸ φόβητρο τοῦ θανάτου,
 ἀγαπημένη!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

Ἀπὸ τὸ ἐνέκδοτο ἔργο ΑἴΓΝΟΥΛΑ

ΕΠΙΤΑΦΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΙΚΡΟΥ
ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

1. ΠΡΟΣΦΥΓΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ

Ἦσ' ὁ προκείμενος νεκρὸς
 εἶναι πρόσφυγας ἐξ Ἄμμοχώστου.
 Ἄπέθανεν τὴν 15ην Αὐγούστου 1974.
 Ἐτάφη σήμερον τὴν 20 Ἰουνίου 1978.
2. ΤΟΥ ΠΙΚΡΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

Μὲ σκότωσαν στὸ «Πικρὸ Νερό»
 Πικρὴ ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατός.
3. ΤΟΥ ΠΙΚΡΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

Ἰούλης 1974.
 Κόκκινος θάνατος μὲ πῆρε.
 Κόκκινη ἢ Ἀνάσταση θάλλῃ.
4. ΝΕΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΠΑΣΙ

Σκοτώθηκα στὸ Καρπάσι μας.
 Τὰ καπνόφυλλα ποὺ σκεπάζουν
 τὸ σῶμα μου
 ἄς ὀδηγήσουν πίσω τοὺς ζωντανούς
 στὴν Ἰθάκη τους.
5. ΝΕΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΡΥΝΕΙΑ

Σκοτώθηκα στὴν Κερύνεια μας.
6. ΝΕΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΡΦΟΥ

Πρῶτος στὸ θάνατο
 Καὶ στὴν Ἀνάσταση.
7. ΠΡΟΣΦΥΓΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ 2

Σκοτώθηκα στὸ Μόρφου μας.
 Ἡ ψυχὴ μου θ' ἀνθίσει πάλι στὴν
 Ἀνάσταση
 μὲ τίς πορτοκαλιές μας.
8. ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Ἔνας στρατιώτης
 τοῦ Παγκόσμιου Στρατοῦ τῆς Εἰρήνης
 ἔχασε ἐδῶ τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἐπι-
 κράτησή της.
9. ΕΛΛΗΝΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

Ἡ Γῆ τῶν ἀδελφῶν μου
 μὲ σκεπάζει.

Γ. ΣΑΝΤΗΣ

ΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΚΥΠΡΟΣ

Στὸ σταυροδρόμι ἀνατολῆς
καὶ δύσης ἓνα ἔστρακο
ἀνοιχτὸ στὸν ἥλιο ἢ Κύπρος,
ματωμένη, γεμάτη ὄμως
ἄνθη κι' ὄμορφιά.
Συναντᾶς τὸ κύμα
χωρὶς τὸ ρόχθο τῆς πτώσης.
Θάλασσα ἀπὸ ἀτόφιο γαλάζιο
κρύσταλλο, ἀνθρώπους
μ' ἓνα χαμόγελο στὸ πρόσωπο.
Θὰ γίνῃ τὸ θέλημα τῆς
Ἀφροδίτης, ἢ Ἀσία
θὰ πάει πάλι στὴν Ἀσία,
τὸ νησι γαλάζιο πάντα
θὰ προβάλλει στίς
ἐκλάμψεις τοῦ πιὸ δυνατοῦ
Ἑλληνικοῦ φωτός.

Ἡ ἀγγελοκτισμένη

Μιὰ ἐκκλησία στὴ Λάρνακα
χιτισμένη ἀπὸ τὸ χέρι τῶν
ἀγγέλων, ἀπὸ τὸν πηλὸ
τῶν ἄστρων τῆς Μαρίας. Ὅταν
ξανακατέβει ἡ Παρθένα
θὰ φύγουν τὰ φοβερά
κόκκινα πανιά, τὰ γεμάτα
αἶμα καὶ θάνατο.
Ἡ ἀγγελοκτισμένη
ἀγρυπνᾷ στίς δεήσεις
τῶν Ἑλλήνων.

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Προχωρῶ στοὺς καθαρὸς
δρόμους τῆς Λευκωσίας
ἀνάμεσα σὲ Φράγκους
καὶ Ἀγαρηνοὺς, σὲ Ἄγγλους
κατακτητὲς καὶ Τούρκους
δολοφόνους. Κύματα
ἢ ἱστορία πάει
κι' ἔρχεται πᾶνω στὰ τείχη.
Ὡστόσο τὸ γαλάζιο
εἶναι τὸ πιὸ δυνατὸ χρῶμα
τῆς ζωντανῆς, στὴ μνήμη,
πολιτείας.

ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΛΕΦΤΕΡΙΑΣ

Γιατὶ τὸ ἀγαλμα εὐλογεῖ
τὴ λεφτεριά, καθὼς τὰ
σίδερα τῆς φυλακῆς σηκώνουν
τὰ δυνατὰ μπράτσα δυὸ ἀντρῶν.
Γιὰ νὰ θγοῦν ἀπὸ τίς
σκοτεινὲς φυλακὲς
οἱ ἥρωες κι' ὁ λαός,
στὸ φῶς τῆς Κύπρου.
Μὲ τὸ αἶμα καὶ τὸ σκοτάδι
πλάθεται τὸ νέο χαῖρε
καθὼς κατεβαίνει στὸ
ἐρωτικὸ νησι δυνατὴ
ἢ ἀστραπή τῆς αὐγῆς.

Ο ΜΟΥΕΖΙΝΗΣ ΚΙ' Ἡ ΝΥΧΤΑ

Ἦρθες νὰ μὲ βρεῖς στὸ
σκοτάδι, καθὼς ὁ μουεζίνης
τραγουδοῦσε βραχνὰ μὲς
τῇ νύχτα.
Τὸ ξαίρω πὼς ἡ ἀγάπη σου
ἀπλώνεται πᾶνω ἀπὸ τὴ
θάλασσα, πέρα ἀπὸ τοὺς
κάμπους, ὅμως ἀγαπημένη
ἔκου τὸ μουεζίνη, εἶναι
ἢ φωνὴ τοῦ θανάτου,
ποὺ ἔρχεται πάντα τῇ νύχτα
φωνὴ τοῦ σκοταδιοῦ καὶ τῆς ἀπάτης.

Λευκωσία, 11.4.1979

ΠΑΝΟΣ Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ

ΤΑ ΚΑΔΡΑ

Στόν Γιάννη, τὸ Λούη καὶ τὸν Κίκη

I

Αφτά τα κάδρα
 ακολουθάνε την πορεία μας.
 Κάθε φορά που κάνουμε ἐπισκευές,
 ανακατατάξεις, διαρρυθμίσεις
 κατεβαίνουν απ' τη θέση-τους.
 Μα τη θέση-τους ποτέ δεν τη χάνουν.
 Πάντα βρίσκονται πάνω σε κάποιο τοίχο
 και πάντα κερδίζουν μιὰ θέση.
 Η πρώτη-τους θέση ποτέ δεν μένει στην
 θύμησή μας.
 Όλο και κάπου ξεθωριάζει.

II

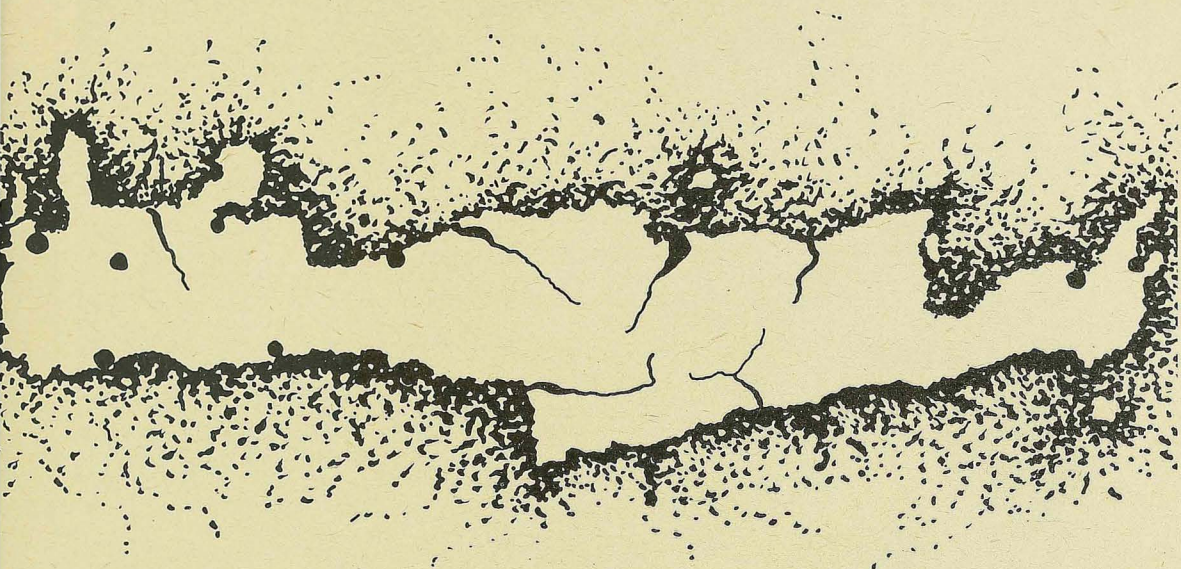
Μα τώρα η μοίρα-μας πήρε
 ξέχωρους δρόμους.
 Εμείς στο Νότο, αφτά στο Βορρά.
 Σπάνια — απ' όσα ξέρω —
 χωρίζουν οι δρόμοι των ανθρώπων
 και των κάδρων.
 Κι όμως τώρα βρέθηκαν άνθρωποι
 που τους χωρίσαν.

III

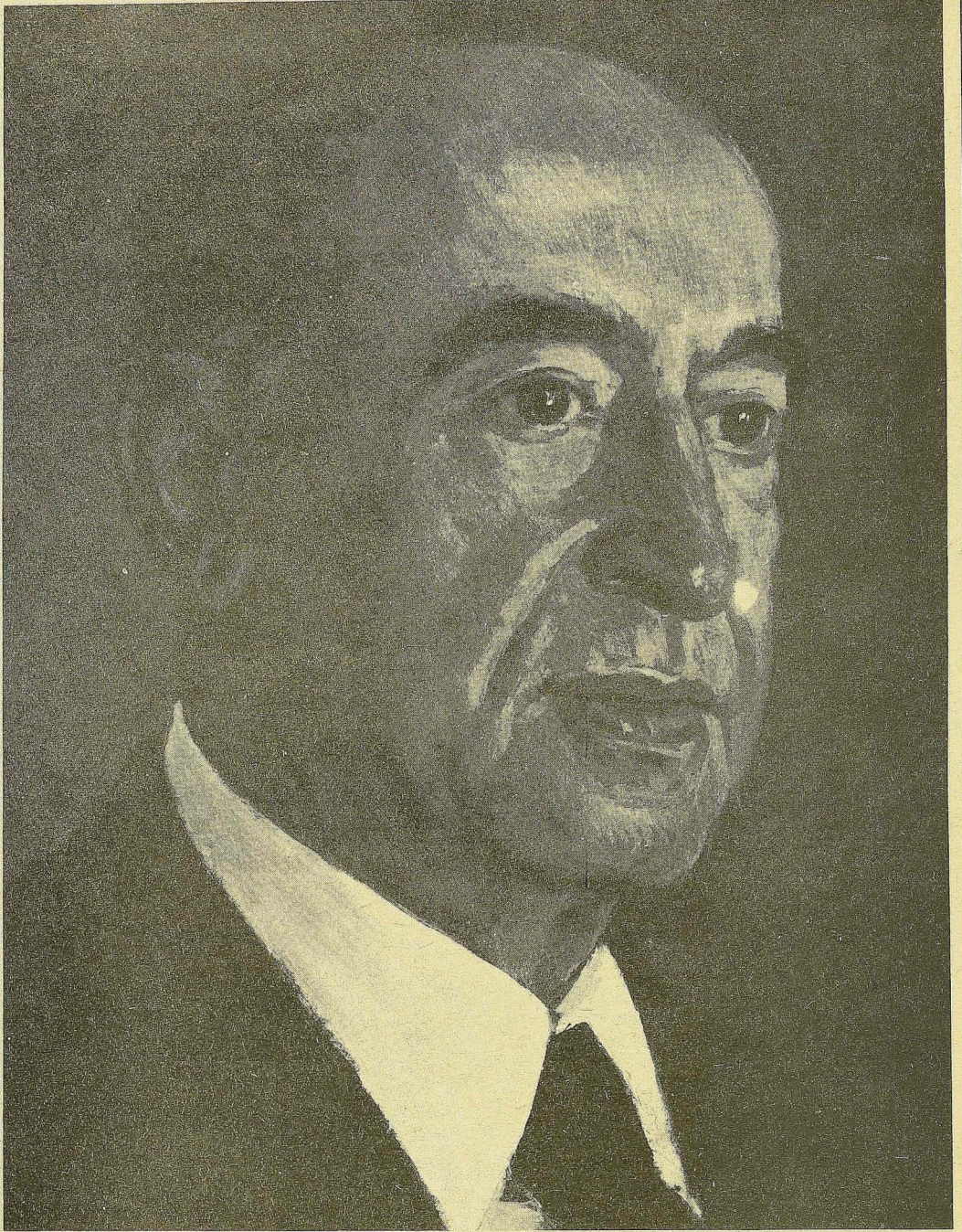
Αλλοίμονο στους ανθρώπους
 που χωρίζουν τους ανθρώπους.
 Αλλοίμονο και στους ανθρώπους
 που χωρίζουν και τα κάδρα
 απ' τους ανθρώπους.
 Μα τρεις φορές αλλοίμονο
 σ' όσους ανέχονται να χωρίζονται
 κάδρα κι άνθρωποι.

ΣΑΒΒΑΣ ΧΑΛΛΟΥΜΑΣ

HOMAGE TO
PANDELIS
PREVELAKIS

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΟΝ
ΠΑΝΤΕΛΗ
ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

PANDELIS PREVELAKIS

HOMAGE TO
PANDELIS PREVELAKIS

an exhibit

May 18-June 30, 1979

Crete has always been demanding of her children and the Cretans have accepted this challenge as a canon of life. Thus, through prudent assimilation they have succeeded in maintaining their Cretan consciousness; through a series of costly revolts they became free of the six centuries-old foreign domination (Venetian and Turkish) and through their creativity they made significant contributions to the political and cultural enrichment of Crete and neohellenism in general. Crete claims among her own the leading political figure of twentieth-century Greece, Eleftherios Venizelos; the most popular composers, Hadjidhakis, Theodorakis and Mamangakis; and the best known of modern Greek writers, Nikos Kazantzakis, to mention only a few. Of course, there is also Dominikos Theotokopoulos, better known to the non-Greek world as El Greco, the pride and inspiration of ambitious Cretans. Finally there is the long tradition of teachers, church hierarchs and icon painters who left their mark on homes and on churches throughout Crete and mainland Greece, including Mount Athos.

Pandelis Prevelakis is the personification of the challenge and the response of this Cretan tradition. Born in Rethymno, Crete, in 1909, his ancestors include teachers, religious leaders and martyrs in the struggle for Crete's freedom from Turkish rule. His education was Cretan, Greek and European, having pursued his advanced studies at the Universities of Athens and Paris. His orientation was from the beginning in the humanities, literature and the fine arts, and his dissertation, submitted at the University of Thessaloniki in 1935, dealt with El Greco. He supplemented his formal education with extensive travels in Europe before starting his professional career in Greece as Director of Fine Arts in the Ministry of Education. In 1939 he became professor of art at the Highest School of Fine Arts in Athens, a job which he held with distinction for 35 years until his retirement. In his long and active career, Prevelakis has excelled as a teacher, scholar, critic, poet, prose writer and playwright. He leads a rather quiet life, devoting every minute of his free time to his writing. His literary accomplishments are impressive both in quality and scope, in artistic expression and in scholarly responsibility. They consist of over fifty major publications, numerous articles, introductions, commentaries, and addresses. A bibliography prepared by Emmanuel Ch. Kasdhagli, *Symvoli kai Vivliographia tou Pandeli Prevelaki 1927-1967* (Contribution to the Bibliography of Pandelis Prevelakis 1927-1967, Athens, Ekdhosis ton Philon, 1967) lists 2158 entries of Prevelakiana. A new edition of this remarkable bibliography is being prepared.

In his extraordinary literary attainments, Pandelis Prevelakis demonstrates a mastery of the modern Greek language, especially the demotic, equalled by few other Greek writers. His serious preoccupation with the language, subjecting it to endless tests to prove its versatility of expression in poetry, prose, critical essays and scholarly treatises, may well prove one of his major contributions to modern Greek culture. It is worth noting that throughout this preoccupation he maintains a loyalty — a special affection — for the Cretan dialect, or one might say for the "Cretan expression". He has done so with confidence, knowing that he is working with the language which serves as the effective carrier of the Cretan Ethos, and without apology to ungenerous writers and critics from mainland Greece.

Pandelis Prevelakis is above all a poet, if by poetry we understand more than the writing of verses. The first and last works of his fifty-year literary activity are poems, both of them steeped in Cretan heritage. The first one, *The Soldiers* (1928), was inspired by the results of the Asia Minor disaster leading to the exchange of population between Greece and Turkey. The last one, *The New Erotokritos*, which Prevelakis envisages as his poetic and spiritual testament, has as its model

the medieval Cretan romance *Erotokritos* by Vicenzos Cornaros, but it deals with contemporary concerns of the author. *The New Erotokritos* appeared first in 1973 in a limited edition intended for a few friends, not the reading public or critics. He reworked it meticulously for six years and a second, handsome edition appeared in 1978, again published for a few close friends only. "Six years which I dedicated to it were not enough," Prevelakis confesses, "not only because the poem may be improved, but chiefly because the writer wishes to incorporate in it whatever his soul continues to produce relevant to his original conception; he wants *The New Erotokritos* to be 'his last abode'." Or, as Constantine Tsatsos, the President of the Greek Republic and a literary figure in his own right, stated in a commentary to the second edition, "*The New Erotokritos* is the work which marshalls all the powers of the poet's soul. . . . It is a synthetic presentation of all his personal experiences and simultaneously his ideological objectives." In short, it is Prevelakis' struggle for total freedom and the poem appropriately enough begins with a dedication to "The Lover of Freedom". One suspects that *The New Erotokritos* will remain an open project for the author as is the struggle for total freedom.

In the remarkably productive period between *The Soldiers* and *The New Erotokritos*, Prevelakis published three other collections of poems: *The Naked Poetry* (1939); *The Most Naked Poetry* (1941); and *The Hours on a Greek Island* (1945). These chronicle the emotional and ideological development of the young writer from the moment he left his secure environment in Crete to embark on a bigger search during his studies in Athens and Paris and during his experiences of the Second World War, a dilemma which will reappear in Prevelakis' subsequent work, especially his novels. According to critics, some of Prevelakis' poems from *The Naked Poetry* such as the "Anastasia" ("Resurrection") are among the best written in modern Greek.

Pandelis Prevelakis is, however, most readily associated with prose, especially his novels based again, of course, on his Cretan experiences. This preoccupation of Prevelakis with Cretan themes has already earned him the title of a national writer for that great Greek island, and justifiably so, for as he put it, "Crete is my passion and my salvation. I dedicated to her seven novels and three plays." The starting point of his Cretan exploration is *The Tale of a Town* (1938), in which Prevelakis seeks to recapture the integrated and well regulated existence of his native town of Rethymno with its honorable citizens and traditional values. When I was recently invited in Minneapolis to give a lecture on the significance of icons in the Orthodox tradition, I read to my audience passages from *The Tale of a Town* where the author described the village church, priests and especially the process of icon painting. My American audience responded to *The Tale of a Town* with the same enthusiasm with which the Greek and European audiences had received this work. It seems that they all recognize, with equal nostalgia, the traditional way of life which has succumbed to modernity with its complexity and confusion. In this sense *The Tale of a Town* transcends its local limits and may symbolize the passing away of cities and civilizations. And Prevelakis, who was concerned about Rethymno as a style of life, admits that he started writing *The Tale of a Town* in the spring of 1937 after three years of formal education in Europe which left him rather disoriented. In response, his consciousness and his art sought to resurrect Rethymno.

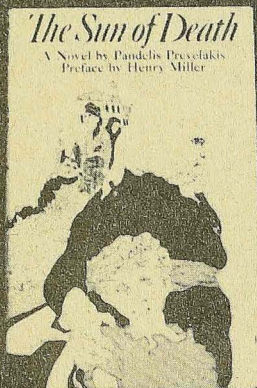
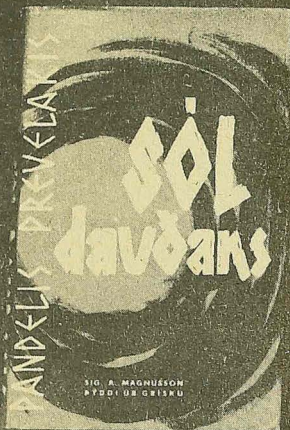
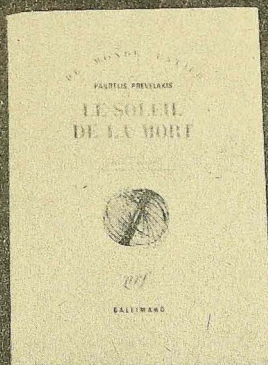
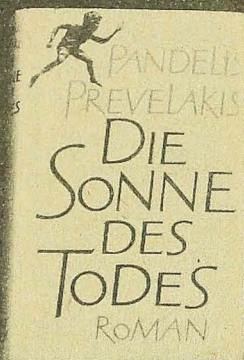
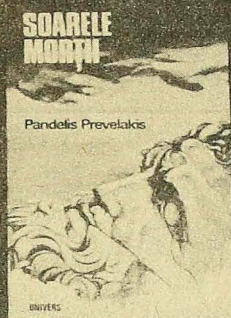
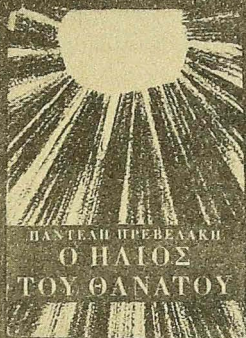
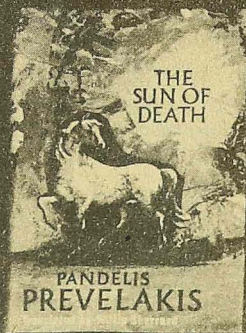
The Cretan themes were further explored in *Unfortunate Crete* (1945) and his trilogy *The Cretan* (1948-1950), historical novels at their best, combining extensive research and artistic imagination. *Unfortunate Crete* is the chronicle of the Great Revolt in 1866-69 by the Cretans, a revolt which ended sadly and dramatically with the burning of the monastery of Arkadhi

with the author's uncle as one of the victims. *Unfortunate Crete* is probably the best known of Prevelakis' work in Greece. *The Cretan*, a much more ambitious work, brings the story from 1866 to 1910 by concentrating on the life of a young Cretan, Eleftherios Venizelos, the political hero who will emerge from among the masses to lead his people in a free political experiment. The first part of *The Cretan* entitled *The Tree* (1948) treats the development of the young Cretan into manhood, conscious of his individuality and his yearning for freedom, a freedom to be experienced partly in the second volume, *The First Freedom* (1949), which focuses on the revolution of 1895-98. This, of course, is the prelude to the real challenge facing all the Cretans and, by extension, Greeks and the world, and which is treated in the third volume, *The State* (1950). In it the author makes a plea for responsible citizenry for the creation and functioning of an ideal state.

Prevelakis continued as a novelist with a new trilogy: *The Sun of Death* (1959), *The Head of Medusa* (1963) and *The Bread of the Angels* (1966), which are to a great extent autobiographical. They are all, in a way, a restatement of the question of Rethymno's viability as a style of life. In this trilogy a young orphan grows up in the sun drenched Crete reinforced by rich local Christian traditions (*The Sun of Death*), travels abroad and is exposed to endless conflicting ideologies (*The Head of Medusa*), and then attempts to return home to a redefined "Ithaca", since the old world and its values have been destroyed beyond repair (*The Bread of the Angels*). Subtle in all of Prevelakis' work is his concern about freedom — individual as well as national — which is becoming more and more difficult to maintain. This concern is best reflected in his most recent novel, *The Count Down* (1974), which is an eloquent rejection of dictatorial regimes in general and the recent Greek military regime (1967-1974) in particular. By describing the conditions which led a university professor to commit suicide the author hopes to awaken the conscience of others to resist political and intellectual regimentation. Prevelakis' commitment to the Cretan heritage and especially his preoccupation with dilemmas confronting twentieth-century man are also reflected in his plays listed in the bibliography.

All Prevelakis' works are characterized by clarity and precision. This is especially true of his scholarly treatises beginning with his *Dominikos Theotokopoulos* (1930), *General Introduction to the History of Art* (1934), *Greco in Rome* (1941), to *Ancient Themes in Italian Renaissance Painting* (1975). In a class all by itself is his well known *Nikos Kazantzakis and His Odyssey; a Study of the Poet and the Poem* (1958). While primarily an analysis of Kazantzakis' major work, this is still a model of literary biography and criticism and an indispensable reference work for the student of Kazantzakis. The insights he provides are partly the result of the long and unusual friendship and collaboration he enjoyed with Kazantzakis. This association is revealed in the *Four Hundred Letters of Kazantzakis to Prevelakis* (1965), meticulously arranged and admirably supplemented with an introduction, a chronography and commentary by Prevelakis himself.

The same clarity and care is evident in the numerous translations Prevelakis executed from European languages into modern Greek, in itself a major contribution to modern Greek literature and culture. His translations include: S. Reinach and R. Peyre, *General History of Art*, 2 vols. (1931); André Maurois, *Les Silences du Colonel Bramble* and *Les Discours du Docteur O'Grady* (1935); Jacinto Benavente, *Los Intereses Creados* (1939); Calderon de la Barca, *La Vida es Sueño* (1939); Paul Valéry, *L'Amé et la Danse* (1939); N. Kazantzakis, *Le Jardin des Rochers* (1960); Paul Claudel, *Le Soulier de Satin* (1964). He also rendered into modern Greek, Euripides' *Medea* (1956), and *Bacchae* (1962), and he wrote introductions to the

First edition and translations of
Ο ΗΑΙΟΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ (The Sun of Death).

aesthetically attractive albums published by the National Bank of Greece on the occasion of the 150th anniversary of the Greek War of Independence.

There is a letter from Kazantzakis to Prevelakis dated 1928, which in a way illustrates the latter's commitment to the promotion of Greek letters more eloquently than anything that has been said thus far. It was written from the Soviet Union and in it Kazantzakis informs Prevelakis of his visit to a Greek school in Batoum; then he adds, "They need advice and books and I suggested that they apply to you. I am therefore writing to you begging you warmly to make yourself useful to them. They are preparing a great 'Chrystomathy' for all the Greeks of Russia and your intercession will be precious." In word and deed Prevelakis remains to this day quietly but firmly committed to this mission. In Greece, his contribution was officially recognized in 1978 when the Academy of Athens elected him a regular member to that body. Throughout Europe his work has been thoroughly appreciated as evidenced by the translations of and commentaries on his works in European languages; and in the English speaking world his name has been held in high esteem by a select audience. It seems as if Crete has again issued its traditional challenge and Pandelis Prevelakis has responded obeying the Cretan's canon of life.

This Second Annual Celebration of Greek Letters at the University of Minnesota is a homage to Pandelis Prevelakis, the man and his work. It is an expression of appreciation for his numerous contributions to modern Greek culture. It is also a tribute to his commitment as a man and an artist not only to Crete and its concerns but to our century and to humanity at large. It is a tribute to the value of a heritage.

This celebration is accompanied by an exhibit of Prevelakis' works, first editions, foreign language editions, and supplemented by commentaries on the works of the Cretan author. We are especially pleased to display a manuscript which Mr. Prevelakis donated to the University of Minnesota along with many other useful items, thus creating the basis for a research library on the life and work of this distinguished modern Greek writer and critic. In the long run, this forms part of the efforts at Minnesota to improve our modern Greek collection and course offerings in modern Greek history and culture.

Theofanis G. Stavrou
Professor of History

The Works of Pandelis Prevelakis

(Fifty Years of Literary Activity)

- 1928 SOLDIERS. Small epic
1930 DOMINIKOS THEOTOKOPOULOS. Historical monograph
1934 GENERAL INTRODUCTION TO THE HISTORY OF ART.
1938 THE TALE OF A TOWN. Historical novel
1939 THE NAKED POETRY. Poems
1939 THE DEATH OF MEDICI. Historical novel
1941 GRECO IN ROME. Essay in morphology
1941 THE MOST NAKED POETRY. Poems
1945 UNFORTUNATE CRETE. Chronicle of the Revolt of 1866-69
1948 THE CRETAN — THE TREE. Historical novel
1949 THE CRETAN — THE FIRST FREEDOM. Historical novel
1950 THE CRETAN — THE STATE. Historical novel
1952 THE HOLY SACRIFICE. Tragedy
1954 LAZARUS. Tragedy
1955 THE HANDS OF THE LIVING GOD. Drama
1958 NIKOS KAZANTZAKIS AND HIS ODYSSEY; A STUDY OF THE POET AND THE POEM.
1959 THE SUN OF DEATH. Novel
1962 THE VOLCANO. Drama
1963 THE HEAD OF MEDUSA. Novel
1965 FOUR HUNDRED LETTERS OF KAZANTZAKIS TO PREVELAKIS. Introduction and commentary by Prevelakis including an essay of inner biography and the chronography of the life of Nikos Kazantzakis
1966 THE BREAD OF THE ANGELS. Novel
1969 THE POEMS OF PANDELIS PREVELAKIS.
1970 THE ANGEL IN THE WELL. Novel
1971 THE HAND OF THE SLAIN. Drama
1972 GUESTS AT STEPANTSÍKOVO. Comedy
1974 THE COUNT DOWN. Novel
1974 TWO CRETAN DRAMAS. Theater
1975 ANCIENT THEMES IN ITALIAN RENAISSANCE PAINTING. Treatise in art history
1977 RETHYMNO AS A STYLE OF LIFE. Essay
1978 THE NEW EROKOKRITOS. Poem

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

(Πενήντα χρόνια)

- 1928 ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ. Έπύλλιο.
1930 ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ. 'Ιστορική μονογραφία.
1934 ΔΟΚΙΜΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.
1938 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ. Μυθιστορία.
1939 Η ΓΥΜΝΗ ΠΟΙΗΣΗ. Ποιήματα.
1939 Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΔΙΚΟΥ. Μυθιστορία.
1941 Ο ΓΚΡΕΚΟ ΣΤΗ ΡΩΜΗ. Δοκίμιο μορφολογίας.
1941 Η ΠΙΟ ΓΥΜΝΗ ΠΟΙΗΣΗ. Ποιήματα.
1945 ΠΑΝΤΕΡΜΗ ΚΡΗΤΗ. Χρονικό του Σηκωμού του 1866-69.
1948 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ—ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ. Μυθιστορία.
1949 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ—Η ΠΡΩΤΗ ΛΕΥΤΕΡΙΑ. Μυθιστορία.
1950 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ—Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ. Μυθιστορία.
1952 ΤΟ ΙΕΡΟ ΣΦΑΓΙΟ. Τραγωδία.
1954 Ο ΛΑΖΑΡΟΣ. Τραγωδία.
1955 ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΟΥ ΖΩΝΤΑΝΟΥ ΘΕΟΥ. Δράμα.
1958 Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ. Δοκίμιο.
1959 Ο ΗΛΙΟΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ. Μυθιστόρημα.
1962 ΤΟ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟ. Δράμα.
1963 Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΗΣ ΜΕΔΟΥΣΑΣ. Μυθιστόρημα.
1965 ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΣΤΟΝ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ.
Σχόλια, Σχεδιάσμα Έσωτερικής Βιογραφίας και Χρονογραφία του βίου του Καζαντζάκη.
1966 Ο ΑΡΤΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ. Μυθιστόρημα.
1969 ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ.
1970 Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΤΟ ΠΗΓΑΔΙ. Μυθιστόρημα.
1971 ΤΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ ΣΚΟΤΩΜΕΝΟΥ. Δράμα.
1972 ΜΟΥΣΑΦΙΡΑΙΟΙ ΣΤΟ ΣΤΕΠΑΝΤΣΙΚΟΒΟ. Κωμωδία.
1974 Η ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ. Μυθιστόρημα.
1974 ΔΥΟ ΚΡΗΤΙΚΑ ΔΡΑΜΑΤΑ. Θέατρο.
1975 ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑ-
ΓΕΝΝΗΣΗΣ. Τεχνοϊστορική πραγματεία.
1977 ΤΟ ΡΕΘΕΜΝΟΣ ΩΣ ΥΦΟΣ ΖΩΗΣ. Δοκίμιο.
1978 Ο ΝΕΟΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ. Ποίημα.

Ἐναδημοσίευση
Περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος»

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεία — Λιθογραφεία
«ΘΕΟΠΡΕΣ» ΛΤΔ, Τηλ. 44940 - 48883, Λευκωσία - Κύπρος.

ΣΗΜΕΡΑ, ΑΥΡΙΟ, ΙΣΩΣ ΜΕΘΑΥΡΙΟ...

Ἡ μικρὴ καμαρούλα τῆς αὐλῆς χρησίμευε κάποτε γιὰ πλυσταριό. Εἶχε καὶ μιὰ γούρνα. Ἀπὸ ἄσπρη λαξευτὴ πέτρα. Μιὰ θρύση. Ὑστερα μπῆκε τὸ πλυντήριο στὸ σπίτι. Ἡ καμαρούλα σφάλισε. Σίγησε. Ἀπόμεινε νὰ μαζεύει ὅ,τι παληό. Νὰ κρύβει τὰ σπασμένα ποδηλατάκια τῶν παιδιῶν. Λίγα καλάθια. Ἐνα τραπέζι. Μὲ μισοφαγωμένες σανίδες. Μὲ τρία μόνο πόδια. Καὶ ἡ καμαρούλα ἀπὸ πλυσταριό ὀνομάστηκε πιά, ἀποθήκη.

Συχνὰ σκέφτονταν πὼς θᾶπρεπε ἔως νὰ τὴν κατεδάφιζαν. Νὰ ἐφευγε ἀπ' ἐκεῖ. Θὰ ξαλάφρωνε ἔτσι κι' ἡ αὐλὴ ἀπὸ τὸ δᾶρος τῆς. Ἦταν ἐξάλλου καὶ παραφωνία πλάι στὸ ἄμορφο κτίσμα τοῦ σπιτιοῦ.

Ὑστερα ἦρθε ὁ πόλεμος. Ἦρθε ἡ προσφυγιά. Ἦρθε κι' ἡ κυρὰ Κατίνα. Φορτωμένη τὰ ἐβδομήντα τῆς χρόνια καὶ τὸ βασιλικό τῆς. Εἶδε τὴν ἀποθηκούλα. Τῆς φάνηκε βολικὴ. Εἶχε καὶ τὴ γούρνα μέσα. Τὴν γνώριμη. Ὀλοῖδια, εἶπε, μὲ τὴ δικὴ τῆς ἦταν. Νοίκιασε τὴν καμαρούλα, τὴν καθάρισε. Ζύμωσε μιὰ μέρα καὶ ἀσβέστη. Ἄσπρισε τοὺς τοίχους. Μὲ τέχνη καὶ μαεστρία. Ὅπως τῶκανε πάντα. Ἀπὸ τότε ποὺ ἦταν ἀκόμα κοριτσάκι. Ἐκεῖ. Στὰ μέρη. Στὸ σπίτι τῆς μὲ τὸ τεράστιο μακρυνάρι καὶ τὴν ψηλὴ κληματαριά. Κι' ἡ καμαρούλα ξανάνοιωσε. Γέμισε φῶς. Πάστρα καὶ νοικοκυρωσύνη.

Πᾶνε ἀπὸ τότε σχεδὸν πέντε χρόνια. Ἡ κυρὰ-Κατίνα ἔχει γίνει πιά ἕνα μὲ τὴ γειτονιά. Κομμάτι ἀναπόσπαστο τοῦ σκηναίου. Καθισμένη πάντα ἐκεῖ. Μπρὸς στὴν πόρτα τῆς καμαρούλας τῆς. Μὲ τὸ σμιλὶ στὰ ροζιασμένα δάκτυλα. Μὲ τὸ ποιστήρι. Νὰ πλέκει παπλώματα γιὰ τὴν προίκα τῶν ἐγγονῶν τῆς. Νὰ δροσίζει τὴ γλάστρα μὲ τὸν βασιλικό τῆς. Νὰ τὸν περιποιεῖται. Νὰ τὸν ξαλαφρώνει ἀπὸ τὰ κιτρινωμένα φυλλαράκια. Νὰ τὸν κρατᾶ πάντα φρέσκο. Ρίχνει τὸ νερὸ στὶς ρίζες του. Φουντώνει ἐκεῖνος. Ἀναστενάζει ἡ γριούλα. Λὲς κι' ἡ δροσιά ἀγγίξει ταυτόχρονα καὶ τὴν καρδιά τῆς. Ἀναστηλώνοντάς τῆς τὴν ἐλπίδα. Κεῖνο τὸ συναίσθημα τὸ κρυφὸ ποὺ τῆς ὑπόσχεται. Γιὰ τὴν ὥρα τὴν εὐλογημένη. Τῆς ἐπιστροφῆς. Καὶ τῆς λύτρωσης.

Ἐχει ἴδου γιουὺς ἡ κυρὰ-Κατίνα. Παντρεμένους. Μὲ παιδιά. Μὲ καλὲς δουλειές. Μόνο ποὺ χρειάστηκε νὰ ξενητετοῦν μέχρι ποὺ νὰ τὰ καταφέρουν. Χρειάστηκε νὰ περάσουν θάλασσες καὶ ὠκεανούς. Νὰ φτάσουν σὲ χώρα μακρυνή. Ἀπὸ ἐκεῖ τῆς στέλνουν κάθε μῆνα καὶ τὴν ἀγάπη τους. Τὴν ἐπιταγὴ μὲ τὰ λεφτά. Καὶ τὸ ἀσταμάτητο κάλεσμα. Τῆς γράφουν λέει, νὰ πάει κοντὰ τους.

— Ἀφοῦ ὁ κύρης ἔχει πεθάνει πιά μάνα. Ἀφοῦ ὁ πόλεμος σὲ ξεσπίτωσε, τί μένει ἀκόμα νὰ σὲ κρατᾶ ἐκεῖ; Γιατί δὲν τὸ ἀποφασίζεις; Ἐμεῖς, ὅλα τὰχουμε τακτοποιήσει. Μένει μόνο νὰ πείς καὶ σὺ τὸ ναί...

Μὰ ἡ κυρὰ-Κατίνα, σφίγγει τὰ χεῖλη. Φοβᾶται μὴν τῆς ξεφύγει κάποτε τούτη ἡ μικρὴ λεξούλα. Καὶ ξενητετεῖ. Καὶ δὲν ἀξιωθεῖ ποτὲ πιά ν' ἀνάψει τοῦ ἄντρα τῆς τὸ καντήλι. Καὶ δὲν ἀξιωθεῖ νὰ ξανασεργιανίσει στὰ χῶματά τῆς. Στὸ μικρὸ τῆς ἀμπελάκι. Στὸ περιβόλι τῆς. Μὲ τὰ κάθε λογῆς λαχανικά. Μὴν λάχει καὶ δὲν ξανακουμπήσει στὸν σκάμνο τῆς. Δίπλα στὸ μεγάλο καντηλέρι. Δίπλα στοῦ Ἄη-Γιώογη τὴν εἰκόνα. Κεῖ ποὺ κρέμασε, παιδούλα ἀκόμα τὴν κεντητὴ κρινένια ποδιά. Κι' ἀργότερα τὸ ἀσημένιο ποδαράκι. Τάμα καὶ ἀφιέρωμα γιὰ τοῦ μικροῦ τῆς ἀγοριοῦ τὴν ἀναπάντεχη ἀρρώστεια.

Αὐτὰ σκέφτεται ἡ κυρά-Κατίνα. Καὶ πεισμώνει. Καὶ καρτερά. Καὶ πιστεύει. Εἶναι ἀκόμα καὶ ὁ βασιλικός. Ἄπο τὴν ἀλλή της τὸν κουδάλισε.

—Πᾶρε ὅ,τι θέλεις μαζί σου, γρηά. Μὰ τὸ πρῶτὸ νᾶσαι ἔτοιμη. Ἔτσι τῆς εἶπε ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικός τῆ νύκτα ἐκείνη τοῦ ξεσπιτωμοῦ.

Χαράματα τράθηξε καὶ ἡ κυρά-Κατίνα στὸ πηγγάδι τῆς ἀλλῆς. Ἦπτε τὸ στεργνὸ ποτήρι νερὸ τῆς γῆς της. Σὰν θεία μετάληψη. Σὲ ὦρα ἀγίας σπουδῆς. Καὶ κρυφῆς συγεννόησης. Ξεσήκωσε ὑστερα τὸ τενεκεδάκι ἀπὸ τὸ πεζούλι. Τὴν δυσκόλεψε λίγο. Χρόνια καὶ χρόνια στὴν ἴδια θέση, πῆρε θαρρεῖς νὰ ριζώνει. Τὸ ἀγκάλιασε σφικτὰ στὸ στήθος, καὶ ὀγγῆκε στὸ ξωπόρτι.

—Εἶμαι ἔτοιμη... τοὺς εἶπε.

Θυμάται τὸ σκοῦρο σημάδι πᾶφησε ὁ βασιλικός σὰν τὸν σήκωσε. Τὸν ἄδειο χῶρο στὸ πεζούλι τοῦ πηγγαδιοῦ. Δὲν γίνεται. Πρέπει κάποτε νὰ τὸν ξαναπάρει πίσω. Νὰ τὸν ἀποθέσει στὸν τόπο του. Δίπλα στὶς γαρυφαλιές καὶ τὰ κρινάκια της. Νὰ ξανασμύξουν τὰ κλωνάρια τους. Νὰ κλείσει τὸ χώρισμα. Νὰ κρυφτοῦν κι' οἱ καφετιές γραμμές. Τὸ χῶμα τοῦ βασιλικοῦ, ποῦγιγε ἕνα μὲ τὸ τσιμέντο.

—Θὰ ξαναπᾶω. Σήμερα, αὔριο... Ἴσως μεθαύριο. Κάποτε θὰ ξαναπᾶω. Γιὰ νὰ θάλω πίσω τὸν βασιλικό μου. Γιὰ νὰ ξεχορταριάσω τὸ μνήμα τοῦ ἄντρα μου. Νὰ τοῦ σκαλίσω τὸ χῶμα. Νὰ τοῦ ἀλαφρώω τὸ ἄρος. Κάποτε, θὰ ξαναπᾶω.

Καὶ μπαινοβγάζει ἡ κυρά-Κατίνα τὸ σμιλί. Καὶ ποτίζει τὸν βασιλικό της. Καὶ καρτερά τῆ μέρα, πού, δὲν γίνεται, θάρθει. Σήμερα, αὔριο... Ἴσως μεθαύριο.

ΗΡΑ ΗΡΑΚΛΕΪΔΟΥ

ΕΚΕΙΝΟΥΣ...

Μὴ σκιάζεσαι τοὺς Φαρισαίους, ἀδερφέ μου,
 — Λειψή ἴτανε ἡ δύναμή τους, πάντα, καὶ δειλή, —
 Τοὺς Πόντιους Πιλάτους νὰ φοβάσαι,
 Ποὺ νύθουγε τὰ χέρια τους κ' εὐτύς,
 Τὴν κρουσταλλένια πίστη σου, «ἐμπαίζου», στὰ πραιτώρια»
 Καὶ στοὺς «Κρανίου τόπους» τῆ σταυρώσου.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ

ΜΙΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΕΝΑΡΔΟ

Φίλε Κύριε Χρυσάνθη,

Λίγες ημέρες μετά που Σας έστειλα το γράμμα μου τής 25.12.1974, ξεσκαλίζοντας πάλι σε κάποιο συρτάρι των πατρικών καταλοίπων, έτυχε να βρω ένα πακέτο όπου είχα επιγράψει «Δακτυλογραφημένα ποιημάτων πρωτοτύπων» και τ' άνοιξα παρακινήμένος από τα σχόλιά σας για τ' σονέτα που Σας έστειλα.

Ήυρα λοιπόν ανάμεσα στές πολλές παραλλαγές ένα φύλλο με βελτιωμένους τούς δυο στίχους του σονέτου 9 κατ' αυτόν τον τρόπον:

ΝΥΧΤΑ ΚΙ' ΑΥΓΗ

Νύχτα μέσ' τή γαλήνη σου και μέσα στο σκοτάδι,
πόσες ιδέες άπιαστες άντάμα φτερουγίζουν
και φεύγουν και ξανάρχονται κι' όλο σ' αυτιά θουίζουν
του ποιητή που εξαγρυπνά.

Στ' άγκάλια σου τον φίλεψεν ή Μούσα μ' ένα χάδι
ανάλαφρο... κλπ.

*Όσο για την Ίκεσία (άρ. 11) την ηύρα ξαναχυμένη με πολλές διαφορές.

Ι Κ Ε Σ Ι Α

— Μούσα Παρνασσογέννητη, που δάφνη στεφανώνει,
πούχεις ψηλά το θρόνο σου 'ς τής Τέχνης τον Ναό,
σε τόπον πάντα άνάμενον, άνέφελον, ιερό,
όπου άνοσιά, υπερβολή ή άσκήμια θε σιμώνει,

μόνο μ' άνέσπερο αυγινό ήλιόφως σε τυλίγει
ή Αίγλη πάντα άχώριστη με Σέ, π' όλοτριγύρα
θεία τραγούδια άθάνατα σκορπίζεις με τή λύρα,
ξέρω το θρόνο έχεις ψηλά για να σε φθάνουν λίγοι.

Συμπάθα με που σύρθηκα 'ς τ' πόδια σου κι' εγώ,
δωρο από Σένα, άτίμητο για μέ, να φιλευθώ
'ς το ιερό σου άμα βρεθώ.

Να μεταλάβω λαχταρώ πιστός σου εγώ που Σ' άγαπώ
με μι' αματία σου, ίέρεια, απ' τ' ακριβό σου μυστικό,
μά δέν τολμώ να σου τ' πώ!

Λοιπόν τα φύλλα αυτά τής συλλογής που είχα στείλει στον κ. Π. πρό έτών θα ήσαν από τές άτελεστερες μορφές. "Ας έλπισω πως δέν έχει συμβή το ίδιο και σε άλλα φύλλα από τ' άνέκδοτα.

Δικός Σας
Γ. Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ

Αθήνα 5 Ίαν. 1975

Η ΦΘΟΡΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΣΤΑ ΠΟΙΗΤΑΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Με τὸ σύντομο αὐτὸ σημειώμά μου ἐπιθυμῶ νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴ τῶν μελετητῶν τῆς λαϊκῆς ποιητικῆς μας παράδοσης ὅτι ὁ λαὸς ἔχει ἰσχυρότατο τὸ αἶσθημα τοῦ μέτρου. Γι' αὐτὸ ὅταν οἱ ποιητάρηδες μας βρίσκονται ἀντιμέτωποι μὲ τὸ πρόβλημα ἐκεῖνο τοῦ τονισμοῦ ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ φθεῖρει τὸ μέτρο (ἰδιαίτερα τὴν ὁμοιοκαταληξία), προτιμοῦν νὰ παρατονίσουν τὴ λέξη, παρὰ νὰ χαλάσουν τὸ μέτρο. Ἔτσι ὁ μελετητῆς ὅταν καταγράφει τοὺς στίχους τῶν λαϊκῶν μας ποιητῶν, πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπόψη τοῦ τῆ ζωντανῆ ἀπαγγελία τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι τὴ δικιά του ἀνάγνωση τῶν στίχων. Οἱ στίχοι πρέπει νὰ καταγράφονται ὅπως ἀκούονται, ὄχι ὅπως διαβάζονται ἀπὸ μᾶς. Τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον, γιατί μὴ φθαρμένη λέξη δὲν εἶναι δύσκολο νὰ θεωρηθεῖ ὡς σωστὴ ἀπὸ ἄλλους καὶ νὰ ἐνσωματωθεῖ στὸν προφορικὸ ἰλόγο.

Ἐπιφέρω παρακάτω μερικὰ τραγούδια, ὅπου τὸ μέτρο καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ὁμοιοκαταληξίας ὑποχρέωσαν τὸν ποιητάρη νὰ παρατονίσει μερικές λέξεις:

Ποὺ ἴκουσα μαυροχάπαρον πὺς τὴν ἐστεφανῶσαν
προχτὲς τὴν ἄλλην Τζ'ερκατς'ήν,
ἀντὶ ποτόν, ἦπκια φατς'ήν
δκυὸ πότσες τς' ἐν ἐ ν ὦ σ α.

(Κ. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΪΣ, Ἄγ. Νάνα)

Μὲς στὴν φωθκιάν ὡς σήμερα
πέντε λεπτὰ μὲ σίερα
μὲ πέτρες ἐδαστάξαν
τς' ἐγιὼ παφῆς ἀγγρίστηκες
εἴκοσι γρόνια μάτσαν
μὲς στὸ λαμπρόν ἐπέρασα,
ἦμουν μωρόν τς' ἐγέρασα
τς' αἰ γνώμηγ ἐν ἄ λ λ ἄ ξ α.

(Η. ΧΑΤΖΗΛΙΑΪΣΗΣ, Δερύνεια)

Ἢ ράσ'η τοῦ Πριγκόπουλου ποττέ της ἐν δερνέται
τς' αἰ τς' εἶνος ποὺ φουμίζεται παντοινὰ γελιέται.

(ΧΡ. ΠΡΙΓΚΟΠΟΥΛΩΣ, Αὐγόρου)

Ἢσα γρουσάφκια ἐχ' ἡ γῆ βουνάριν νὰ βρεθοῦσιν
τς' αἰ τόσ' ἀρχαῖα ἀγάλματα δίπλα της νὰ σταθοῦσιν,
ἴσα μὲ τὸναν της τὸ θρὺν ἀξίαν ἐν ἐ χ ο ὤ σ ι ν.

(Π. ΠΙΠΕΡΕΤΤΗΣ, Φρέναρος)

Ὅσες κουφάες τζ' ὄσ'εντρες ἔν' πὰ στήν γῆν πλασμένες,
 ἄν σ' ἀρνηθῶ, γὰ τὲς θωρεῖς ἔσσω μου συναμένες
 τζ'αὶ γὰ δακκάνουσιν γὰ τρῶν, πού πάνω μου γὰ ζ'οὔσιν
     τζ' οἱ πόνοι μου παρηγορὰν
     πούποτε πού καμιὰν μερὰν,
     κόρη, γὰ μὲν ἔχ ο ὄ σ ι ν.

(Δ. ΤΤΑΚΚΑΣ, Λιοπέτρι)

Πκοῖδς τῶριζεν πῶς πού ᾿ποδᾶ τὸ γιατρικόν της γὰ ᾿ναι;
     Τόσους γιατροὺς πού πήραμεν,
     τόσα πού ξοδκιαστήγαμεν
 τζ' ὤστι τζ'αὶ πήραμέν την τζ'εῖ στὸν μάον ἔν ἐ γ ι ᾶ ν ε γ!

(Π. ΛΙΑΣΙΔΗΣ, Λύση)

Βιβλιογραφία: Στ. Π. Κυριακίδης, Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Συναγωγή μελετῶν.
 Ἐκδοτικὴ φροντίδα Ἑλληνικὴ Κυριακίδου—Νέστορος, Ἀθήνα 1978, σ. 308.

Κ. Γ. ΓΙΑΠΚΙΟΥΛΛΗΣ

GABRIELE-ALDO BERTOZZI

Δ Ε Λ Φ Ο Ι

Στὸν Φοῖβο Δέλφη

Ἄπ' τὸ πεπρωμένο κι' ἀπ' ἄλλα
 ἀπ' τὲς ὑπάρειες τοῦ Παρνασοῦ
 κατεβαίνω στὸ Κέντρο τῆς Γῆς:
 οὐράνιος κατακλυσμός.
 Κι' ἦταν οὐράνια ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ.

Μ' ἐγκαταλείπει ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ;
 Γεννιέται τὸ ρομάντσο.
 Φοίνικας σκληρὸς πού πεθαίνει
 προσφέρει τὸ δῶρο του
 κάτω ἀπόνα κλαδί, στοὺς Δελφούς,
 καίται ἕνας θησαυρός.

Μετ.: ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ἀγγλοκρατίας στὴν Κύπρο καὶ στὰ πρῶτα τῆς Ἀνεξαρτησίας, ξεκινοῦσε ἀπὸ τὰ άτομα καὶ τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῆς αὐθορμίας, τοῦ γνήσιου θιάσματος καὶ τοῦ πνευματικοῦ μποερισμοῦ. Ἐκτός ἀπὸ τὴν «Ἀπόφαση 2» τοῦ Χριστόφορου Σάββα, τοῦ πρωτοπόρου ζωγράφου καὶ γνήσιου πνευματικοῦ ἀνθρώπου ποῦ ἦταν κράμα Ἀνατολικοῦ Νιρβάνα καὶ ραφιναρισμένου Εὐρωπαϊκοῦ—Ἑλληνιστικοῦ πνεύματος καὶ ἡ «Παγκύπρια Ἐνωση Φιλοτεχνῶν» τοῦ Συμβολιστῆ ποιητῆ Παντελῆ Μηχανικοῦ, εἶχε συγκεντρώσει μιὰ ομάδα καλλιτεχνῶν καὶ διανοουμένων, ποῦ ἀνέπτυξαν ἀξιόλογη πνευματικὴ δραστηριότητα μὲ διαλέξεις, ποιητικὲς συγκεντρώσεις, συζητήσεις κ.λ.π. Τόσο ἡ «Ἀπόφαση» τοῦ Σάββα, ὅσο καὶ ἡ «Ἐνωση Φιλοτεχνῶν» ἀπέτελεσαν πνευματικὲς ὁδοὺς μὲσα στὴν πνευματικὴ ἐρημιὰ τῆς Λευκωσίας.

Παράλληλα μ' αὐτὰ γίνονται συγκεντρώσεις σὲ γραφικὲς ταβέρνες καὶ σπίτια, ὅπου «μεταξὺ χειλέων καὶ κύλικος» οἱ συμπότες συζητοῦσαν πνευματικὰ θέματα καὶ διάβαζαν λογοτεχνικὰ κείμενα.

Ὁ πρῶτος Ὀμιλος Δειπνοσοφιστῶν εἶχε ἰδρυθεῖ ἀπὸ τὸν χαλκέντερο καὶ πολυσύνθετο λογοτέχνη Κύπρου Χρυσάνθη, καὶ ἀποτελεῖτο ἀπὸ λογοτέχνες, καλλιτέχνες καὶ διανοούμενους ποῦ μαζεύονταν τὰ βράδια σὲ ταβερνεῖα, ὅπως στὸ «Σοῦλι» στὴν Ἀκρόπολη, καὶ ἔκαμαν ποιητικὰ βραδυνὰ καὶ πνευματικὲς συζητήσεις.

Ἀργότερα ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν γράφοντα ὁ ἑυότερος Ὀμιλος «Δειπνοσοφιστῶν» μὲ πύρην τοὺς Γ. Κουτσάκο, Λευτέρη Οἰκονόμου, Κώστα Μιχαηλίδη, Κ. Παπανικίου, Γ. Σταυράκη κ.ἄ. καὶ γίνονται συγκεντρώσεις στὸ Ἄτελιε τοῦ Οἰκονόμου, ὅπου ἀκούγονταν διάφορα θέματα φιλοσοφίας καὶ Τέχνης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐντυπα κυκλοφοροῦσε τότε τὸ «Time of Cyprus» τοῦ Τσαρλς Φόλεϋ, μὲ νεώτερα πνευματικὰ σκελετά, ἰδίως τοὺς Λεωνίδα Μαλένη καὶ Μαρούλα Βιολάρη καὶ τοὺς παλαιότερους Α. Περνάρη, Κ. Χρυσάνθη, Κ. Μόντη, ποῦ πολλὰ πρόσφεραν στὸν πνευματικὸ τομέα στὰ ἀγωνιώδη ἐκεῖνα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας. Ὑστερα βγήκε ἡ «Λυρικὴ Κύ-

προς» τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, ποῦ ἔδωσε στὸ Κυπριακὸ κοινὸ ἀξιόλογες ἐκδόσεις ποίησης καὶ πεζογραφίας, ὅπως λίγο ἀργότερα ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος».

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα εἶχαν αὐθορμησία, γνησιότητα καὶ ρωμαντικὴ διάθεση, καὶ οἱ συγκεντρώσεις στίς ταβέρνες θύμιζαν τοὺς ρωμαντικούς τοῦ 19ου αἰῶνα, καθὼς καὶ τὸν «Μαῦρο Γάτο» ὅπου σύχναζαν οἱ Ἕλληνες ποιητὲς καὶ λογοτέχνες, ὅπως ὁ Δ. Παπαρηγόπουλος, ὁ Πορφύρας, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Βουτυράς, ὁ δικός μας Τεῦκος Ἀνθίας κ.ἄ. Εἶχαν κάτι ἀπὸ τὴ γέυση τοῦ μποερισμοῦ τῆ Γαλλίας καὶ τῶν ὑπαρξιστικῶν κέντρων τῆς Μανμάρτης. Ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀπλότητα, τὴν αὐθορμησία, τὴ γνησιότητα. Τὸ γνήσιο πνεῦμα δὲν ψευτίζει ποτέ, ἀλλὰ ἀποκαλύπτεται ὅπως εἶναι, καὶ ὅπως νοιώθει.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, τὴν τεχνολογικὴ ἐξέλιξη καὶ τὴν τυποποίηση τῆς ζωῆς, δὲν ἔβρουμε ἂν οἱ λογοτέχνες καὶ οἱ καλλιτέχνες θὰ ὑποστοῦν μιὰ ἀλλοτρίωση ἀπὸ τὸν γνήσιο πνευματικὸ τους ἑαυτὸ, προδίδοντας τὴν ἀποστολὴ τοῦ λογοτέχνη καὶ καλλιτέχνη. Αὐτὸ θὰ τὸ δεῖξει ὁ χρόνος.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΘΕΜΑΤΑ

Η ΛΕΜΕΣΙΟΣ ΤΟ 1878

Ὅπως τὴν εἶδε (καὶ πῆρε φωτογραφίες) ὁ Ἄγγλος John Thomson. Ἀπὸ τὸ βιβλίο του: «Δισσχίζοντας τὴν Κύπρο μὲ τὴ φωτογραφικὴ» 1879. Ἡ Λεμεσός, πρωτεύουσα τῆς ὀμώνυμης ἐπαρχίας, κεῖται στὴν παραλία στὸ μέσον τοῦ δρόμου μεταξὺ τῆς Νέας Πλάφου καὶ τῆς Λάρνακας, καὶ ἔχει πληθυσμὸ κάπου ἑξὶ χιλιάδες ψυχές ἀπ' αὐτὲς τὸ ἕνα τρίτο Τούρκους.

Ἦνὸ ἐμπορικὴ σπουδαιότητα ἡ Λεμεσὸς ἔρχεται μετὰ τῆ Λάρνακα, καὶ τὸ ἐμπόριό της, ποῦ ὑπολείπεται πολὺ ἀπὸ τὸ ἐμπόριο τῆς Λάρνακας, τοποθετεῖται στίς προξενικὲς ἐκθέσεις γιὰ τὸ 1877: εἰσαγωγὲς £50,920, ἐξαγωγὲς £59,895. Οἱ κυριώτερες ἐξαγωγὲς εἶναι κρασιὰ καὶ χαρούπια. Στὸν κατάλογο, ὡστόσο, παρουσιάζονται καὶ μερικὰ ἄλλα, ἐνῶ στὸν ἀντίστοιχο κατάλογο τῶν εἰσαγωγῶν, βαμβακερὰ καὶ καπνὸς κατέχουν τίς πιὸ ἐξέχουσες θέσεις. Παιγνιόχαρτα καὶ σιγαρόχαρτο ἐμφανίζονται ὡς εἰσαγόμενα ἀντι-

κείμενα, και δέν είναι ανάξια ν' αναφερθοῦν, διότι παρέχουν ἐνδείξεις γιά τή διασκέδαση (pastime) τῶν κατοίκων.

Ἡ πόλη, ἡ ἴδια, εἶναι ἀναμφίβολα ἡ ὠραιότερη στή νῆσο. Τά σπίτια, ὅταν τά βλέπει κανείς ἀπό ἀπόσταση, φαίνονται σκεπασμένα ἀπό πρσινάδα, καί ὑπάρχει γενικά ἕνας ἀέρας εὐημερίας στό μέρος αὐτό πού δίνει μεγάλη ἀναψυχή νά τό κοιτάξεις. Μιά ἐπιβλητική σειρά χτίρια ἀπό τοῦβλα καί πέτρα, καί μία μεγάλη ἔκταση ἀπό κεραμιδιένιες στέγες μαρτυροῦν καί ἄνεση καί ἐπάρκεια μέσων συντηρήσεως. (Ἡ ἔσπωση ἐδῶ— στήν εἰκόνα — πάρθηκε ἀπό ψηλά στό Φραγκισκανό μοναστήρι, ὅπου οἱ μοναχοί μέ πολύ μεγάλη εὐγένεια μέ φιλοξένησαν).

Ἡ κύριος δρόμος τῆς Λεμεσοῦ.

Ἡ συνοδεύουσα εἰκόνα (στήν ἀπέναντι σελίδα) πάρθηκε ἀπό τό μπροστινό μέρος τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Φραγκισκανῶν καί βλέπει πρὸς τά δυτικά κατὰ μήκος τοῦ κύριου δρόμου πού τραβᾷ παράλληλα πρὸς τή παραλία. Οἱ αὐλές στό πίσω μέρος τῶν σπιτιῶν ἰσά ἀριστερά ἀντικρύζουν τή θάλασσα· πράγματι οἱ ἔξωτερικοί τῶν τοίχου ἀνεδαίνουν ἀπό τόν ἄμμο καί τά βότσαλα στήν πλαγιά τῆς παραλίας. Ἐδῶ κι' ἔκει μεταξὺ τῶν σπιτιῶν εἶναι στενές ἄλλες περιπότου πού χωρίζουν τοὺς ὄγκους τῶν χτιρίων καί φθάνουν ὡς κάτω στήν ἀνοιχτή παραλία. Αὐτοὶ οἱ δρόμοι ἔχουν τελευταίως καθαριστεί, ἀλλ' ὄχι πρὶν πολὺν καιρὸ τὸ ἀγεράκι πού τοὺς ἐπισκεπτόταν θά μολυνόταν μέ ὄλες τίς ὁσμές τῆς σαπίλας πού εἶναι χαρακτηριστικὲς στίς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς καί δέν εἶναι ξένες ἀκόμα καί τώρα στοὺς «τρόπον τινά» Βρετανοὺς ὑπάρχουσ τῆς Κύπρου.

Στό πίσω μέρος τῶν σπιτιῶν εἶναι εὐχάριστοι κήποι μέ ὀπωροφόρα δέντρα, ὅπου μπορεῖ κανείς νά ξεχωρίσει τὰ σταφύλια πού ἀπ' αὐτά γίνεται τὸ κρασί τῆς ἐπαρχίας. Τά γραφεῖα καί τὰ μαγαζιά στὰ ἰσόγεια εἶναι εὐρύχωρα καί σέ πολλά ἀπό τὰ μαγαζιά μπορούμε νά δοῦμε ἀκριβὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἔξωτερικοῦ νά ἐκτίθενται πρὸς πώληση. Ὁ δρόμος φαίνεται ἐγκαταλειμμένος καί περιβάλλεται μέ μιὰ σιωπὴ πού θρῖσκειται σέ παράξενη ἀντίθεση μέ τήν ἐμπορικὴ ὄψη καί ἀρχιτεκτονικὴ τῆς πόλης. Κατὰ τὴ διαρκεία τῆς μέρας, ὥστόσο, μπορεῖς νά δεῖς, μέσα στὰ καγκελλόφραχτα παράθυρα ἢ τίς ἀνοιχτές πόρτες δραστήριους ἐμπόρους νά παζαρεύουν σὰν ἀνατολίτες ἢ νά μετροῦν τίς εἰσπράξεις τῶν καί μέ τὴ δροσιά τὸ βράδυ, ὅταν σουλατσάρον μπροστὰ ἀπὸ τίς ἀποθήκες τῶν, οἱ ἀνοιχτόχρωμα φορεσιὲς τῶν Ἑλληνίδων καί οἱ ἐνδυμασίαις τοῦ πυρμού τῶν κυρίων τῶν δέν θά ντρόπιαζαν ἕνα παρσινοῦ βουλευτάρτο.

Σ' αὐτὸν τὸν εὐρύχωρο δρόμο βρίσκουμε ἀπόδειξη τῆς εὐημερίας τῆς πόλης καί ἀνακαλύπτουμε συγχρόνως ἐνδείξεις τῆς ἀνασφάλειας πού ἐπικρατοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν Τούρκικη διοίκηση, βλέποντας τίς γερὰ χτισμένες καγκελλόφραχτες ἀποθήκες πού πλαισιώνουν καί τίς δυὸ πλευρὲς τοῦ δρόμου. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους μέ τὰ ὑποστυλῶμένα παράθυρα φαίνονται ὡς ν' ἀνήκαν στὰ ἔξωτερικά χτίσματα φυλακῆς καί εἶναι πιθανόν τὰ λείψανα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀλλαγῆς πού ἀκολούθησε τὸν ἐρχομὸ τῶν Μουσουλμάνων. Ὅπως καί νῆναι αὐτέες οἱ ὀγκῶδεις κατασκευὲς παρέχουν ἀσφάλεια καί δροσιά στίς ἀποθήκες τῶν κρασιῶν πού ἔσωτερικὸς καθὼς καί προστασία στὰ καραβάνια τῶν στρατῶν τῶν ἐμπόρων πού συνωστίζονται γύρω τους ἀπ' ἔξω.

Ἡ καμήλα, (πού φαίνεται στήν εἰκόνα), εἶναι ἀπὸ τὰ φορητὰ ζῶα στή νῆσο, ἄνκαι ἡ χρῆση τῆς περιορίζεται στίς χαμηλότερες πεδιάδες καί τὰ παραλιακά μέρη. Τὴν βλέπει κανείς στήν καλύτερη τῆς φόρμα, ἐπειδὴ τὸ κλίμα καί ἡ βοσκὴ ταιριάζουν καλά στίς ἀνάγκες τῆς, καί οἱ δυνάμεις τῆς νά ταξειδεύει γιά μέρες χωρὶς τροφή ἢ νερό ποτὲ δέν δοκιμάζονται ὑπερβολικά. Τὸ εὐλύγιστο πόδι τῆς προσαρμόζεται θαυμασία καί στὰ τραχιὰ μονοπάτια πού διασχίζουν τοὺς χαμηλότερους λόφους καί στοὺς μαλακοὺς ἀμμουδεροὺς δρομάκους κατὰ μήκος τῆς παραλίας. Οἱ καμήλες εἶναι ζῶα μέ μεγάλην ἀντοχή· ἂν ὅμως καταλάβουν ὅτι οἱ ἰδιοκτήτες τῶν τίς βαρφορτώνουν ἔσοποιῦν σὲ ἤχηρὲς καί ἀπαίσιες θρῖνωδῖες καί ὅταν ἡ τελευταία μάλια τοποθετηθεῖ στίς πλάτες τῶν, φαίνονται σχεδὸν σὰν ἔχουν ἀποκτήσει τὴν ἱκανότητα νά μιλήσουν. Οἱ κύριοι τῶν, ἂν εἶναι φρόνιμοι, προσπαθοῦν νά τίς πείσουν μέ τὸ καλὸ, ἐνὼ στερεώνουν τὰ φορτία τῶν καί τότε τίς καλοπιάνουν μέ κατσυναστικά λόγια ὡς νά σηκωθοῦν καί νά πιάσουν δρόμο.

Κ. Α. ΠΙΛΑΒΑΚΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
κ. ΑΛΕΚΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΤΕΛΕΣΕ
ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΓΙΑΤΡΟΥ—ΖΩΓΡΑΦΟΥ
κ. ΑΝΔΡΕΑ ΚΟΔΡΟΥ ΣΤΗ ΓΚΑΛΕΡΗ
«ΧΙΛΤΟΝ» ΤΗΝ 21ΗΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1979

Εἶναι ἴσως ἀπὸ τίς λίγες περιπτώσεις, πού σὸ ἀνοιγμα μιᾶς ἐκθεσῆς, νοιώθει κανείς τόσο ἔντονα τὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐκτίμησῆς τῶν παρευρισκομένων νά περιβάλλουν τὸν καλλιτέχνη, ὅπως συμβαίνει σήμερα, μέ τὸ ἀνοιγμα τῆς ἐκθεσῆς τῶν ἔργων τέχνης τοῦ Ἀνδρέα Κόδρου. Γιά μᾶς

πού δεν δόθηκε ή ευκαιρία να συναντήσουμε τον Δρα 'Ανδρέα Κόδρο στο παρελθό, έχουμε ακούσει τόσα πολλά από τόσους, πού δεν μπορούμε παρά να συμμεριζόμαστε τὰ αισθήματα τών παρευρισκομένων.

Ο 'Ανδρέας Κόδρος είναι ένας λαμπρός επιστήμονας πού ἀφοῦ τέλειωσε τίς σπουδές του στήν Ἑλλάδα πήγε στήν Ἀμερική, συνέχισε τήν εἰδίκευσή του καί τώρα διαπρέπει στό Σικάγο ὅπου ἐργάζεται σάν καθηγητής τῆς ἱατρικῆς στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ἰλλινόις.

Ο Δρ 'Ανδρέας Κόδρος είναι παράλληλα ένας φτασμένος ζωγράφος. Πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο στήν ἐκθεση τῆς Ἑλληνικῆς Φιλομουσικῆς Ἑταιρείας τὸ 1961. Ἐξέθεσε τὰ ἔργα του σὲ πολλές ἐκθέσεις του στήν Ἀθήνα καί στήν Ἀμερική.

Ὅμως ὁ γίατρος καί ζωγράφος ἔχει καί μίαν ἄλλη ὄψη, τὴν ὄψη τοῦ ἀνθρωπιστῆ καί τοῦ πατριώτη. Τὸ σπίτι του στό Σικάγο εἶναι τὸ σπίτι τῆς Κυπριακῆς φιλοξενίας. Πολύπλευρη καί ἀξιόλογη εἶναι ἡ προσφορά του γιὰ τὴν ἀνακούφιση τών θυμάτων τῆς εἰσβολῆς. Ἰδιαίτερο ἐπίσης ἐνδιαφέρον ἐπέδειξε γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἔργου τῆς ἀνοικοδόμησις τῆς Σχολῆς Ἰκωφῶν Παίδιων διαθέτοντας τίς εἰσπράξεις ἀπὸ ἐκθεση ποῦ ὀργάνωσε στό Σικάγο τὸ 1976. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ θὰ διατεθοῦν καί οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ τὴν σημερινὴ ἐκθεση, ποῦ ἀνοίγουμε στήν ἀίθουσα ἐκθέσεων τοῦ «Χίλτον», καί ποῦ εὐγενικά ἡ Διεύθυνσή του τὴν παρεχώρησε δωρεάν.

Διεδραμάτισε ἡγετικὸ ρόλο στήν κληρονομία τών ἀποδήμων ἀδελφῶν μας στό Ἰσικάγο, γιὰ ἐνίσχυση καί συμπαράσταση στὸν ἀγωνιζόμενο Κυπριακὸ λαό. Ο Δρας 'Ανδρέας Κόδρος τιμὰ τὴν Κύπρο στήν Ἀμερική καί παράλληλα ἀγωνίζεται γιὰ τὴν Κύπρο καί ἀνήκει στήν στρατιὰ τών ἐπιπέκτων ἀλλήνων ἀποδήμων τῆς Ἀμερικῆς, ποῦ ἀσταμάτητα διακηρύσσουν τὴν δικαίη ὑπόθεσή μας, καί ἰπρὸς τοὺς ὁποίους εὐγνώμονες εὐχαριστίες ἐκφράζουμε.

Τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη θὰ κρίνουν ὑπεύθυνα οἱ εἰδικοί. Γιὰ μᾶς τὸ ἔργο του μαρτυρᾷ τὴν ἀστείρευτὴ ἀγάπη καί σύνδεσή του μὲ τὴν Κύπρο, τὴν ὁποία συντήρησε μέσα στήν μνήμη του, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ τὴν μεταφέρει σὺς ἰνδικαίους του. Τὰ πολλὰ χρόνια ζωῆς στήν Ἀμερική δὲν ἐμείωσαν οὔτε τὴν νοσταλγία του οὔτε καί τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ νησί μας καί ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἔχει γίνεϊ πιὸ ἔντονη, ὅπως συνέβη μὲ ὅλους μας, ὅταν ὁμορφοὶ τόποι τῆς Κύπρου πατήθηκαν καί ἐξακολουθοῦν νὰ πατοῦνται ἀπὸ τὸν Τῦρκον εἰσβολέα. Ὅμως, ἂν ὅλοι μέσα καί ἔξω ἀπὸ τὴν Κύπρο, κάμομε τὴν δική μας προσφορά, ἀκολουθώντας τὸ λαμπρὸ παράδειγμα τοῦ Δρα Κόδρου, αὐτὸς ὁ τόπος κάποτε, θὰ ἀναστηθεῖ. Καί ὅς μὴ μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονός, πῶς, οἱ λαοὶ δὲν ἐπιβιώνουν τυχαία. Οἱ λαοὶ

ἐπιβιώνουν γιὰτὶ διαθέτουν ἀνάμεσά τους πρόσωπα πού ἔχουν βαθεῖα συνείδηση τοῦ χρέους τους πρὸς τὴν πατρίδα, ὅπου καί νὰ ζοῦν. Τέτοιοι εἶναι καί ὁ Δρας 'Ανδρέας Κόδρος.

Σὰς προσκαλῶ τώρα νὰ ἀπολαύσουμε τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο τοῦ ἐκλεκτοῦ μας συμπατριώτη.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Βασίλη Κραψίτη: Λόγιοι τῆς Ἡπείρου (1430—1912) τόμ. Α', Ἀθήνα, 1979.

Ο Βασ. Κραψίτης ἔχει προσφέρει ἕνα μεγάλο κομμάτι τοῦ πνευματικοῦ ἑαυτοῦ του στήν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ γενέθλιου τόπου του, τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ προσωπικὲς του ἔρευνες — τοῦ αἰουδήποτε τύπου — ὡς τίς ἀνθολογήσεις τών ὀμιλημάτων ἄλλων γιὰ τὸν τόπο του. Αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ δὲν εἶναι μόνον ἀξιόλογη ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἐθνικὴ ἀποψη ἀλλὰ καί ἀπὸ τὴ γενικὴ ἄποψη τών γραμμάτων. Βέβαια ἀπὸ τὴν ἠθικὴ πλευρὰ ἐξωρίζεϊ ἡ δράση αὐτὴ, γιὰτὶ ἂν καί φυσικὸ εἶναι ν' ἀγαπᾷς τὸν τόπο σου, δὲν ἀμνηθίζεται ὅμως γὰ καταδαπανᾶσαι γιὰ τὴν διάσωση τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ τόπου καί νὰ τὸ κωδικοποιεῖς γιὰ χρῆση ἀπὸ μελλοντικὲς γενιές. Συνήθως στίς καταδαπανήσεις αὐτὲς ἄλλο ἀπὸ τὸ ἠθικὸ κέρδος δὲν περιμένεις, καί μάλιστα μὲ τὴ μορφὴ τῆς ἀστυμικῆς ἰκανοποίησης, παρά τῆς ἀναγνώρισης ἀπὸ ὑπεύθυνους καί εἰδικούς.

Τόμο συστηματικῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ ἡ πολυτελέστατη ἐκδοση Α' τόμος «Λόγιοι τῆς Ἡπείρου» (1430—1912). Ο συγγραφέας στὸν πρόλογό του διαγράφει τὴν πρόθεσή του γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ ὁγκώδους αὐτοῦ ἔργου καί καθορίζει τοὺς στόχους του. Θέλει μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ νὰ παρουσιάσει τὴ συμβολὴ τῆς Ἡπείρου στήν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γιὰτὶ ἂν καταγραφεῖ συνθετικὰ καί συστηματικὰ ἡ ἱστορία τῆς κάθε περιοχῆς, ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα νὰ γίνεϊ ὀρθὴ σύνθεση τῆς γενικῆς πνευματικῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πολὺ ὀρθὰ ὁ Κραψίτης καθορίζει τὸν ὄρο «Λόγιοι» καί δικαιολογεῖ τὴ διαίρεση τοῦ ἔργου του. «Λόγιοι» σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ ἸΚραψίτη εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει ἀφήσει γραπτὰ μνημεῖα σὲ μορφή βιβλίου (κυρίως ἡ πολλὰ δημοσιεύματα σὲ ἐντυπα πού ἐπιδίδωσκον ἀνώτερος στόχους) μὲ περιεχόμενον ἀνώτερου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καί ὄχι μόνον χρῆσιμο γιὰ πρακτικὲς ἀνάγκες.

Ο πρῶτος τόμος τῆς ἐκδοσης, πού κρατᾷμε τώρα, ἔχει τὴν ἐξῆς διαίρεση: α) Κλη-

ρικοί και Έκπαιδευτικοί, β) Λογοτέχνες, γ) άλλες μορφές και δ) 20ός αιώνας (όσοι γεννήθηκαν από το 1901—1912). "Ας σημειωθεί πώς, πολύ όρθά, ο Κραφίτης περιλάμβανε και τη Βόρεια Ήπειρο μέσα στην παρούσα εργασία του κι δε την Ξεγράψανε πολύ κακά οι πολιτικοί για κάποιες σκοπιμότητες — ή ιστορία δεν Ξεγράφει.

Στην κατάταξη του ύλικού μέσα στις διαιρέσεις ή κεφάλαια ακολουθείται ή αλφαβητική (του επωνύμου) σειρά παρά ή χρονολογική. Αύτη ή κατάταξη βοηθά όταν αναζητάς συγκεκριμένο όνομα για κατατασιακό σου — παρόλο που με τό ευρητήριο μπορούσε να γίνει αυτό. Η χρονολογική θάχει σημασία άν σκοπός του συγγραφέα ήταν να δείξει την πορεία κι εξέλιξη των γραμμάτων σ' ένα τόπο. Όπωσδήποτε ή αλφαβητική κατάταξη είναι πιό πρόσφορη για τον αναγνώστη.

Με σαφέστατη έκφραση ο συγγραφέας διατυπώνει τά ουσιαστικά σημεία της δράσης και των έργων των ήπειρωτών λογίων, με πλήρη τεκμηρίωση. Δεν παρασύρεται σε ώραιολογίες. Συχνά από προσωπική του έρευνα και κατάταξη παρουσιάζονται ώρισμένες προσωπικότητες, όπως π.χ. ο Δημήτριος Παναγιωτίδης Μόξης. Στέκομαι Ξεχωριστά στο κεφάλαιο τ' το «Λογοτέχνες», που είναι τό πιό έκτεταμένο. Η έπισημάνση της άξίας των λογοτεχνών, τό εύρος της δράσης τους, ή κριτική άξιολόγησή τους με έκλεκτά (και όχι τυχαία) δείγματα της προσφοράς τους στα νεοελληνικά γράμματα, αλλά και με υπενθυμίσεις της συμβολής τους στην έπιστήμη (π.χ. περίπτωση Εύαγγελίδη) χαρακτηρίζουν την παρουσίασή τους. Έχω προσέξει πώς σε πολλά μέρη κάποιες νύξεις ή κάποιες άπόψεις του συγγραφέα σε σταματούν να σκεφτείς, σά ν' αντικρύξεις μία καινούργια όψη. Με σύνθεση κι όταν πρέπει ο συγγραφέας έπικαλείται με πλήρη παραπομπή τόν λόγο των άλλων όχι για να έπιδειξει πολυμάθεια αλλά για να στηρίξει την πληροφορία που δεν έχει από άμεση γνώση της πηγής ή γιατί του χρειάζεται ο άλλος λόγος για έπικύρωση της άποψής του.

Τό έργο αυτό του Κραφίτη είναι καταπληκτικό στον πλούτο των πληροφοριών, στις τοποθετήσεις και άξιολογήσεις, μόχθος βαρύτατος και προσφορά πραγματική στα νεοελληνικά γράμματα. Η άξία του έργου αυτού θά καταδειχτεί περισσότερο με την έκδοση του Β' τόμου.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ

Κ. Φωτόπουλου: Χρονικό του Μεγάλου Σηκώμου του Γένους, Γιάννινα.

"Αλήθεια πόσο πραγματικά νεοελληνικός πολιτισμός περιμαζεύεται από πολλούς και μένει σ' ελάχιστους γνωστούς για να μην τόν χρησιμοποιήσει κανείς! Συχνά φτάνουν στα γραφεία μας βιβλία όπου ο πραγματικά έθνι-

κός συλλέκτης, ο από θαύμα μεράκι κι από άδολη άγόνη για τήν παράδοσή μας, δίνει ένα άγνωστο στην πλειονότητα κομμάτι του γνήσιου έαυτού μας και δεν βλέπουμε οι ειδικοί να τό σχολιάζουν και να έπισημαίνουν τήν άξία του, παρά έδώ κι εκεί στα ποικίλα και συνήθως βραχύβια περιοδικά να γίνεται άν γίνεται, άναγγελία του. Βέβαια δεν θ' άπαιτούσε ένας από τούς ειδικούς να παιδεύονται με τις συλλογές και τούς συλλέκτες του λαϊκού μας πλούτου. Αλλά να βοηθούσαν τουλάχιστο να γνωρίσει τό εύρύ κοινό αυτούς τούς κόπους και (γιατί όχι) αυτές τις μικρές δημιουργίες ενώ θυσιάζονται για να σχολιάσουν ποιητικά και μουσικά «σκύβαλα.»

Δυστυχώς δεν είμαι ειδικός (άλλο ή καλή διάθεση) να κάμω σχόλια και παρατηρήσεις πάνω στην έκδοση «Χρονικό του Μεγάλου Σηκώμου του Γένους», που παρουσίασε και σχολίασε ο Κωνστ. Ι. Φωτόπουλος, πρώτα στο περιοδικό «Ήπειρωτικά Χρονικά» κι ύστερα σε βιβλίο. "Όμως, μπορώ να εκτιμήσω τέτοιου είδους προσφορές. Δυό παλιά χειρόγραφα, καταγράφουν ποιητικά μέσα περίοδο της έποχής "Αληπασά (άληπασηλίτικη) 1818 ή 1819 ως 1831 ή 1832, έκδίδονται από τη δυσανάγνωστη γραφή τους και σχολιάζονται γλωσσικά και ιστορικά από τόν Κ. Φωτόπουλο. "Αχαρη δουλειά, αλλά διασώζει τήν έθνική μας παράδοση, της περιοχής Ίωαννίνων. Τό λεξιλόγιο και τά ευρητήρια καθιστούν τήν έκδοση εύχρηστη.

"Αν προωθούνταν, με αντίκρουσμα ήθικό και οικονομικό, οι τοπικές έρευνες, πράγμα που έλπίζουμε πώς μπορεί να κατορθωθεί από τά έπαρχιακά πανεπιστήμια άν συνεργαστούν στενά με τούς τοπικούς συλλόγους θά είχαμε μαζέψει μεγάλες ποσότητες πολιτιστικού ύλικού, προτού τό έξαφανίσει ο όδοστρωτήρας της τεχνοκρατίας.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ

Ε. Ν. Μόσχος: Άποτιμήσεις, Άθήνα, 1978.

Οι «Άποτιμήσεις» του Ε. Ν. Μόσχου είναι μία έπιλογή δοκιμίων και μελετημάτων, που ο συγγραφέας δημοσίευσε κατά καιρούς σε διάφορα αξιόλογα περιοδικά και έντυπα. Τά κείμενα του αυτά, σύμφωνα με τή δήλωση στον πρόλόγό του, ο συγγραφέας τά Ξαναδούλεψε και τούς έδωσε τήν τελική μορφή.

Η αλήθεια είναι πώς χωρίς μακρυγορίες, ο Μόσχος εκφράζει τήν άποψή του καθαρά, άγγίζοντας ώρισμένες πλευρές των διαφόρων συγγραφέων, αυτές που τις θεωρεί ουσιαστικές. Δεν προβάλλει παράξενες (τάχα πρωτότυπες) θεωρίες και ιδέες. Μένει στην κλασσική, όρθόδοξη άντιμετώπιση των θεμάτων του, προφανώς γιατί θέλει να πει τόν λόγο του από άνάγκη και όχι για να

Εμφανίσει και να πείσει για κάποιες άλλες πρωτόφαντες όψεις.

Π.χ. μιλώντας για τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου τονίζει — και τὸ ἀποδεικνύει — πὼς οὐσιαστικὸ μὲτρίο τῆς ποιητικῆς του εἶναι ἡ ἀρετὴ. Σὲ ἄλλο κείμενο ἐξετάζει τὴν εἴσοδον τοῦ παλαμικοῦ πνεύματος στὴν ἐθνικὴ ἑλληνικὴ ζωὴ, τίς προφητείες του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐθνότητα καὶ τὴν ἐνόρασή του γιὰ ὅ,τι θὰ γίνεῖ. Ἄλλοι ἐπισημαίνει τὴ δυσκολία τῶν νέων νὰ χαροῦν τὴν παλαμικὴ ποίηση, πὺ ἀφείλεται στὸν ὄγκο τοῦ παλαμικοῦ ἔργου, στὴν ποικιλία του καὶ στὶς περιπλοκώσεις του, παρόλο πὺ περιέχει αὐτὸ γνήσια λυρικά κομμάτια δίπλα στὰ ἐγκεφαλικά. Πολὺ ὀρθὸς εἶναι οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν παρατηρητικὴτητα, τίς θέσεις καὶ τὸν λυρισμὸ τοῦ Σικελιανοῦ, ὅπως γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ Ξενοπούλου στὴν παιδικὴ λογοτεχνία καὶ τὴ διάπλαση τοῦ παιδιοῦ. Ἐπίσης μὲ βάση τίς δηλώσεις σὲ προλόγους καὶ στὰ ἄρθρα τοῦ Κόντογλου τονίζει πὼς ἡ Πίστη ὑπῆρξε ἡ ὀδηγητικὴ δύναμη σὲ ὅλα καὶ αὐτὴ τὸν ἐρμηνεύει. Πολὺ πειστικὴ ἡ ἐκθεση γιὰ τοὺς ποιητικὸς τρόπους τοῦ Σεφέρη, μὲ ἐπισημάνσεις γιὰ τὴν ἀξία τῶν συμβόλων, τῆς λέξης καὶ τοῦ «φωτὸς» μὲ βάση πάντοτε τίς δηλώσεις τοῦ ποιητῆ. Τέλος σὲ τέσσερα κείμενα μιλά γιὰ τὴ λυρωτικὴ ἐπίδραση πὺ εἶχαν σ' αὐτὸν στὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας του οἱ «Σκέψεις» τοῦ Πασκάλ, δηλώνει τίς παρατηρήσεις του πάνω στοὺς ἠρωες τοῦ Μωριάκ, ἐπισημαίνει τὴν ἀξία τοῦ Τ. Σ. Ἐλλιοτ ὡς ποιητῆ—προφήτη καὶ ἀναφέρεται στὶς ὑποθέσεις τῶν θεατρικῶν ἔργων τοῦ Ὀνήλ γιὰ νὰ δείξει πὼς ἡ συγγραφικὴ πορεία τοῦ ἀμερικανοῦ αὐτοῦ θεατρικοῦ συγγραφέα εἶναι ἡ πορεία τῆς ἐποχῆς μας.

Γενικά τὰ κείμενα αὐτὰ τοῦ Μόσχου σὲ εἰσάγουν στὸ βαθύτερο νόημα τῶν ἔργων, ἰδίως μὲ τὰ συνεχῆ δεήματα. Ταυτόχρονα σοῦ κινοῦν τὴ σκέψη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πάνω σὲ σημεῖα γνωστά, ἀλλὰ πὺ δὲν τὰ πρόσεξες μὲ τὸν τρόπο πὺ θῆπρεπε.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Παντελῆ Ν. Κακολῆ: Τὸ ἄλφα τζαὶ τὸ βῆτα, Λευκωσία, 1979.

Ἡ «Βιβλιοθήκη Κυπρίων Λαϊκῶν Ποιητῶν», εἶναι μιὰ ἀξιόλογη ἐκδοτικὴ κίνηση πὺ μᾶς δίνει κωδικοποιημένο τὸν λαϊκὸ πλοῦτο τῶν ποιητῶν. Ἡ τάξη αὐτῆ τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν ἐκφράζει συνήθως γνήσιαν τὴ σκέψη τοῦ λαοῦ σὲ δεδομένη περίοδο καὶ γι αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ ἓνα εὐαίσθητο θερμόμετρο τῶν λαϊκῶν ἀντιλήψεων καὶ ἀντιδράσεων σὲ ποικίλα κοινωνικά γεγονότα. Μένει ἡ ἀξιοποίηση, ἰδίως στὸν ἐθνολογικὸ κλάδο τῆς ἐπιστήμης, ὅλης αὐτῆς τῆς προσφορᾶς.

Μιὰ ἀπὸ τίς τελευταίες ἐκδόσεις τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς εἶναι ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Παντελῆ Ν. Κακολῆ «Τὸ ἄλφα τζαὶ τὸ

βῆτα». Τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» ἀπὸ καιρὸ ἔχει ἐξχωρίσει τὴ φωνὴ τοῦ Κακολῆ καὶ τὸν φιλοένησε στὶς σελίδες του. Ἐχει ὁ ποιητικὸς λόγος τοῦ ἐξηγτημένου αὐτοῦ ποιητῆρ πολλὴ γνησιότητα, διατηρεῖ τὴ φυσικότητα τοῦ παλιοῦ περιβάλλοντός του, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἔχει τολμήματα, γίνεταὶ πολιτικοποιημένη ποίηση, πὺ ὑποχρεωτικά τοῦ ἐπιβάλλουν τὰ καταστρεπτικὰ συμβάντα ἐδῶ στὸ νησί μας ἀλλὰ καὶ στὴ διεθνή πολιτικὴ ζωὴ.

Ἐκείνο πὺ ἐξχωρίζει στὴ συλλογὴ αὐτὴ εἶναι τὸ σαπρικὸ πνεῦμα τοῦ ποιητῆ, πὺ συχνὰ φτάνει σὲ ἀρκετὰ ψηλὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ ἀποψη, ὅπως καὶ τὰ ποιήματα, στὰ ὅποια χρησιμοποιεῖ τὸ... ἀγγλικὸ ἰδιωμα τῆς κυπριακῆς διαλέκτου. Παράδειγμα τὸ «Γιατὶ βιάζομαι» πὺ ἐξχωρίζει καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴ του.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὸν τόμο (1977) «Χρονικὰ τῶν Ἀρκαδῶν», ἀφιέρωμα «Ἀρκαδία — Κύπρος» συνεργάζονται ἀπὸ τὴν Κύπρον οἱ Ν. Κρανιδιώτης καὶ Τίτος Μπάτης. Ἐπίσης δημοσιεύεταὶ «Χαιρετισμὸς» τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου.— Στὸ περιοδικὸ «Στερεὰ Ἑλλάς» (ἀρ. 115) δημοσιεύεταὶ στὸ κείμενο τοῦ Θ. Α. Λαϊνὰ ποίημα τοῦ Σπύρου Μαρσοῦκα «Στὴν Κύπρον». — Στὸ «Στερεὰ Ἑλλάς» (ἀρ. 116/117) ἀναδημοσιεύονται στίχοι τοῦ Ἀ. Περνάρη ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Προσφυγικοὶ Παλμοί». — Στὴν «Ὀδοιπορία» τῆς Χρυσάνθης Ζιταίας περιλαμβάνονται ἐφρτὰ ποιήματα γιὰ τὴν Κύπρον. — Στὴν «Εὐθύνη» (ἀρ. 92) δημοσιεύονται ποιήματα τοῦ Κ. Μόντη. — Στὴ «Νέα Ἔστια» (15 Αὐγ. 1979) ὁ Χάρης παρουσιάζει τὴ «Φιλολογικὴ Κύπρον» 1978.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ναυτικὴ Ἑλλάς (Ἀθήνα) ἀρ. 549, 550 — Ἡ Ἑλλάδα τὴ Γαλλία «Εὐθύνη» Κείμενα τῆς Μεθορίου 3. — Ἐλευθέρη Κυθρέα (Λευκωσία) ἀρ. 10. — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 136. — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 158. — Σύγχρονος Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 115, 116/117. — Παιδιατρικὴ (Ἀθήνα) Μάρτ.—Ἀπρ. '79. — Καινούρια Ἐποχὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 12, 13. — Βωμὸς Τέχνης (Ρώμη) 1, 2, 3. — Εὐθύνη (Ἀθήνα) ἀρ. 87, 88, 89. — Σταθμοὶ (Ἀθήνα) ἀρ. 45. — Περιοδικὸ Ἑλληνίδων Βορείου Ἑλλάδος (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 142. — Ἀδούλωτη Κερύνεια (Λευκωσία) ἀρ. 2. — Εὐθύνη (Ἀθήνα) 90, 91, 92. — Σκουφᾶς (Ἄρτα) ἀρ. 50/51. — Συμβολὴ (Λευκωσία) ἀρ. 6.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Πέτρου Στυλιανού: Γῆ μου ὀδυνης γῆ, Λευκωσία.

Ξάνθου Λυσιώτη: Ὑστερόγραφο, Κύπρος, 1979.

Πιπίνα Τσιμικάλη: Ἱστορίες τῆς Κατοχῆς, Ἀθήνα, 1979.

Νόλης Νικηφόρου: Ὁ μεθυμένος ἀκροβάτης, Θεσσαλονίκη, 1979.

Χρήστου Κάρμιου: Τύποι καὶ μορφές, Ἀθήνα, 1979.

Χρυσάνθης Ζιτσαία: Ὀδοπορία, Θεσσαλονίκη, 1979.

Κ. Γ. Γιαγκουλλῆ: Λαϊκές Πηγές Μελέτης τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας, τόμ. Α', Λευκωσία, 1979.

Παντελῆ Ν. Κακολῆ: Τὸ ἄλφα τζαὶ τὸ βῆτα, Λευκωσία, 1979.

Ἀ. π. Σαχίνη: Ἡ ἀφηγηματικὴ πεζογραφία τοῦ Πέτρου Χάρη (ἀνατ.), Ἀθήνα, 1979.

Ἀλέκου Δαφνομύλη: Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, Θεσσαλονίκη, 1979.

Τάσου Λιγνάδη: Θεατρολογικά, Ἀθήνα, 1978.

Ἄνδρουλας Νευφύτου-Μούζουρου: Κύπρος, γλυκὴ νησί, Λευκωσία, 1979.

«Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ»

Τὸ φυλλάδιο Νεοελληνικοῦ Προβληματισμοῦ «Εὐθύνη» κυκλοφόρησε τὸν τρίτο τόμο τῶν «Κειμένων τῆς μεθορίου» με τίτλο »Ἡ Ἑλλάδα στὴ Γαλλία». Ὁ τόμος αὐτὸς περιλαμβάνει ὅλες τὶς ὀμιλίες τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κυρίου Κωνσταντίνου Τάσου κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὸ Παρίσι, καθὼς καὶ ὅλα τὰ κείμενα τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας κ. Βαλερύ Ζισκάρ ντ' Ἐσταίν, τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Ραιημόν Μπάρ, τοῦ Δημάρχου τοῦ Παρισιῶ κ. Ζάκ Σιράκ, τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέα τῆς Οὐνέσκο, τοῦ Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης κ. Ἀλαίν Περφίτ, τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν κ. Ζάν Φουρασιέ, τῆς Προέδρου τῆς Σορβόννης κας Ἑλέν Ἀρβελέρ, τοῦ Καθηγητῆ κ. Ὀλιβιέ Ρεθὼ ντ' Ἀλλὸν καὶ τοῦ κ. Φρανσουά Γκρό. Μέσα σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα, ποὺ εἶναι πλήρη, ἀντικρύζοντα ἢ Ἑλλάδα καὶ ἡ Γαλλία μέσα στὶς ἱστορικές, πολιτικές καὶ κυρίως πνευματικές τους σχέσεις, βοηθώντας σὲ μιὰ ὀλοκληρωμένη θεώρηση τῆς ἀποσταλῆς τους μέσα στὸν σημερινὸ κόσμο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Ὀκτώβρης 1978 — Σεπτέμβρης 1979

ΠΟΙΗΣΗ

Αστρος, Ε.: (μετ. Φ. Δέληφης) Μὴν πιστεύεις, Τὸ σκάνδαλο, 233. — Ἀθάνιας, Γ.: Κύπρος, 47, Ἐνα ἐρωτικὸ, 48, Φῶς, 60, Δυὸ ἐρωτικά, 67, Τραγούδια τοῦ βουνοῦ (ἀρ. 68), 71. — Battiato, F.: (μετ. Φ. Δέληφης) Ἀπὸ τὸν γυναικονίτη, 234. Bertozzi (μετ. Φ. Δέληφης) Δελφοί, 251. — Billeci, P.: (μετ. Φ. Δέληφης) Ἡ φιλία, 233. — Βότση, Ὁλγα: Πέντε ποιήματα, 85 — Γιαγκουλλῆ, Χρ.: Πεζοτραγουδο ποῦγινε τραγοῦδι, 135. — Γιωργαλίδης, Κ.: Τὰ χνάρια, 116. — Certa, R.: (μετ. Φ. Δέληφης) Τὸ χαμόγελο τῆς κόρης, 234. — De la Cruz (μετ. Κ. Χρυσάνθη) Στὴν ἐλπίδα, 138. — Δρουσιώτης, Π.: Ἐκμηδένιση, 189. — Durrell, L.: (μετ. Κ. Χρυσάνθη) Μανώλης ἀπ' τὴν Κῶ, 132. — Θεοχαρίδου, Ι.: Ὁ θεατρικὸς Ἀριστοφάνης, 225. — Θωμάς, Α.: Τέσσερα ποιήματα, 113. — Κυριάκου,

Π.: Ἀλήθεια, 7. — Λυσιώτης, Ξ.: Δυὸ ποιήματα, 223. — Ξιούτας, Π.: Ὀκτάστιχα σὲ μεσαιωνικὸ τόνο, 191. — Ὀρφανίδης, Ν.: Τέσσερα ποιήματα δοσμένα, 189. — Παναγιωτοῦνης, Π.: Πέντε ποιήματα τῆς Κύπρου, 245 — Παναγόπουλος, Δ.: Δυὸ ποιήματα, 115. — Παπαϊωάννου, Ἄντ.: Μνήμες ριζιμίες, 94. — Παπαδόπουλος, Γ.: Σπυρὸ γιὰ τὴν κοίμηση μιᾶς μητέρας, 206. — Πασιαρδῆς, Μιχ.: Στὸν ποιητὴ Παντελῆ Μηχανικό, 118. Robertson, M.: Machesas (μετ. Κ. Χρυσάνθη) 3. — Σάντης, Γ.: Ἐπιτῆφια ἐπιγράμματα, 244. — Spagnuolo, A.: (μετ. Φ. Δέληφης) Μυστικὸ δελτίο, 233 — Τηλικίδης, Στ.: Ἀγάλασμα, 180, Ἐκεῖνος, 248. Vallejo, C.: (μετ. Α. Ἰακώβου) Μάζα, 4 — Φλόγας, Ν.: Θάνατος ἐργένη 93. — Χαμπουλίδης, Δ.: Ἐεὶ ποιήματα, 243. — Χαλλούμας, Σ.: Τὰ κάδρα, 246. — Χρυσάνθης, Κ.: Τὰ τραγούδια τοῦ μικροῦ ἀνεμιοῦ Χρυσάνθου, 147.

ΔΙΗΓΗΜΑ — ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΟ

Γιαγκουλλή, Χρ.: Ἀπὸ διήλογο ξεκινώντας, 5. — Γιάκος, Δημ.: Ὁ θεὸς Μπόζ, 150. — Γάβαρη, Α.: Ἡ ἔξην, 117, Περιμένοντας, 224. — Ἡρακλείδου, Ἡ.: Σήμερα, αὔριο, μεθαὔριο, 247. — Iannelli, Μ.: Τὸ παιδάκι καὶ τὸ θηρίο, 153. — Καλφιώτης, Στ.: Θυμήματα ἀπ' τὴν Κύπρο γιὰ τὴν Κύπρο, 39. — Κυπριανοῦ, Μ.: Κονσέρτο γιὰ σπασμένο βιολοντσέλλο, 100. — Παπαδάκη, Π.: Στὴ Μονὴ τοῦ Μαχαίρα, 133. — Σταφυλάκης, Μ.: Ἄτιμη φτώχεια, 204. — Χρυσάνθης, Κ.: Τὸ «Φυλάκιο Χ», γραμμὴ θανάτου, Ὁ σκοτωμένος γιός, Τὸ Χριστουγεννιάτικο σακάκι, Τὸ πρῶτο παιδί, Ἡ φωτογραφία, Λίγο νερὸ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου, Ὁ λειψός, Ἡ κοπέλα μὲ τὴν κόκλα, Ἡ συγχώρηση, Ὁ γυρισμὸς τοῦ αἰχμάλωτου πρὸς. 226—228.

ΘΕΑΤΡΟ

Ἐπαμεινώνδας, Σπ.: Ἀληθινὰ εἶναι γιός τοῦ Θεοῦ, 156. — Χρυσάνθης, Κ.: Οἱ τρεῖς, Τὸ τουνέλι, πρὸς. ἀρ. τεύχους 222.

ΔΟΚΙΜΙΟ — ΣΥΝΝΕΤΕΥΞΕΙΣ —ΔΙΑΛΕΞΗ

Ἀκαδημία Ἀθηνῶν: Περιλήψεις τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ Βικέλειου Βραβείου (Ἀθάνας), 70. — Ἀνα. Σα.: Γ. Ἀθάνας, 49. — Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Χρυσόστομος: Ἀπόσπασμα ἀπὸ προσφώνηση, 235. — Γεωργίου, Κλάρα: Ὁ θεσμὸς τῶν Πολιτιστικῶν Κέντρων στὴ Γαλλία, 88. — Γιαγκουλλή, Κ.: Φθορὰ τῶν λέξεων στὰ ποιητάρικα τραγούδια, 249. — Γιάκος Δ.: Ὁ διηγηματογράφος Γ. Ἀθάνας, 71. — Καραντώνης, Α.: Γιὰ τὸν ποιητὴ Γ. Ἀθάνα, 54. — Μάμας, Εὐ.: Ν. Καζαντζάκη «Ἐκκλήση πρὸς τοὺς διανοούμενους τοῦ κόσμου, 136. — Μελάς, Σπ.: Εἰσήγησις γιὰ τὸν Γ. Ἀθάνα, 74. — Μενάρδος, Γ.: Μιὰ ξεχασμένη ἐπιστολὴ γιὰ τὸν Μενάρδο, 249 — Παπαθανασόπουλος, Θ.: Ἡ ποίηση τοῦ Γ. Ἀθάνα, 61. — Προδρόμου, Γ.: Τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη σήμερα, 182. — Σαββίδης, Γ.: Πολυχρόνιο γιὰ τὸν Μόντη, 197. — Σταύρου, Π.: Ἐθνάρχης Μακάριος καὶ παιδιὰ, 181, Ἐπικήδειος στὸν Ἄν. Λεβέντη, 82. — Σωτηριάδης,

Α.: Χριστ. Γαλατόπουλος, 119. — Χατζηκωστής, Γ.: Ἡ Κύπρος ἑκατὸ χρόνια πρὶν, 226. — Χατζηστεφάνου, Κ.: Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς Σ. Πάτσας, 212. — Χατζηφώτης, Ι. Μ.: Ὁ διηγηματογράφος Ἀθάνας, 58. — Χρυσάνθης, Κ.: Συνεντεύξεις μὲ συγγραφεῖς ταξιδιωτικῶν (Πέτρος Χάρης, Τάσος Ζάππας, Πέτρος Γλέζος, Κ. Παπαπάνος, Γαλάτεια Παλαιολόγου, Παῦλος Φλώρος, Α. Λασκαράτος, Μαν. Γιαλουράκης, Π. Παναγιωτοῦνης, Σ. Τσίτσας, Βασ. Κραφίτης, Γ. Μουρογιάννης, Λευκὴ Σαράτος, Κ. Λιάτης, Δ. Παπαδημος, Στ. Καλφιώτης, Δημ. Σιατόπουλος, Ι. Βασιλείου), 8, Ἀπὸ συνομιλίες τῆς Ἀθῆνας Ταρσοῦλη γιὰ τὴν Κύπρο, 35, Θεατρικὲς Ἀποδελτιώσεις, πρὸς. ἀρ. τεύχους 219—220, Συνεντεύξεις μὲ Ἑλληνες συγγραφεῖς βιβλίων γιὰ παιδιά (Μιχ. Στισινόπουλος, Κ. Δεμερτζή, Π. Χάρη, Λότη Πέτροβιτς—Ἀνδρουτσόπουλου, Γαλάτεια Παλαιολόγου, Δημ. Γιᾶκος, Γεωργία Λεράκη, Π. Γλέζος, Γεωργία Δεληγιάννη — Ἀναστασιάδης, Βασ. Χαρωνίτης, Ἄννα Σαφυλίου, Λιλὴ Πεζοπούλου), 162. Οἱ πρῶτοι διδάξαντες τὴν ταξιδιογραφία μας Θ. Νόβας, Στρ. Μυριβήλης, Κ. Οὐράνης), 192, Μελέης Νικολαΐδης, 210, Ἀπάντηση Ἡρώς Λαμπιρή, 236.

Th. Stavrou: Π. Πρεβελάκης (ἀνατύπωση).

ΠΟΙΚΙΛΑ

Γεωργιάδης, Κ.: Ἡ Λυρική Σκηνὴ καὶ ἡ Μορφωτικὴ Ὑψηρεσία, 77 — Θεμιστοκλέους, Μ.: Ἡ 28η Ὀκτωβρίου, 102. — Κοτσώνης, Α.: Χορευτικὸ συγκρότημα «Ἡ Σούστα», 37. — Λυσιώτης, Γ.: Πνευματικὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν παλιὰ Λευκωσία, 252 — Νικολαΐδης, Ν.: Νεοέλληνες γιατροὶ ποιητές, 237. — Πιλαβάκης, κ.: Ἡ Λεμεσὸς τοῦ 1878, 252 — Παπαδόπουλος, Θ.: Προσφώνηση στὸ Δ' Διεθνὲς Συμπόσιο τοῦ Αἰγαίου, 37. — Σαράντη, Γ.: Μπροστὰ στὸ ἀγαλμα «Ἡ μητέρα τῆς Κύπρου», 210. — Χρυσάνθης, Κ.: Μπαίνουμε στὸν 19 χρόνο μας, 35. Γεώργιος Ἀθάνας, 77, Πέθανε ὁ Παντῆλης Μηχανικός. Πῶς ὅμως; 139,

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἰωαννίδης, Γ.: Ἐκθεση Κινέζικης χαρακτικῆς, 217. — Μιχαηλίδης, Α.: Ἐκθεση ζωγραφικῆς Φώτου Χατζησωτηρίου, 216, Α. Κόδρος, 253. — Σταύρου, Π.: Ἐκθεση φωτογραφιῶν Ζακ Ἰακωβίδης, 41, Ἐκθεση ζωγραφικῆς Χρ. Δημητριάδης, 78.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἄθνα — Λαυράγκα: Λαλοῦν τ' ἀρβόνια, 68. — Ἀριστοδήμου, Γ.: Σίταρου «Ὠδή στὸν Ἐνα», 79.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ζαβέε, Δημ.: Π. Κριναίου «Τὰ τετράδια τῶν ἀγγέλων», 184. — Kuizzi, E.: (μετ. Γ. Χατζηκωστής) K. Chrisanthis and A. Kyros «L' Elettta», 144. — Ὁρφανίδης, Ν.: Σοφ. Ἀντζακα «Ὁ πρωτογενὴς κόσμος στὴν ποίηση τοῦ Γ. Θ. Βαφόπουλου», 43, Χρ. Μαλεβίτση «Ἡ τραγωδία τῆς Ἱστορίας», 106. — Παναγιώτου, Ν.: Κ. Χρυσάνθη «Ὁ περιπαθὴς ὄδοιπόρος», 37. — Κολιός, Χρ.: Λότης Πέτροβιτς «Γιὰ τὴν ἄλλη πατρίδα», 186. — Κυθρεώτης, Γακ.: Β. Λαμνάτου «Αἱματόβρεχτη γῆ», 141, Ἄλ. Γουλιμή «Ὁ χρυσαφένιος κρίνος», 184, Κ. Σφασέλλου «Ἀναθίας Γκέκας», Κ. Κακούλα «Ταξίδια καὶ διηγήματα», 239. — Νικολαΐδης, Ν.: Λ. Φαντάζη «Ὠδὴ στὴν Κύπρο», 105. — Ξηροτύρης, Ζ.: Λ. Φαντάζη «Ὠδὴ στὴν Κύπρο», 142. — Ὀλυμπίου, Κ.: Κ. Χρυσάνθη «Ὁ περιπαθὴς Ὀδοιπόρος», 214. — Χατζηκωστής, Γ.: Παπανεάρχου, Παντελίδη, Κιτρομηλίδη «Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας», 43, Μυρ. Παναγιώτου «Ἐπιστροφή», 43, Φαίδ. Μπουμπουλίδη «Προσολωμικοί, 80, Γιαννακόπουλου «Βιβλιογραφία Κ. Γιωργούλη, 80, Ἴ. Θεοχαρίδου «Ἀνάμεσα σ' ἕνα φέρετρο κι ἕνα ἥλιο», 142, Ε. Πλατῆ «Ν. Βρετάκου «Ἐπιστροφή ἀπὸ τοὺς Δελφούς», 143, Α. Διαμαντῆ «Λεπτομέρειες στὴν Κύπρο», 143, Κ. Σταμάτη «ἽΟμηρος ὁ Βουκολλικός», 144, Ἄνδρ. Ἡλιοφώτου «Μορφές καὶ θέματα», 217, Γ. Σακελλίωνα «Σύγχρονες πολιτικὲς διαστάσεις στὸ ἔργο τοῦ Α. Παπαδιαμάντη», 218, — Χρίστη, Κ.: Α. Καραντώνη «Πεζογράφοι», 81, Φωτεινῆς Ἰγνατίου «Ἑλληνικὸ διήγημα», 105. — Χρυσάνθης, Κ.: Τ. Δόξα «Ἐ-

παρχία σ' ἀγαπῶ», 44, Μ. Μαυρεδάκη «Μοῦ φανῆκε ἀπίστευτο», 45, Π. Χαρη «Ἡμέρες Ὀργῆς», 80, Μ. Σταύρου «Ἐνοχος», 139, Τ. Κορφή «Ἐνα ἔρημο σπιτί», 140, Κ. Ἀσημακοπούλου «τοῦ ἱεροῦ Λόχου», 140, Φ. Σταυριῶη «Ἀπομυθοποίηση», 141, Μ. Ἄζινα «Λονοίνο 1974», 185, Ἰ. Βασιλείου «Ἀμάρτημα στὸν Ἄθω», 219, Ἄλ. Βασιλείου «Σκέψεις πάνω στὴ λειτουργικότητα τῆς κριτικῆς», 219, Γ. Χαλατσῶ «Πορτραίτα», 220, Ν. Τουτουνηζάκη «Ὁ Καραγάτσης», 220, Δημ. Παπακωνσταντίνου «Κριτικὴ τοῦ βιβλίου», 239, Ρ. Certa (μετ. Φ. Δέλφης) «Κασταλία», 240, Βασ. Κραφίτη «Λόγιοι τῆς Ἡπείρου», 254, Κ. Φωτόπουλου «Χρονικὰ τοῦ Μεγάλου Σηκωμοῦ τοῦ Γένους», 255, Ε. Ν. Μόσχου «Ἀπεθιμήσεις», 255, Π. Κακολῆ «Τὸ ἄλλα τζιαὶ τὸ βῆτα», 256.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΑΤΡΟΥ

Χρυσάνθης, Κ.: Θέατρο τέχνης «Ὁ Προμηθεὺς 1967—1974», 40, Ν. Καζαντζάκη «Καποδίστριας», 102, Ο' Νηλ «Ταξίδι μακρινῆς μέρας μέσα στὴ νύχτα», 103, Ρ. Χόχφελντ «Ὁ Μορμόλης», 104, Δημ. Ψαθῶ «Ζητεῖται ψεύτης», 138.

ΓΕΝΙΚΑ

45, 83, 110, 145, 187, 221, 240, 256.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

45, 83, 110, 145, 187, 221, 241, 256.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

45, 83, 110, 145, 187, 221, 240, 257.

Γνωρίστε τὴν Κύπρο!

Γνωρίζοντας τὴν Κύπρο ἀποκτᾶτε τὴν πολιτιστικὴ σας ταυτότητα. Οἱ κρυμμένες ὀμορφιές καὶ οἱ πολλοὶ θησαυροὶ τοῦ τόπου μας σᾶς περιμένουν νὰ τοὺς γνωρίσετε.

Ριξτε μιὰ ματιὰ στὸν τουριστικὸ χάρτη καὶ θὰ ἴδητε πὼς ὁ μικρὸς μας χῶρος προσφέρει σὲ ἀναλογία πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο μέρος στὸν κόσμο. Αὐτὸ ἄλλωστε διαπιστώνουν οἱ ξένοι πού μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε χρόνο.

Τὰ Γραφεῖα Πληροφοριῶν τοῦ ΚΟΤ μποροῦν νὰ σᾶς βοηθήσουν νὰ βρῆτε αὐτὸ πού ζητᾶτε. Τὸ κάτι ἄλ-

λο τοῦ Κυπριακοῦ Τουρισμοῦ.

Λίγες μέρες ἀπὸ τὴν ἄδεια σας τὸ φθινόπωρο, τὸν χειμῶνα ἢ τὴν ἀνοιξὴ θὰ τίς χαρῆτε καλύτερα ἀνακαλύπτοντας τὸν τόπο σας καὶ γνωρίζοντας τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας καὶ τὴν πολιτιστικὴ μας κληρονομιά.

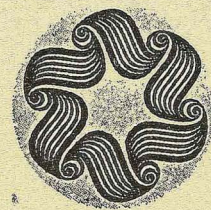
Βυζαντινὰ μνημεῖα, ἐκκλησίες, ἀρχαῖους χῶρους — μιὰ ἱστορία 8 χιλιάδων χρόνων — πού θαυμάζουν ἐπισκέπτες ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο.

Προγραμματίζοντας ἐγκαιρὰ τίς διακοπές σας θὰ ἴδητε πὼς ὁ Αὐγούστος δὲν εἶναι ὁ μόνος μῆνας γιὰ διακοπές.

Καὶ κάτι ἄλλο

Ἄφηστε τοὺς ἐκδρομικοὺς χῶρους ὅπως ἐσεῖς θὰ θέλατε νὰ τοὺς βρῆτε.

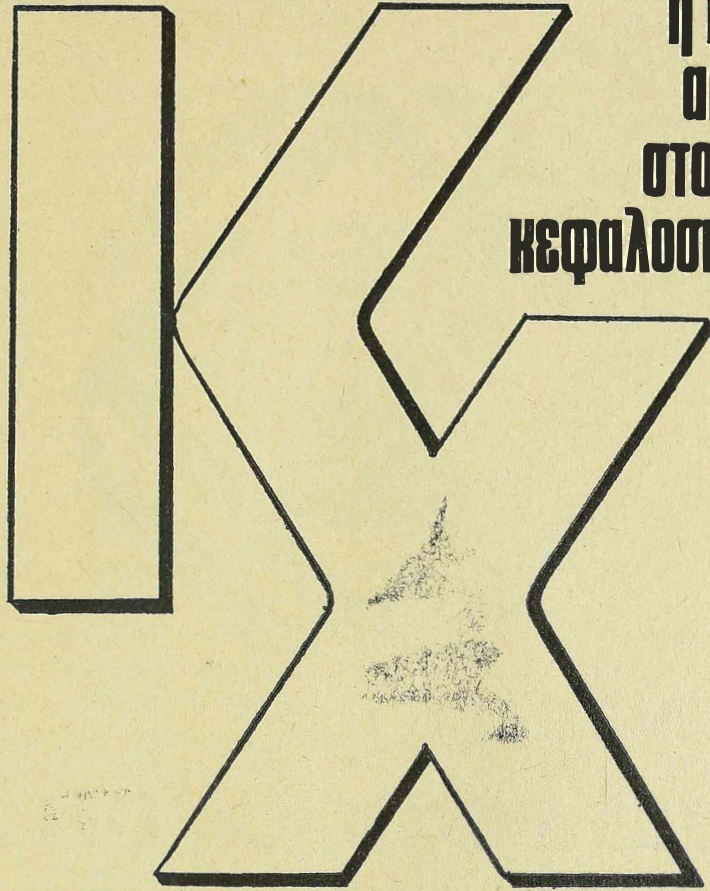

CYPRUS

**ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

ΤΗΛ. 43374, Τ.Κ. 4535, ΛΕΥΚΩΣΙΑ

η πρώτη
από του
στοματος
κεφαλοσπορίνη

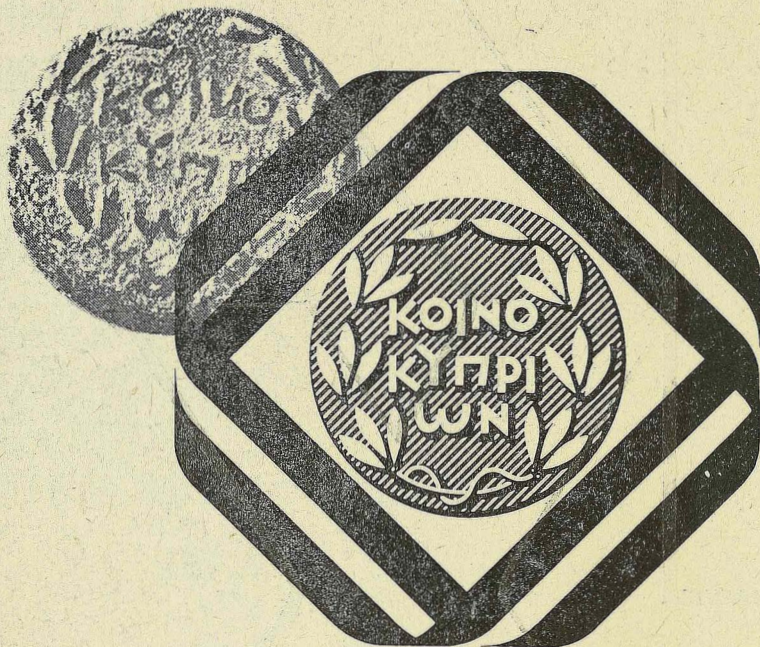
Lilly
Keflex

ΚΑΨΟΥΛΕΣ CEFALEXIN MONOHYDRATE - 250 mg. - 500 mg.
ΣΙΡΟΠΙΟΝ CEFALEXIN MONOHYDRATE - 125 mg. - 250 mg.

Άνοιγει νέους ορίζοντες εις την θεραπείαν δι' αντιβιοτικῶν

Ἀντιπρόσωποι καὶ Διανομεῖς: **ΦΑΤΙΣΚΟ ΛΤΔ.**
Ὁδὸς Ἀρνάλδου Ἀρ. 20, Τηλ. 43091-5 Τ.Κ. 2173
ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

νέο σήμα η ίδια παράδοση

Ἡ Τράπεζα Κύπρου ἢ καθαρά Κυπριακὴ Τράπεζα ἀλλάζει σήμα.

«Κοινὸ Κυπρίων» τὸ νόμισμα μὲ τὸ ὁποῖο συναλλάσσονταν ὅλες οἱ πόλεις – κράτη στὴν Κύπρὸ τὸν 1ο αἰῶνα π.Χ., σύμβολο τῆς Τράπεζας ἀπὸ τὸ 1899 ποὺ ἰδρύθηκε, ἀλλάζει σημαντικά. Γιὰ νὰ ἀπεικονίσῃ τὴ σημερινή εἰκόνα τῆς Τράπεζας Κύπρου. Γιὰ νὰ τονίσῃ: τὴ γρήγορη ἐξυπηρέτησή, τὶς οὐσιαστικὲς διευκολύνσεις, τὴν ἄμεση ἐπικοινωνία τὴ σύγχρονη ἀτμόσφαιρα.

Στὴν Τράπεζα Κύπρου τὸ σήμα ἀλλάζει, ἀλλὰ ἡ παράδοση παραμένει. Παράδοση στὴν ὑπευθυνότητα, στὴ συνέπεια... Παράδοση μεγάλη ποὺ ἔκανε μεγάλη καὶ τὴν Τράπεζα Κύπρου... τὸ Κοινὸ Κυπρίων.

**ΤΡΑΠΕΖΑ
ΚΥΠΡΟΥ**

ἐμπειρία καὶ πρωτοπορεία

τόν πυρετό μερόνυχτα κι' ένα σκοτεινό θράδυ ξεψύχησε μέσα στην αγκαλιά της μάνας του. Τό σπιτικό κι' ή μικρή γειτονιά στέκονταν χωρίς μιλιὰ γύρω στ' αδυνατισμένο πλάσμα, που ἔχανε σταλιά - σταλιά τήν ἀναπνοή του καί τή ζωή του. Κι' ἀπ' ὄλο ἐκεῖνο τό χαρούμενο ἄλλοτε ζωντανό κορμάκι ἀπόμειναν γιά τή μάνα κάτι ρουχαλάκια καί μιὰ φωτογραφία του, που ἕνας περαστικός ξένος τήν τράβηξε καί σέ λίγες μέρες ἀργότερα τήν ἔστειλε γιά ἐνθύμιο στήν οἰκογένεια. Κι' ή φωτογραφία αὐτή ἔγινε γιά τήν καφερή μάνα τό μνημείο τοῦ πεθαμένου ἀγοριοῦ της, τό κέντρο τῆς καθημερινῆς της σκέψης. Πρωί τήν κοίταζε καί τήν ἔλουζε μέ μόσκο καί ροδόνηρο τὰ τόσα δάκρυά της. Τό μεσημέρι τήν καμάρωνε. Τ' ἀπόγευμα τήν χαϊδευε κι' ὕστερα μ' ἕνα βελουδο καθάριζε ἐκεῖ που τῆς ἀγγιζε τό τζάμι. Τό θράδυ τῆς προσευχόταν σά νάτανε τό εἰκόνημα τῆς Παναγίας.

Περνούσανε τὰ χρόνια. Δυό καινούργια ἀγοράκια ἤρθανε στόν κόσμο, καί γέμισε τό σπίτι ἀπό τή χαρά καί τίς φωνές τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων. Ὡστόσο τό μάτι τῆς μάνας πάντα καρφωνότανε πάνω στή φωτογραφία τοῦ πεθαμένου ἀγοριοῦ, τοῦ Βασίλη της. Πολλές φορές ὁ δάσκαλος, ὁ ἀντρας της, προσπάθησε νά τήν πείσει πώς εἶναι ἀμαρτία αὐτή ή προσήλωσή της πρὸς τό νεκρό παιδί τους. Στό κάτω - κάτω θά ἐπιηρεάσει μέ τόν τρόπο της αὐτό καί τήν ψυχὴ τῶν δυό ἄλλων ἀγοριῶν. Ἐξάλλου μέ τὰ κλάματά της ἀναταράζει τήν ψυχὴ τοῦ πεθαμένου, δέν τόν ἀφήνει ν' ἀναπαυθεῖ στήν αγκαλιά τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά ή καφερή μάνα δέν πειθόταν. Τό πήρανε πιά ὄλοι ἀπόφαση καί δέν ἤθελαν νά ταραξοῦν τή λατρεία της.

**

— Πέφτουν μπαλόνια ἀπό τόν οὐρανό, φωνάζει ὁ μικρὸς Παντελάκης, που ἔτοιμαζόταν μέ τόν πατέρα του τό δάσκαλο νά κατεβουῦνε μέ τό πρῶνὸ λεωφορεῖο στή Λευκωσία. Σάββατο ἦταν καί θά πηγαίνανε γιά ψώνια.

— Ἀεροπλάνο..., ἀκουστήκανε φωνές δεξιά κι' ἀριστερά.

Τό χωριό βγήκε στίς αὐλές καί στούς δρόμους. Τό πρῶνὸ εἶχε ἀκόμα λίγη ὄροσιὰ τῆς νύχτας, ἀλλά σέ λιγάκι θά ξεπρόβαλλε πυρῶμένος ὁ ἥλιος γιά νά τσουρουφλίσει πέτρες, δέντρα κι' ἀνθρώπους. Ἡ ταραχή, που στήν ἀρχὴ ἔμοιαζε μέ περιέργεια κι' ἀναρώτημα, μεγάλωνε ὦρα τήν ὦρα. Ἀπὸ τόν οὐρανὸ ρίχνονταν ἀλεξιπτωτιστές. Κάποιοι ὑπόκωφοι κρότοι ἀκούγονταν ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ. Κι' ἐκεῖ που ή ταραχὴ ἔγινε ἀγωνία ἤρθε ξαφνικὰ ή μεγάλη φωνὴ ἀπὸ ψηλά στίς βουνοκορφές.

— Ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ καίνε τὰ δάση τῆς Κερήνειας...

— Ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι...! ἀνάκραξε ὀμαδικὰ τὸ χωριό.

Καὶ τότε ὁ παπᾶς, μὲ τὰ ὀλάσπρα γένια καὶ τ' ὀλάσπρο παρελθόν, κάλεσε τοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς συμβούλεψε νὰ φύγουν ὅσομποροῦν πιὸ γρήγορα. Νὰ πᾶνε πρὸς τὴ Λευκωσία, γιὰ τὸ χωριὸ θ' ἀποκοπεῖ σὲ λίγο καὶ θάταν πιά δύσκολη ἡ φυγή. Γύρω - γύρω ὑπάρχουν τούρκικα χωριά. Ἄν σκεφτοῦνε νὰ κλείσουν τὰ περάσματα; Κάποιοι καμωθήκανε ν' ἀντιμιλήσουν στὸν παπᾶ, εἴτε ἀπὸ συνήθεια, εἴτε ἀπὸ ἐπίδειξη. Μὰ ὁ γέρος τοὺς πετροβόλησε μὲ δυὸ λέξεις:

— Νὰ σώσουμε τὰ παιδιὰ!

Τοῦτες οἱ λέξεις γίνανε τὸ σύνθημα τῆς ἀναχώρησης. Πετούσανε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κι' ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι. Καὶ σὲ λίγο ὁ κόσμος τοῦ χωριοῦ ἔπαιρνε τὸν κατήφορο ἀπὸ ἀριστερὰ νὰ ξεδρομίσει ἀπὸ τὰ τούρκικα μικροχώρια καὶ νὰ προχωρήσει πρὸς τὴν πόλη ἢ τὰ καμπήσια μεγαλοχώρια μας.

Ὁ Μελέτης, ὁ δάσκαλος, πῆρε τὴ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του καὶ τὴν πεθερὰ του καὶ τράβηξε πρὸς τὴ Λευκωσία. Στὰ γρήγορα εἶχανε φτιάξει μπόγους μὲ τὰ χρειώδη καὶ τὰ πολύτιμα τοῦ σπιτιοῦ, παρόλο πὺ ἡ γρηὰ πεθερὰ μουρμουροῦσε: «ποῦ τὰ κουβαλάτε ὅλα τοῦτα; θάρθουμε αὔριο - μεθαύριο». Ὁ μεγάλος γιὸς πῆρε καὶ τὰ βιβλία του. Ὁ μικρὸς πῆρε τὴ μπάλα του. Ἡ πεθερὰ καμωνόταν τὴ δύσκολη, ὁ δάσκαλος θύμωσε καὶ τὴν ἔσπρωξε μὲς τ' αὐτοκίνητο κάπως βάρβαρα, ἐνῶ ἡ κόρη τῆς διαμαρτυρόταν γιὰ τὸν ἄξεστο τρόπο του. Κι' ἐκεῖ πὺ ἦταν ἔτοιμοι γιὰ ἀναχώρηση ἡ μάνα φώναξε:

— Στάσου. Πῆρες τὴ φωτογραφία τοῦ ἀγοριοῦ; Ποῦ τὴν ἔκρυψες;

— Τὴν πήραμε, τὴ θάλαμε, δὲν ξέρω ποῦ, χριστιανὴ μου, τῆς ἀπαντᾶ ὁ δάσκαλος, ποῦ εἶχε μουσκέψει ἀπ' τὸν ἰδρώτα φορτώνοντας τοὺς μπόγους πάνω στὸ αὐτοκίνητο.

— Τὴ φωτογραφία καὶ τὰ μάτια σου, τοῦ λέει σκληρὰ ἡ γυναῖκα του.

Τὸ αὐτοκίνητο πῆρε πιά τὸν κατήφορο, ἐνῶ τὰ τούρκικα ἀεροπλάνα χτενίζανε τὸν οὐρανὸ καὶ ξερνούσανε τὸ θάνατο.

**

Ἀποφασίσανε οἱ πρόσφυγες νὰ καταλάβουν τὴ μισοτελειωμένη πολυκατοικία. Εἶχαν μαζευτεῖ ἐκεῖ δεκαπέντε οἰκογένειες μὲ τοὺς λίγους μπόγους των. Ὁ ἰδιοκτῆτης, ποῦ εἶχε τὸ κατάστημά του στὸ ἰσόγειο, ἄφριζε καὶ ξάφριζε γιὰ τίς ζημιές ποῦ θὰ τοῦ ἔκαναν. Ὅταν

ὅμως τὰ παρακάλια δὲν μῆρεσαν νὰ πείσουν πὼς ἦταν δίκαιο κά-
που νὰ βουλευτοῦν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ξεσπιτωμένοι, ὁ δάσκαλος ἀγρίεψε :

—Μπαίνουμε κι' ὅποιος τολμᾷ ἄς ἔρθει νὰ μᾶς διώξει. Μιά ζωὴ
εἶναι αὐτὴ, εἶπε καὶ προχώρησε πρῶτος.

Κι' ἐδῶ στὴ μισοτελειωμένη πολυκατοικία, στενάχωρα κι' ἐπι-
κίνδυνα γιὰ τὰ παιδιὰ, στρώσανε ὅλοι τὸ διασωσμένο βίος τους καὶ
βουλευτήκανε, ὥσπου νᾶρθουν καλύτερες μέρες. Μόνον ἡ γυναίκα
τοῦ δασκάλου ἔψαχνε ὅλη τὴν ὥρα τοὺς μπόγους κλαίοντας. Τὸ
πρόσωπό της εἶχε πάρει τὴν ὄψη τοῦ νεκροῦ, τὰ χέρια της πασπά-
τευαν παντοῦ μὲ νευρικότητα, ἀγκομαχοῦσε καὶ στὰ στερνὰ ξέσπα-
σε σὲ γογγυτό :

—Ποῦ εἶναι ἡ φωτογραφία; Ποῦ εἶναι τ' ἀγόρι μου; Σὲ ποιά
χέρια ἔχει πέσει τ' ἀγόρι μου;

Στὴν ἀρχὴ οἱ δυὸ - τρεῖς γείτονες στὸν μισοτέλειωτο ὄροφο τῆς
πολυκατοικίας γελάσανε μὲ τὰ καμώματά της. Ὑστερα ὅμως ἀντιλη-
φθῆκανε τὸν καημὸ της καὶ κοιτούσανε νὰ τὴν παρηγορήσουν πὼς
σύntonμα θὰ γυρίσει στὸ σπίτι της καὶ θὰ θρεῖ ἐκεῖ ὅ,τι ξεχάσανε
στὸ γρήγορο φευγιό τους.

Κι' ἐκεῖ ποῦ γινόταν ὅλη αὐτὴ ἡ παρηγορητικὴ κουβέντα, τὰ μά-
τια τους ἀντίκρυ στίς πλαγιὲς τοῦ Πενταδάκτυλου εἶδανε μπάλες φω-
τῆς νὰ ρίχνονται ἀπάνω στὸ χωριὸ καὶ σὲ λιγάκι τὰ σπίτια νὰ καί-
γονται.

—Καίεται τὸ χωριὸ μας, ἀναστενάζει ὁ δάσκαλος.

—Καὶ τ' ἀγόρι μας; ρωτᾷ ἡ γυναίκα του γραντζουνίζοντας τὰ
μάγουλά της.

—Ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ του στὸν οὐρανό, τῆς ἀπαντᾷ.

—Ἐγὼ θέλω τ' ἀγόρι μου, νὰ βλέπω τὸ προσωπάκι του στὴ φω-
τογραφία ὅπως τῶβλεπα τόσο καιρό, νὰ τὸ κουβεντιάζω...

Τὰ δυὸ ἀγόρια μαζευτήκανε στὴ γωνία. Ὁ θρῆνος τῆς μάνας,
ἀντίκρυ οἱ φλόγες ποῦ ξεσηδούσανε ἀπ' τὸ χωριὸ τους, τὸ ἀγριωπὸ
βλέμμα τοῦ πατέρα καὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ τῶν προσφύγων ἀπὸ τ' ἄλλα
παράθυρα, τὰ τρομάξανε τὰ δύστυχα κι' ἀναζητήσανε κάποιαν ἀσφά-
λεια κουβαριασμένα, τὰ δυὸ σφιχτοδεμένα.

Σὲ λίγο τὸ θράδου ἔπεφτε σκληρὸ πάνω στὴν πατημένη γῆ τῆς
Κύπρου. Οἱ βομβαρδισμοὶ σταματήσανε καὶ ὁ ἀγέρας καθάρισε ἀπὸ
τὰ σύννεφα τῆς σκόνης, ποῦ ξεσηκώνονταν ἀπὸ τὰ χαλάσματα καὶ
τίς ἐκρήξεις. Ὁ τρόμος ὅμως τριγυρνοῦσε ἐδῶ κι' ἐκεῖ. Κάθε λίγο
καὶ λιγάκι ἀκουγόταν μιὰ ἀνταλλαγὴ πυρῶν στὰ βόρεια μέρη τῆς
πόλης· πότε χτένιζε τὸν ἀγέρα τὸ γάντζωμα ἑνὸς πολυβόλου στὰ ἀ-
νατολικά κράσπεδα· πότε ξάφνιαζε τὸ σκάσιμο ἑνὸς ὄλμου πιὸ πέρα.

Τὰ μάτια ποῦ νὰ κλείσουνε κι' ἄς ἦταν βαρειά ἀπὸ τὴ ζέστη καὶ τὸ δάκρυ. Μονάχα τὰ παιδιὰ κουλουριασθήκανε κάπου καὶ γλυκανασαίνανε μέσα σ' ἓνα ὕπνο, ποῦ συχνὰ κάπου ἐμποδιζόταν καὶ τ' ἀνάγκαζε νὰ στριφογυρίζουνε λιγάκι ἢ νὰ ξυπνᾶνε ζητώντας νερό.

Τὸ μεγάλο ὄμως ἀγόρι τοῦ Μελέτη κρυφοκοίταζε δεξιά κι' ἀριστερὰ σὰν τὸ τρομαγμένο ἀγρίμι ποῦ μυρίζεται τὸν κίνδυνο ἀπὸ παντοῦ. Ἡ μάνα βογγολογοῦσε γιὰ τὸ χαμένο της ἀγόρι ποῦ τὰ κόκκαλά του ἀπόμειναν στὸ καμένο χωριὸ κι' ἡ φωτογραφία του, ἡ μόνη θύμησή του, μὲ τὸ θερμὸ προσωπάκι κάπου θάναι παραπεταμένη στὸ ἔρμο σπίτι, τὸ μισοκαμένο. Τὸ ἄλλο ἀδερφάκι ἀποκοιμήθηκε κατάχαμα πάνω σ' ἓνα μισοφαγωμένο χράμι κρατώντας τὴν μπάλα του. Ὁ πατέρας πῆγε κάτω στὸ περιαῦλι τῆς πολυκατοικίας, ὅπου μαζευτήκανε οἱ πιὸ γέροι καὶ συζητούσανε τὸ κακὸ.

Σὲ μιὰ στιγμή τὸ μεγάλο ἀγόρι γλύστρησε ἔξω ἀπὸ τὸ μισοτέλειωτο χωρὶς πόρτα διαμέρισμα καὶ κατέβηκε προσεκτικὰ τὰ σκαλοπάτια. Ἀπ' τ' ἀνοίγματα τῆς πολυκατοικίας ἄρχισε κι' ὅλας νὰ μπαίνει τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, πολὺ λυπημένο κι' αἰνιγματικό: τάχατε νὰ φοβόταν νὰ δεῖ τὰ σκοτωμένα παλικάρια, τὰ χαλασμένα σπίτια καὶ τίς ξεριζωμένες φαμίλιες; Τὸ δρόμο πνίγανε οἱ σκιὲς τῶν μεγάλων οἰκοδομῶν, ἀλλὰ τὸ λίγο φῶς, ποῦ μπορούσε νὰ γλύστρήσει ἀπὸ τὰ περιαῦλια, βοηθοῦσε τὴν κίνηση. Τὸ μεγάλο ἀγόρι προχωροῦσε σχεδὸν τρίβοντας τὰ πλευρά πάνω στὰ περιτοιχίσματα.

**

Καὶ τὸ βράδυ πέρασε. Τ' ἄλλο πρωτὶ ἄρχισε ἰδρωμένο καὶ τρομαγμένο ἀπὸ τὰ σιδερένια πουλιὰ ποῦ ξερνοῦσανε διαρκῶς τὸ θάνατο· εἶχε κι' ὅλας αὐτὸ μισοτυφλωθεῖ ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς σκόνης καὶ τοὺς καπνοὺς τῶν πυρκαγιῶν. Ἡ μάνα ξύπνησε ἔνωρίς. Ζήτησε τὸ πρῶτο ἀγόρι. Ὁ πατέρας ξύπνησε τρομαγμένος ἀπὸ τίς φωνές της. Κοίταξε ὀλόγυρα. Ὑστερα ντύθηκε πρόχειρα καὶ κατέβηκε στὸ περιαῦλι τῆς πολυκατοικίας. Ἐδῶ κάτω εἶχανε κι' ὅλας μαζευτεῖ ἄρκετοὶ καὶ σχολιάζανε τὴ δεύτερη μέρα τοῦ μεγάλου κακοῦ. Μὲ τὸ γρήγορο μάτι του ὁ δάσκαλος δὲν ξεχώρισε κίνηση παιδιῶν ἐκεῖ τριγύρω. Ρώτησε τότε γιὰ τ' ἀγόρι. Κανένας δὲν τῷδε νὰ κατέβηκε ἀπὸ τὴν πολυκατοικία. Καὶ μέσα σὲ κείνη τὴν καυτὴ μέρα, ποῦ τ' ἀεροπλάνα χτενίζανε τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ στρατιωτικὰ φορτηγὰ διασχίζανε τοὺς δρόμους μὲ φοῦρια, ἐνῶ τὰ ἰδιωτικὰ αὐτοκίνητα προσπαθοῦσανε νὰ κουβαλήσουν ἀνθρώπους καὶ βαλίτσες στὰ ὄρεινὰ χωριά, ὁ Μελέ-

της ἔτρεχε ἐδῶ κι' ἐκεῖ ρωτώντας ἂν εἶδανε κάποιο μικρὸ κάπου 10 χρόνων μὲ τάδε χαρακτηριστικά. Μάταια ἀναζήτησε. Καὶ ποιὸς εἶχε μυαλὸ νὰ θυμηθεῖ μέσα σὲ τέτοια κακοσήμερη μέρα!

Κι' ἦρθε ἀργὰ τὸ βράδυ πλημμυρισμένο μὲ θάνατο. Οἱ πρόσφυγες τῆς μισοτελειωμένης πολυκατοικίας μαζευτήκανε στὴ βορεινὴ αὐλὴ μπροστὰ στὴν ἀτέλειωτη εἴσοδο καὶ συλλογίζονταν τί θὰ κάμουν γιὰ τὸ χαμένο ἀγόρι. Ἡ κοινὴ συμφορὰ ἔδεσε ὅλες τοῦτες τίς οἰκογένειες· τὸ αἶμα τους ἔγινε συγγενικό, τὰ συμφέροντά τους τὰ ἴδια. Κάθε πληγὴ τῆς μιᾶς ομάδας πονοῦσε καὶ τίς ἄλλες τῶν ἄλλων διαμερισμάτων. Κάποιος πρότεινε νὰ δώσουν στὸ Ραδιόφωνο τὴν εἶδηση πὼς λείπει ἀπὸ τοὺς δικούς του ὁ τάδε μὲ τοῦτα τὰ χαρακτηριστικά καὶ νὰ παρακαλοῦν ὅποιον κάτι γνωρίζει νὰ εἰδοποιήσει στὴν τάδε διεύθυνση ἢ στὸ ἀστυνομικὸ τμήμα. Ὁ ἄλλος προτιμοῦσε ἢ εἶδηση νὰ δοθεῖ στὸν Ἐρυθρὸ Σταυρό.

—Τί ραδιόφωνο μοῦ λέτε, ποὺ βομβαρδίζουν τ' ἀεροπλάνα τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ συνεχῶς. Καὶ ποιὸς θὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα;

Ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς ἔχει τὰ μέσα νὰ εἰδοποιήσει τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ, ἐξηγεῖ ἓνας ὑπάλληλος ἀπὸ τίς βόρειες συνοικίες τῆς Λευκωσίας ποὺ πατηθήκανε κι' αὐτές.

Κι' ἐκεῖ ποὺ συζητούσανε καὶ σχολιάζανε, πρόβαλε ἀπὸ τὴ γωνιά τοῦ δρόμου τὸ δεκάχρονο ἀγόρι. Προχωροῦσε ἀργὰ, σκοτωμένο ἀπὸ τὴν κούραση, σὰν νὰ μὴ πατοῦσε στέρεα τὴ γῆ.

Πολλοὶ τρέξανε κοντὰ του. Ὁ πατέρας τὸ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του.

—Παιδί μου, ἀγόρι μου, ποῦ ἦσουν;

—Στὸ χωριό, πατέρα.

—Ποῦ;

—Τὸ σπίτι μας εἶναι μισοκαμένο.

Σὰν τὴν τρελλὴ πλησίασε ἢ μάνα καὶ τὸ ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά της.

—Ἀγόρι μου, ἀγόρι μου.

—Τὴν ἔφερα, μάνα, τῆς λέει καὶ τῆς δίνει τὴ φωτογραφία τοῦ πεθαμένου ἀδερφοῦ.

Καὶ μπροστὰ στὰ μάτια τῶν κουρασμένων προσφύγων ξεχύθηκε ὁ θρῆνος, ἐνῶ κάποιος γέρος παρέκει ὀρμήνευε σοφά:

—Ὁ πεθαμένος δὲν γνώρισε τὴν πίκρα μας!

ΛΙΓΟ ΝΕΡΟ ΤΗΝ ΩΡΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Αυτή ή τρυφερή νιότη δένει τις φιλίες. Ἀπὸ τὴν ἴδια γειτονιά καὶ οἱ τρεῖς. Στὸ σκολειὸ συμμαθητὲς κι' οἱ τρεῖς. Τρίκλωνο κλωνάρι: Γιάννης, Γιώργος, Γεράσιμος. Δεμένα καὶ τὰ σπίτια τους στὴ γειτονιά, ἐκεῖ στὶς Καμάρες τῆς Κερήνειας. Τὶς αὐλὲς τοῦ χώριζε ἕνας χαμηλὸς τοῖχος ἀπ' ὅπου πηδώντας συναντιοῦνταν νὰ τὰ ποῦνε. Καὶ στὶς αὐλὲς τους τρία δέντρα: μιὰ συκιά, μιὰ μουριά, μιὰ μουσμουλιά, πού τις κορφολογούσανε μὲ τὴ σειρά. Καὶ μεγαλώνανε μαζί ὡσπου μπήκανε στὴν πρώτη νιότη κι' ἐπιστρατευθῆκανε γιὰ θητεία στὸ ἴδιο ὄπλο, στὸ πεζικό! Κι' ἐκεῖ πάλιν στὴν ἀγγαρεία ἢ στὴν ἀνάπαυση μαζί: οἱ τρίκλωνοι. Τοὺς κόλλησαν τὸ παρατσούκλι «τρίκλωνοι». Ἀφοῦ κι' ὅταν ὁ ἕνας, ὁ Γεράσιμος, ἔγινε λοχίας, γιατί εἶχε παράστημα καὶ δυνατὴ φωνή, καὶ πρόσταζε τοὺς ἄλλους δυό, τὸν Γιάννη καὶ τὸν Γιώργο, γιὰ ἀγγαρεία, δὲν τὸ δεχόταν ἡ ψυχὴ του νὰ στέκει παράμερα καὶ νὰ τους κοιτᾷ, ἀλλὰ συμεριζόταν δίπλα τοῦ τὸν κόπο. Κι' ἐνῶ εἶχε πιὸ πολλὰς ἐξόδους ἅμα δὲ βγαίνανε οἱ τρεῖς τους, προτιμοῦσε νὰ μένει στὸ στρατόπεδο.

Ὡστόσο, τὰ χρόνια περνοῦν κι' ἡ ζωὴ ἀλλάζει τοὺς δρόμους τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Γιώργος κι' ὁ Γεράσιμος μείνανε στὴ γενέθλια πόλη μικροδουλευτὲς, μεροκαματιάρηδες στὶς τουριστικὲς ἐπιχειρήσεις. Ὁ Γιάννης πῆγε στὴν Ἀθήνα γιὰ σπουδές. Ὁ πατέρας του ἄντεχε στὸ ἐξοδο μιὰ κι' εἶχε τὸν Γιάννη του μοναχοπαίδι κι' ἀπὸ χρόνια ἔβαζε κατὰ μέρος λεφτὰ νὰ τὸν σπουδάσει, νὰ γίνῃ τέλος πάντων ὁ γιὸς ἕνα σοβαρὸ κεφάλαιο στὴ μικροπολιτεία, στὴν περίσταση δημοτικὸς σύμβουλος ἢ κάτι τέτοιο, πού νὰ δώσει βαρύτητα στὸ οἰκογενειακὸ τους ὄνομα.

Ἀπὸ πρώτη ματιὰ ἡ τρίκλωνη παρέα ἔσπασε. Ἀργὰ τὰ βράδια οἱ δυὸ μόνο κυκλοφορούσανε στὸν παραλιακὸ δρόμο φιλοκουβεντιάζοντας γιὰ τὰ πάθη τῆς νιότης, τὰ ὠραιότερα πάθη τῆς ζωῆς. Κι' ὅμως ὁ τρίτος, ὁ Γιάννης, κάθε ἐβδομάδα ἔστελνε γραμμένα σὲ ὀλόκληρα κατεβατὰ τὰ δικά του πάθη κι' ἐξιστοροῦσε στοὺς ἄλλους δυὸ τὶς δυσκολίες τοῦ στὴν Ἀθήνα. Ἦταν ἡ τρίκλωνη παρέα ψυχικὰ ἢ ἦταν ἐνωμένη κι' ὅς ἔμπαινε ἀνάμεσά τους τούτη ἡ λαμπρὴ Μεσόγειος, μὲ τὰ καταγάλανα νερά τῆς.

Ἐφέτος τοῦτο τὸ καλοκαίρι ἦρθε πολὺ ζεστό. Μὲς τὸ καμίνι τοῦ ψηνόταν ἡ ψυχὴ. Οἱ ἴσκιοι δὲν εἶχαν τὴν παλιὰ βαρύτητα: σχεδὸν

ήταν κι' αὐτοὶ φωτεινοί. Ὁ ἀγέρας μύριζε θάλασσα καὶ κυπαρίσσι, ὅπως πάντα, ἀλλὰ κάτι τὸ ὑποπτο στροβιλιζόταν μέσα σὲ τούτη τὴ φτενὴ μυρωδιά. Κάτι τὸ δύσκολο σὰ νὰ κατέβαινε ἀπὸ τὰ γαλανὰ βουνὰ καὶ παραδοκοῦσε ἐδῶ κι' ἐκεῖ μ' ἓνα ξυπνημένο μάτι, ποῦ σὲ κατάτρωγε μὲ τίς κοφτερές ματιές του. Ὁ οὐρανός, φορτωμένος μὲ πολὺ φῶς, χαμήλωνε συνεχῶς μὲ μιά διάθεση νὰ σὲ πλακώσει καὶ νὰ σὲ λυώσει.

Οἱ δυὸ ποῦ ἀπόμειναν στὸ λιμανάκι τῆς Κερήνειας, ὁ Γιώργος κι' ὁ Γεράσιμος, συλλογίζονταν τὸν Γιάννη.

— Θάρθει αὔριο - μεθαύριο! λέει ὁ Γιώργος μετὰ ἀπὸ μιά μεγάλη σιωπὴ, ποῦ μέσα της κάτι ἔκλωθε τὸ μυαλό του.

— Ἔτσι φαίνεται. Βλέπεις δὲν ἔγραψε. Πρῶτη φορά μείναμε χωρὶς νέα του, ἀπαντᾷ ὁ Γεράσιμος, ποῦ παρόμοιες σκέψεις ἔκλωθε μὲς τὸ μυαλό του στὸ διάστημα τῆς σιωπῆς.

Τὸ ἴδιο βράδυ, χαρὲς καὶ πανηγύρια στὴ γειτονιά, ἐκεῖ στὶς Καμάρες, μὲ τὰ φιδωτά, στενά δρομάκια. Ὁ Γιάννης ἦρθε ἀργὰ ἀπὸ τὴ Λευκωσία. Δὲν περίμεναν στὸ σπίτι τὸν ἐρχομὸ του. Τὸ ἀποφάσισε, ἐξηγεῖ, ξαφνικά, πῆρε τὸ ἀεροπλάνο καὶ κατέβηκε σὰν τὸ ἀπρόοπτο ποῦ στριφογύριζε γύρω στὴν ἀτμόσφαιρα.

— Εἶδες, λέει ὁ Γιώργος στὸν Γεράσιμο. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀπρόοπτο: ὁ ἐρχομὸς τοῦ Γιάννη. Κι' ὄλο μὲ παιδεύεις μὲ τὰ προαισθήματά σου.

— Μακάρι! λέει μ' ἀνακούφιση ὁ Γεράσιμος.

Κι' ἀργὰ τὸ βραδάκι στὸ παραλιακὸ κέντρο, οἱ τρεῖς τὰ λέγανε μὲ κείνα τὰ ἔξοχα καμώματα τῆς νιότης. Τὰ λέγανε καὶ τελειωμὸ δὲν εἶχε ἢ κουβέντα. Ὡσπου ἡ ἀπαλὴ πρῶτα ἐμφανίστηκε ροδόχρωμη νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ.

**

Ἡ ἐβδομάδα αὐτὴ εἶχε μὴν ἄλλη πίκρα. Ὁ ἓνας νὰ φάει τὸ μάτι τοῦ ἄλλου. Τὰ καταστήματα κλείσανε. Κι' ὅσα μένανε γιὰ λίγο ἀνοιχτά ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς ξένους παραθεριστές, εἶχανε ἓνα σπασμένο ρυθμὸ σὰ νὰ δουλεύανε κλεφτάτα καὶ παράνομα. Οἱ δρόμοι ἦταν ἀσυνήθιστα ἔρημοι. Ὁ ἀγέρας ἔτρεμε καὶ τὴν κίνηση τῶν φύλλων στὰ κλαδιά, παρόλη τὴν καταγάλανη ὥρα.

Καὶ ξαφνικά πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐβδομάδας εἶδαν ἀπὸ τὴν παραλία, στὸ βάθος τῆς θάλασσας, μαύρους ὄγκους ἀραδιαστοὺς σὰν τὸ κομπολόι. Ἡ εἶδηση σὰν τὸν κακὸ ἄνεμο πέρασε ἀπ' ὅλες τίς γειτονιές χτυπώντας τὴν πόρτα τοῦ κάθε σπιτιοῦ, ὅπως ἡ ἀρρώστεια στὶς ἐπιδημίες. Ὁ τόπος γέμισε μὴν ἄλλη μυρωδιά σὰν καμένης σάρκας.

Κάθε κρότος ἔμοιαζε μὲ τρίξιμο σκελετῶν. Ὅλα τὰ πρόσωπα συνοφρωθήκανε ὅπως οἱ παλιοὶ ἅγιοι καὶ στοχαστὲς. Πουλί δὲν κελαηδοῦσε, καρπὸς δὲ χυμολογοῦσε, ζωντανὸ δὲν περπατοῦσε ἀνεγγοῖας μὲς τὰ δρομάκια καὶ τίς αὐλές. Παντοῦ πνιγούρα.

Ἄργα τὸ βράδυ χτυπήσανε τίς πόρτες τοῦ Γιάννη, τοῦ Γιώργου καὶ τοῦ Γεράσιμου καὶ τοὺς παράγγειλαν νὰ ξεκινήσουν ἀμέσως «ἐν στολῇ» στὸ πόστο τους. Ἐκεῖ θὰ μαζευτοῦν ὅλοι νὰ πάρουν ὄπλισμό. Ὁ Τοῦρκος κατεβαίνει στὸ νησί. Νὰ σώσουμε τὰ σπίτια καὶ τοὺς ἀνθρώπους μας.

Ἡ νύχτα τοὺς κάλυπτε μὲ μιὰν ἀνάρια ὁμίχλη, καθὼς πηγαίνανε κι' οἱ τρεῖς στὴ μονάδα τους.

Ἡ ἀπόβαση ἄρχισε ἐνωρὶς τὸ πρωῒ, σχεδὸν μὲ τὸ ψηλαφητὸ σκοτάδι. Οἱ Τοῦρκοι ἀνενόχλητοι πατούσανε τὸ χῶμα τῆς Κερήνειας, ἐνῶ τὰ κανόνια βαρούσανε τὰ βουνὰ ἀνάβοντας πυρκαγιές πού ρουφούσανε τὰ δάση. Οἱ ἄνθρωποι τῆς Κερήνειας, ἀλαφισμένοι πετιόνταν στὶς αὐλές καὶ στοὺς δρόμους. Ἐνας ἀνεμοστρόβιλος πῆρε τὰ στενὰ καὶ στριφογύριζε ἓνα σωρὸ χαρτιά καὶ πράγματα. Κι' ὕστερα, ξαφνικά, ἔπεσε παντοῦ μιὰ νέκτρα καταθλιπτική. Ὁ ἥλιος σκεπάστηκε ἀπὸ ἓνα φοβερὸ σύννεφο σκόνη. Τὰ βουνὰ καπνίζανε.

Οἱ στρατιῶτες πεσμένοι κατάχαμα εἶχαν αὐστηρὴ διαταγὴ νὰ μὴ πυροβολήσουν. Μουδιάσανε σὲ τοῦτο τὸ ξάπλωμα. Κοιτοῦσε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο ἐρωτηματικά. Μιὰ μονάδα πιὸ πέρα διατάχθηκε νὰ ὑποχωρήσει μὲ προσοχή, ἀρκουδιστὰ γιὰ νὰ μὴν τὴν ἀντιληφθεῖ ὁ ἐχθρός.

Ὁ Γιάννης, κοιτάζοντας δίπλα του τὸν ἐκνευρισμένο Γεράσιμο, ρωτᾷ:

— Νὰ μὴ ρίξουμε μήτε ἓνα βόλι;

— Νὰ μὲ πάρει ὁ διάολος, ἀπαντᾷ ὁ Γεράσιμος.

Ὁ λοχαγὸς νεύει στὸν Γεράσιμο.

— Λοχία, πάρε δυὸ καὶ κοίταξε πιὸ πέρα τίς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Γεράσιμος ἔνεψε στὸν Γιάννη καὶ στὸν Γιώργο κι' ἀρκουδιστὰ ἀπομακρύνθηκαν. Κι' ἐκεῖ πού γλυστρούσανε ἀπάνω στὸ πυρωμένο χῶμα, ἀνάμεσα στὰ ξερὰ χορτάρια καὶ τ' ἀγκάθια, ὁ Γιάννης γέλασε. Κι' ἐξήγησε μὲ σιγανὴ φωνὴ στοὺς ἄλλους δυὸ πὼς θυμῆθηκε κάποτε πού οἱ τρεῖς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο γλυστρούσανε πέρα στὸ περιβόλι τοῦ Κομνηνοῦ γιὰ νὰ κόψουνε καρπούζια. Ὁ Γεράσιμος θύμωσε μὲ τὰ καμώματα τοῦ Γιάννη. Ἐδῶ παιζόταν ἡ ζωὴ τους κι' αὐτὸς ἀναπολοῦσε τίς εἰρηνικὲς στιγμές.

Καὶ σὲ μιὰ στιγμή ἐκεῖ πού γλυστρούσανε τάχατε ἀθόρυβα κι' ἀθώρητοι, βρεθήκανε κυκλωμένοι ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Κάποια δυνατὰ χέ-

ρια τους μάζεψαν και τους τραβήξανε πέρα σ' ένα περιβόλι. Τους προστάξανε νά καθήσουν χάμω μέσα στόν πυρωμένο ήλιο με τὰ χέρια δεμένα πίσω στο σβέρκο.

Πώς πέρασε ή υπόλοιπη μέρα μέσα σέ κείνο τὸ καμίνι και κάτω ἀπὸ τὰ μεθυσμένα βλέμματα τῶν ἀγριανθρώπων, κανένας ἀπὸ τοὺς τρεῖς δὲν μπορούσε νὰ υπολογίσει. Ἦταν ἕνας αἰώνας ἄδειος, ἰδρωμένος ὡς τὸ κόκκαλο, με μιὰ δῖψα φριχτὴ ποὺ σοῦ τηγάνιζε τὰ σπλάχνα και σὲ ζάλιζε μὲς τὴν πνιγούρα τοῦ χοχλαστοῦ χώματος.

Κατὰ τὸ βραδάκι, κάπως ἀναπνεύσανε. Τρεῖς ἀγριάνθρωποι τοὺς δέσανε σφιχτὰ πάνω στὰ δέντρα. Λίγο πιὸ πέρα ἤρθαν τρία τάνκς και σταθήκανε ἀδειάζοντας ἀπὸ μέσα τοὺς τσακισμένους ἀπὸ τὴ ζέστη ἀνθρώπους τῶν. Ὁ ὑπεύθυνος πρόσταξε τὸ φρουρὸ τῶν τάνκς νὰ κοιτάζει και τοὺς τρεῖς αἰχμαλώτους. Οἱ ἄλλοι πέρασανε πιὸ πέρα νὰ κοιμηθοῦν.

Και τὸ βράδυ προχώρησε σιωπηλό. Και κάποτε λάλησε ἕνα κοκὸρι. Πλησίαζε ή μέρα με τὸ νέο της πρόσωπο πυρωμένο κι' ἄσπληχνο σὰν τὸ χτεσινὸ κι' ἴσως με περισσότερα ἀγκάθια.

Μόλις ὁ ἥλιος ἀνέβηκε μισὸ κοντάρι στὸν οὐρανὸ, ὁ ὑπεύθυνος τῶν τάνκς και οἱ στρατιῶτες του πρόβαλαν ἀθόρυβα, σάμπως ὄλοι αὐτοὶ νὰ ξεφυτρῶνανε μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς.

—Φρουρέ, κοιμᾶσαι; Ζῶο! φωνάζει ἀγριεμένος ὁ ἐπικεφαλῆς.

Ὁ παραλυμένος ἀπὸ τὴν κούραση και τὴ ζέστη φρουρὸς μισάνοιξε τὰ μάτια κι' ὀρθώθηκε στὰ πόδια του ξαφνιασμένος. Ὁ ὑπεύθυνος ἀξιωματικὸς τὸν πλησίασε, ἔβγαλε τὸ πιστόλι και τοῦ ἀράδιασε τρεῖς σφαῖρες στο στήθος. Ὑστερα πρόσταξε τοὺς στρατιῶτες νὰ πάρουν τὸν Γιώργο και τὸν Γεράσιμο. Τὸν Γιάννη ἔδειξε νὰ τὸν ἀνεβάσουν στο τάνκ του και νὰ τὸν βάλουνε ἀνάσκελα.

Τί νὰ σκεφτεῖ ὁ Γιάννης ξαπλωμένος ἀπάνω στο ζεστὸ σίδερο τοῦ τάνκ, ποὺ τὸ πολυβόλο του ξερνοῦσε συνεχῶς τὴ φωτιά; Γύρω ὁ ἥλιος ἔμπηγε τὰ ζεστά του μαχαίρια ἀπάνω στο ξέσκεπο κεφάλι του και τὰ στριφογύριζε με μανία. Ὁ ἀγέρας κόχλαζε κι' ἀνακατευόταν με μιὰ σκόνη πιὸ ζεστὴ κι' ἀπὸ τὴ χόβολη. Ἐνα σύννεφο κατὰ κόκκινο ἔμπαινε μέσα στὰ μάτια του και τοῦ ἔκοβε τὸν ὀρίζοντα. Κάπου - κάπου μιὰ φωτιά περνοῦσε ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ ματιοῦ και σφραγιζόταν με κόκκινο βουλοκέρι γι' ἀρκετὴ ὥρα μέσα στο βυθὸ τοῦ βολβοῦ του. Κι' ὕστερα μιὰ ἀρμυρὴ κάψα κατὰκλυζε τὰ βλέφαρά του, ποὺ μάταια ἀνοιγόκλειναν γιὰ νὰ γλυκάνουν. Ποῦ δάκρυ! Τὸ νόθευε ὁ ἰδρώτας τοῦ μετώπου ποὺ κατανικοῦσε τὸ φραγμὸ τῶν φρυδιῶν του ἢ ἐρχόταν πλάι ἀπὸ τὸν κρόταφο, ἔτσι ὡς κουινιόταν τὸ τάνκ. Ἡ ράχη του κάηκε, ὅπως ἀκριβῶς ἀπ' τὰ ζεστά τοῦβλα ποὺ μιὰ φορὰ

σὲ βαρὺ κρουλόγημα τοῦ τᾶβαλε ἢ μάνα. Τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια του δὲν τᾶνοιωθε: μουδιάσανε κι' ὕστερα χάσανε τὴν αἴσθησή τους. Σὲ μιὰ στιγμή φαίνεται πὼς θέλησε νὰ πέσει προύμυτα, γιατί ἄκουσε τὸν Τοῦρκο νὰ φωνάζει:

—Μὴ κουνιέσαι, σκύλε.

Καὶ τὸ τᾶνκ καθάριζε τὰ περιβόλια γύρω μὲ τὰ βόλια του. Καὶ προχωροῦσε καὶ προχωροῦσε μέσα σὲ κείνο τὸ καλοκαιρινὸ καμίνι.

Κάποτε τὸ τᾶνκ ἔφτασε σὲ μιὰ στροφή ὅπου μιὰ φούντα ἐλιές καίγονταν ἀνάμεσα στίς πυρωμένες σπιθες ξερόχορτων καὶ ἀγκαθιῶν. Γύρισε πίσω. Κοντὰ σὲ μιὰ δεξαμενὴ στάθμευσε. Ἐκεῖ ξεκουράζονταν στὸν ἴσκιο μερικοὶ Τοῦρκοι στρατιῶτες. Κατεβήκανε οἱ στρατιῶτες ἀπὸ τὸ τᾶνκ καὶ πήγανε μουσκεμένοι στὸν ἰδρώτα σ' ἓνα μικροσπιτάκι πίσω ἀπὸ τὴ δεξαμενὴ.

—Σκύλε, φώναξε ἓνας τοῦ Γιάννη.

Ὁ Γιάννης εἶδε τὸ νερὸ νὰ τρέχει ἀπὸ τὴ σωλήνα μέσα στὴ δεξαμενὴ. Ἦταν ἓνα ἀσημένιο νερὸ μὲ κάτι ἐξαισιες λάμπεις, σὰν τὰ μάτια τοῦ ἔρωτα. Τὸ στόμα του στράγγισε ἀπὸ τὴ δίψα. Δὲν μπορούσε ἢ γλώσσα του νὰ κινηθεῖ ἀνάμεσα στὰ δόντια, κι' ἄς ἦταν ὀλάνοιχτα τὰ χεῖλη του, πού τὸν πονοῦσανε φριχτά. Ἦθελε νὰ φωνάξει γιὰ νερό, νερό, νερό. Μὰ δὲν μπορούσε ἢ λέξη νὰ στρογγυλέψει μέσα στὸ στόμα του.

Ἐνας Τοῦρκος τὸν κοίταξε ἀντίκρυ κι' ἀγρίεψε. Εἶδε ὁ Γιάννης τὸ μάτι του νὰ λάμπει σὰν τὴν ἀστραπή. Κι' ἐκεῖ πού κάπως ἔφταχνε μιὰ λέξη πού νὰ μοιάζει μὲ «νερό», ρούφηξε τὰ φωνήεντα. Ἐνα «ν» μακρόσυρτο ξέφυγε ἀπὸ τὸ στόμα του. Ὁ Τοῦρκος ἔβγαλε τὴν ξιφολόγχη ἀπὸ τὸ θηκάρι καὶ τὸν πλησίαζε. Ὁ Γιάννης σχεδὸν ἔνοιωθε στὴν κοιλιά του τὸ ζεστὸ μέταλλο νὰ τὸν ξεσκίζει, μὲ μιὰν ἀπάνθρωπη χειρονομία. Τὸ τέλος ἐρχόταν. Καίταξε ἀπὸ ἐνστικτο ν' ἀμυνθεῖ ἔστω καὶ μὲ μιὰ κίνηση. Ὁ Τοῦρκος ἀνέμιση τὴν ξιφολόγχη καὶ ταυτοχρόνως ἀπὸ τ' ἄλλο του χέρι σήκωσε ἓνα τενεκεδένιο μπουκάλι. Μὲ γρήγορη κίνηση τρύπησε τὸ καπάκι τοῦ μπουκαλιοῦ καὶ τῶ-δωσε στὸ Γιάννη.

—Πιές. Βυσινάδα εἶναι, τοῦ λέει. Ὁ Ἄλλάχ ἄς μὲ συγχωρέσει.

Ὁ Γιάννης ἄρπαξε τὸ τενεκεδένιο μπουκάλι καὶ ρουφοῦσε σὰν τρελὸς τὸ βύσινο ὑγρό. Ὁ Τοῦρκος τὸν κοιτοῦσε περίτρομος.

—Σιγὰ - σιγὰ, θὰ πνιγεῖς, τοῦ λέει.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι, πού κάθονταν στὸν ἴσκιο, κοιτοῦσαν τὸ θέαμα καὶ γελοῦσαν.

Ὅταν ὁ Γιάννης ἄδειασε τὸ μπουκάλι γύρισε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἐχθρό. Οἱ λέξεις ὅμως δὲν ἔρχονταν. Ἐκαμε μερικὲς κινήσεις.

Ὁ Τοῦρκος χαμογέλασε λιγάκι, ἀλλὰ μεμιάς κάτι τὸν τρόμαξε κι' ἀπομακρύνθηκε. Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι σηκωθήκανε ἀπὸ τὴν ἀναπαιτική τους ξάπλα καὶ σταθήκανε σὲ προσοχή. Ὁ ὑπεύθυνος ἀξιωματικός τοῦ τάνκ γύριζε ἀπὸ τὸ μικρόσπιτο, πίσω ἀπὸ τὴ δεξαμενὴ. Προχώρησε λίγο πρὸς τὸ τάνκ. Σαμάτησε ἀπότομα καὶ κάτι ρώτησε τὴν ὀμάδα τῶν Τούρκων στρατιωτῶν. Ἐκεῖνοι δὲν ἀπάντησαν. Ὅταν ὁμως ἀγρίεψε κι' ἔβρισε, ὅλοι γυρίσανε τὰ κεφάλια πρὸς τὸ μέρος τοῦ Τούρκου ποῦ ἔδωσε στὸ Γιάννη τὴ βυσινάδα. Ὁ ἀξιωματικός τότε τὸν πλησίασε καὶ τοῦ βάρωσε μιὰ δυνατὴ γροθιά στὸ πρόσωπο. Τὸ αἷμα ἔτρεξε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Τούρκου. Ὑστερα ὁ ἀξιωματικός πρόσταξε ἓνα λοχία καὶ δυὸ ἄλλους νὰ τὸν παραλάβουν. Ὁ χτυπημένος Τοῦρκος κοιτοῦσε φιλικὰ τὸν Γιάννη, ἐνῶ σκούπιζε τὸ αἷμα ἀπὸ τὸ στόμα του. Κι' ὅταν τὸν σπρώχνανε, ἔνεψε ἓνα κατευόδιο στὸν Γιάννη. Σὲ δυὸ λεπτὰ τρεῖς πυροβολισμοὶ κεντήσανε τὸν ἀγέρα τοῦ μεσημεριοῦ.

— Ὁ Ἄλλάχ ἄς σέ ἀνταμείψει, ψιθύρισε ὁ Γιάννης.

Ο ΛΕΙΨΟΣ

Ἡ ἱστορία ἄρχισε κακὰ καὶ ἄραχλα πρὶν εἴκοσι χρόνια γιὰ νὰ τελειώσει κακὰ καὶ ἄραχλα στὴν πιὸ «δύσεκτη» χρονιά τοῦ νησιοῦ, τὸ μήνα ποὺ τὰ τούρκικα μπουλούκια χυμήξανε μὲ τὰ σιδερικά τους καὶ καταστρέφανε τὴν ἄλλοτε εὐτυχισμένη χώρα, τὴν γλυκείαν Κύπρος.

Ἐνα μεσημέρι γεννήθηκε τὸ μπασταρδέλλι καὶ βγῆκε τὸ ἄμοιρο λειψό.

— Μισοπαράλυτο, γνωμοδότησε ὁ γιατρός καὶ παραλίγο νὰ βλαστημοῦσε.

Ἡ μάνα δάκρυσε. Ἡ μάνα τῆς σταυροκοπήθηκε. Καὶ τὸ μαντάτο πῆγε στ' αὐτιά τοῦ προκομένου, ποὺ τὸσπειρε παράνομα.

— Τώρα εἶναι ποὺ δὲ θὰ τὴν παντρευτεῖ, μονολόγησε ἡ μάνα τῆς λεχώνας καὶ πῆρε τὰ μάτια τῆς καὶ πῆγε στὴν αὐλή νὰ κλάψει μοναχῆ.

Καὶ τὸ λειψὸ παιδί μεγάλωσε, περπάτησε μὲ τὸ ἓνα ποδάρι, ἔσερνε τὸ ἄλλο, τὸ μυαλό του λιγοστό, τρέχανε τὰ σάλια του καὶ κάτι ψέλλιζε μισὰ ἀνθρώπινα, μισὰ ἄναρθρα, σὰν τὰ ζωντανά. Ἡ μάνα θάπρεπε νὰ παντρευτεῖ κάποιον ἄλλο καὶ ὁ λεγάμενος, ποὺ τὴν εἶχε ἀστεφάνωτη, χανόταν τὸν τελευταῖο καιρό, γιατί εἶχε μπλεξίματα ἄλλοῦ. Κι αὐτὴ τ' ἀποφάσισε νὰ τοῦ φορτώσει τὸ ἄρρωστο καὶ νὰ τοὺς διώξει καὶ τοὺς δυό, ἴσως ἀλλάξει ἡ τύχη τῆς. Κάτι πλησιάσματα ἀπὸ ἄλλους τῆς δίνανε τὴν ἐλπίδα νὰ μὴ μείνει στὸ ράφι, ἀφοῦ ἀκόμα γυάλιζε τὸ πρόσωπό τῆς. Τὸ ἔνστικτό τῆς τῆς ψιθύριζε νὰ ξεδιαλύνει τὰ πράγματα ὅσο εἶναι καιρός.

Ὁ καβγάς ἓνα πρωινὸ ἄναψε. Σπάσανε μερικά πράγματα, ξεσηκώθηκε ἡ γειτονιά καὶ δώσανε καὶ πήρανε οἱ ἀπειλές.

— Θὰ σὰς ἀφήσω σύξυλους καὶ θὰ φύγω, τῆς λέει ἀγριεμένος ὁ λεγάμενος.

— Ἄλλο ποὺ δὲ θέλαμε, τοῦ ἀπάντᾳ ἐκείνη μ' ἓνα μορφασμὸ ποὺ τοῦ τάραιε περισσότερο τὰ νεῦρα.

— Στὸ διάολο...

— Ἐσὺ καὶ τὸ παράλυτό σου, τὸ λειψό. Ἄντε πάρε το κι ἄμε στὴν προκομένη τὴ μάνα σου, τοῦ λέει.

— Νὰ μὴ μελετᾳς τὴ μάνα μου γιατί θὰ σὲ σπάσω στὸ ξύλο.

—Μπά! Πατήσαμε τήν τιμή της; Τσοῦρμο ἔχει μέσα τοὺς νοι-
κάρηδες, τοῦ ἀπαντᾶ μὲ μιὰ κακόγουστη χειρονομία.

Θύελλα ξέσπασε, κακὸ μεγάλο. Τὴν χτύπησε ἄσχημα. Κι ἀναγκά-
στηκαν μερικοὶ γείτονες νὰ εἰδοποιήσουν τὴν ἀστυνομία. Τὸ ἀποτέ-
λεσμα ἦταν νὰ πάρει ἐκεῖνος τὰ ρούχα του καὶ τὸ λειψὸ του παιδί
καὶ νὰ κουβαληθεῖ στὴ μάνα του. Ἡ μάνα του στὴν ἀρχὴ δυσκόλεψε
τὰ πράγματα, μὰ δὲν μπορούσε νὰ γίνεῖ κι ἄλλοιῶς. Τοὺς δέχτηκε.
Δυὸ νοικάρηδες ὅμως δὲν ἄντεξαν τὴν κατάσταση καὶ στὸ μήνα με-
τακομίσανε ἄλλοῦ. "Ἐμεινε ἓνας μεσήλικας μόνον, πού ἔσερνε ἀπὸ
χρόνια τὴν πίκρα καὶ τὴ μοναξιά του, κι ἄς λέγανε οἱ κακὲς γλώσσες
τῆς γειτονιάς πὼς τὸν μαδοῦσε αὐτὴ γιὰ τὰ λίγα του φιλά.

Τοῦτος ὁ μεσήλικας εἶχε μιὰν ἄλλην ἱστορία — τάχα ποιὸς δὲν
ἔχει τὴν ἱστορία του μέσα σὲ τούτη τὴν τάξη τῶν κακομοιρηδῶν;
"Ἦτανε ὑπάλληλος κάποτε σὲ ὑφασματοπωλεῖο. Ὁλομόναχος μὲς τὴν
πολιτεία, ἔρημος καὶ σκοτεινός. Ὁ καταστηματάρχης μιὰ μέρα σκέ-
φτηκε νὰ τὸν προξενέψει σὲ μιὰ κουσιῆ συγγένισά του, γιὰ ψυχικὸ
ὅπως ἔλεγε, καὶ νὰ τοῦ ἀνοίξει μὲ πίστωση ἓνα μικρομάγαζο νὰ που-
λᾶ πανικά, ἀλλὰ ἀπαραίτητα θὰ τὸν ἐγγυόταν ἢ κουσιῆ συγγένισσα
πού εἶχε τὸ κομποδεμά της. "Ἐτσι θᾶταν γιὰ τὸν καταστηματάρχη
διπλὸ τὸ κέρδος. Κι ἔγινε τὸ προξενιὸ κι ἔγινε τὸ ἀρραβώνιασμα κι
ἀνοίξανε τὸ μαγαζὶ μὲ φιλοπράγματα. Δὲν πέρασε τριμηνία κι ὁ δι-
πλανός ὑφασματέμπορας ἔβαλε φωτιά στὸ κατάστημά του γιὰ νὰ
εἰσπράξει τὴν ἀσφάλεια. Βοῦϊξαν οἱ γύρω γειτονιὲς καὶ μαζεύτηκε
κόσμος καὶ κοσμάκης νὰ παρακολουθήσει τὸ κακὸ. Μάταια ἢ πυρο-
σβεστικὴ προσπαθοῦσε νὰ περιορίσει τὴ φωτιά. Τούτη ἢ καταραμένη
χύμηξε καὶ στὸ μικρομάγαζο κι ὅ,τι δὲν τοῦ τὸ ἄγγιξε ἤρθε τὸ νερό,
πού ἀμολοῦσαν μὲ φούρια οἱ πυροσβέστες, καὶ τὸ κατάστρεψε. Τ'
ἄλλο πρωῖνὸ ἢ ἀρραβωνιαστικιά **συνεννοήθηκε μὲ τ'** ἀδέρφια της καὶ
διώξανε τὸ φουκαρά, χωρὶς ἐξηγήσεις καὶ χωρὶς ἀπαιτήσεις. **Κι** ὁ
ἄνθρωπος ξέπεσε πέρα γιὰ πέρα δουλεύοντας μεροκάματο στὴν ἐπι-
σκευὴ τῶν δρόμων.

Πὼς τᾶφερε ἢ τύχη νὰ νοικιάσει ἓνα σκοταδερὸ δωματιάκι στὸ
σπίτι αὐτό, μήτε πού τὸ θυμόταν. Καὶ μαζευτόταν ἐκεῖ κάμνοντας καὶ
θελήματα τῆς νοικοκυρᾶς — κι ἄς ἔλεγε ὁ κοσμάκης τὸ δικό του.

Τοῦτος, λοιπόν, ὁ νοικάρης ἀνέλαβε τὸ λειψὸ παιδί. Ἦταν ἢ
ἀπασχόλησής του, τὸ μόνον πλάσμα πού τοῦ ἔκαμνε συντροφιά. **Και**
μὲ τὰ χρόνια τὸ παιδί ἔγινε παλληκάρι κι αὐτὸς γέρασε, μισοσερνό-
ταν.

Κι ἢ ζωὴ κοιλοῦσε χωρὶς τίποτε τὸ ἔκτακτο.

Μιὰ μέρα κατέβηκε ἢ Τουρκιὰ στὸν τόπο. Φόβος πλάκωσε τίς

γειτονιές κι οί διαδόσεις ξεσηκώνανε τὸν κόσμον τῆς μικρογειτονιάς. Οἱ κουβέντες στὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα δίνανε καὶ παίρνανε μέσα σ' ἓνα πνιγερὸ ἀγέρα. Μερικὰ σπίτια, ποῦ εἶχανε συγγενολοί στὰ χωριά, ἀποφασίσανε νὰ φύγουν, νὰ πᾶνε στοὺς δικούς τους γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό.

— Ἐμεῖς, παππού, ποῦ θὰ πᾶμε; τὸν ρωτᾷ τὸ μισοπαράλυτο παλληκάρι.

— Στὸν παράδεισον, χρυσό μου.

— Μὲ κοροϊδεύεις, παππού;

— Ὁχι, χρυσό μου. Ἐμᾶς τοὺς κακομοίρηδες ποιὸς μᾶς λογαριάζει;

— Τοῦτοι ποῦ σκοτώνουν.

— Καὶ θὰ μᾶς σκοτώσουν; Γιατί; Ἐμένα τρέμουν τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια μου. Τί κακὸ μπορῶ νὰ τοὺς κάνω; Ἐσύ;

— Σέρνω τὸ ποδᾶρι μου.

— Ναι! Τί κακὸ μπορεῖς νὰ τοὺς κάνεις;

— Νὰ τοὺς βάλω φωτιά, νὰ τοὺς κάψω.

Τούτη ἡ κουβέντα ἦρθε σὰν πετριά στὸ κεφάλι τοῦ γέρου. Ἡ μνήμη, ποῦ πάει πολὺ πίσω στὰ παλιά, τοῦ ἔφερε τὸ ἐπεισόδιο τῆς πυρκαγιᾶς μπροστὰ στὰ μάτια του. Εἶδε τοὺς καπνοὺς νὰ πνίγουνε τὸ δρόμο, ὕστερα τίς γλῶσσες τῆς φωτιᾶς νὰ ὀρμᾶνε στὸ μικρομάγαζό του, ὕστερα τὸ μπόλικο νερὸ ποῦ κατάβρεξε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ του. Ἄρπαξε τὸν τοῖχο γιὰ νὰ μὴν πέσει. Τὸ σπίτι ὅμως στριφογύριζε. Καὶ σὲ λίγα δευτερόλεπτα δὲν ἄντεξε τὸ βάρος τοῦ κορμιοῦ του, λύγισε καὶ ξάπλωσε στὸ πάτωμα.

Ἐξω στὸ δρόμο μιὰ φωνὴ συντάραξε τὴ γειτονιά:

— Ἐρχεται ἡ Τουρκιά.

Τὸ παλληκάρι ἔτρεξε σπὴν πόρτα φωνάζοντας πὼς θὰ τοὺς κάψει. Ἡ γιαγιά του, γρηὰ πιά κι αὐτὴ ἀδύνατη, τὸ ἔσπρωξε, κρατώντας ἓνα μπόγο ροῦχα, κι ἀκολούθησε τίς γειτόνισσες στὸ φευγιό.

Τὸ παλληκάρι εἶδε τοῦτο τὸ χεῖμαρρο τῶν τρομαγμένων ἀνθρώπων, μιῆκε μέσα κι ἔσπρωξε τὸ γέρο.

— Παππού, ξύπνα καὶ φεύγει ὁ κόσμος.

Καμμιά ἀπάντηση.

— Ἐ παππού, δὲ μπορῶ νὰ τοὺς βάλω φωτιά.

Καμμιά ἀπάντηση.

Τότε τὸ παλληκάρι ἔνωσε τὸ φόβο τῶν ἀγριμιῶν. Τὸ γερὸ του μάτι ἄστραψε. Ἄρπαξε τὸ ἓνα χέρι τοῦ γέρου κι ἄρχισε νὰ τὸν τραβάει γιὰ νὰ βγοῦν ἔξω στὸ δρόμο. Μὲ δυσκολία τὸν ἔσυρε ὡς τὸ σκαλοπάτι. Μὲ τίς χειρονομίες καὶ τίς κραυγὲς καλοῦσε τὸν κόσμον

νά τὸ βοηθήσει. Κανένας δὲν τοὺς ἔδινε σημασία. Μιά στιγμή τὸ λειψὸ παλληκάρι κατέβηκε ἀπὸ τὸ σκαλοπάτι τῆς ξώπορτας καὶ τράβηξε τὸ γέρο στὰ μέσα τοῦ δρόμου. Καὶ στάθηκε δίπλα του.

Σὲ λίγο τέσσερα - πέντε αὐτοκίνητα ξεμυτήσανε ἀπὸ πέρα. Τρέχανε βιαστικά νὰ βγοῦνε ἀπὸ τὴ φτωχογειτονιά καὶ νὰ πάρουν τὶς δημοσιές. Μπροστὰ στὸν ξαπλωμένο σταμάτησε τὸ πρῶτο. Παραλίγο νὰ χτυποῦσε ἀπάνω του τὸ δεύτερο αὐτοκίνητο, ποὺ ἀκολουθοῦσε σὲ πολὺ μικρὴ ἀπόσταση. Κορνάρει. Οὔτε ποὺ τὸν κοίταξε τὸ λειψὸ παλληκάρι. Ξανακορνάρει. Κι ὕστερα ξεκουφαίνουν τὸν τόπο συνέχεια δαιμονισμένα κορνάρίσματα. Τίποτε. Ὁ ὀδηγὸς τοῦ πρῶτου αὐτοκινήτου κατεβαίνει κατακόκκινος ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ τὴ βιασύνη.

— Τράβα πιὸ πέρα τὸ γέρο, χαζέ.

— Βάζω φωτιά, ἔ;

Ὁ ὀδηγὸς ἔσκυψέ καὶ ἄρπαξε τὸ γέρο γιὰ νὰ τὸν παραμερίσει. Τὸ παλληκάρι τὸν τράβηξε ἀπὸ τὸν ὦμο.

— "Άσε, μωρέ, τοῦ λέει ὁ ὀδηγὸς καὶ τὸν σπρώχνει.

Τὸ παλληκάρι ὄρμησε ἀπάνω του. Ὁ ὀδηγὸς τὸ ξανάσπρωξε. Τότε ἐκεῖνο πῆγε κοντὰ στ' αὐτοκίνητο κι ἔπεσε μπροστὰ στὸν τροχό. Στὸ μεταξὺ σταμάτησαν μερικοὶ τὸ φευγιὸ τους νὰ δοῦνε τί συμβαίνει.

— Ποιανοῦ εἶναι αὐτὰ τὰ δυὸ ζωντόβολα; φωνάζει ὁ ὀδηγὸς.

Κάποιοι τὸν κοιτάξανε μὲ περιφρόνηση. "Ένα παιδί πλησίασε τὸ ξαπλωμένο παλληκάρι καὶ τὸ ρώτησε μὲ φιλικὸ τρόπο, αὐτὸ τὸν τρόπο ποὺ ξέρουν μόνο τὰ παιδιὰ:

— Τί θέλεις, ρέ φίλε;

— Νὰ μᾶς πάρουν μαζί τους. Τὸν παππού. Ἐγὼ μένω νὰ θάλω φωτιά, ἀπαντᾷ κι ἀγκαλιάζει τὸν τροχὸ τοῦ αὐτοκινήτου.

Οἱ δυὸ τρεῖς ἄλλοι ὀδηγοί, ποὺ μαζευτήκανε στὸ μεταξὺ, συζητήσανε τὴν πληροφορία ποὺ τοὺς ἔδωσε ὁ μικρός. Καὶ συμφωνήσανε νὰ τοὺς φορτώσουνε στὸ δεύτερο αὐτοκίνητο ποὺ ἦταν ἀγοραῖο κι εἶχε ἄρκετὸ χῶρο.

Τὸ παιδί, ποὺ συνομίλησε μὲ τὸ μισοπαράλυτο παλληκάρι, ἔβγαλε τὸ μοναδικὸ χαρτονόμισμά του καὶ τῶδωσε στὸν ὀδηγό.

— Ἀγόρασέ τους κάτι, θεῖε.

Η ΚΟΠΕΛΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΥΚΛΑ

Αὐτὲς τὶς αὐγουσιatices Κυριακὲς προτιμῶ νὰ τὶς περνῶ στὸ Κεφαλᾶρι τῆς Κηφισιάς. Ἐγκαταλείπω τὴν πνιγερὴ Ἀθήνα· καὶ πάω ν' ἀπολαύσω λίγο πράσινο, λίγη δροσιά καὶ λίγη ἤρεμη ἀνθρώπινη παρουσία, μιὰ παρουσία ποὺ χαίρεται μὲ τὰ παιδιὰ, χωρὶς νὰ βιάζεται σάμπως νὰ τὴν κυνηγᾶει ὁ ἀστυφύλακας.

Στὶς 17 Αὐγούστου, Κυριακὴ, πολὺ κακοσήμεδη γιὰ μένα, πῆρα τὸ λεωφορεῖο στὶς 10 καὶ 30 ἡ ὥρα τὸ πρωῖ, ὅπως συνήθιζα καὶ τὶς ἄλλες φορές, κί' ἀνέβηκα στὸ Κεφαλᾶρι. Ἀπὸ τὶς 15 κιόλας τοῦ μήνα μὲ τυραννοῦσε ἡ φριχτὴ ἀνάμνηση τῆς δευτέρης εἰσβολῆς στὴν Κύπρο, τότε ποὺ λίγα βήματα πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ σπιτί μου πέφτανε βροχὴ τὰ ἐχθρικά βόλια κί' οἱ ὄλμοι καὶ μοῦ τεντώνανε τὰ νεῦρα σάμπως μιὰ τανάλια νὰ μοῦ τὰ τραβοῦσε γιὰ νὰ τὰ ξεριζώσει.

Μπῆκά στὸν πυκνὸ κῆπο μ' ἓνα παραζαλισμένο βῆμα. Ἡ ὄρασή μου ἦταν καρφωμένη στὸ παλιὸ ἐκεῖνο δράμα. Τὴ δευτέρη μέρα τῆς εἰσβολῆς τρομαγμένος ἀποφάσισα νὰ ἐγκαταλείπω τὴν ἔρημη πιά ἀπὸ γείτονες γειτονιά μου καὶ ν' ἀνέβω σὲ κάποιο ὄρεινὸ χωριό. Πῶς κατόρθωσα ἀνάμεσα στὰ δαιμονισμένα πυρὰ τῶν ἐχθρῶν νὰ ὀδηγήσω τὸ αὐτοκίνητο καὶ νὰ γλυτώσω, ἓνας Θεὸς ξέρει. Τὸ ἔνστικτο τῆς ζωῆς εἶχε ξυπνήσει στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ μ' ἔσπρωχνε νὰ πατῶ ὄλο τὸ γκάζι καὶ νὰ περνῶ σὰν ἀστραπὴ ἀπὸ τοὺς ἔρημους δρόμους, χωρὶς νὰ ὑπολογίζω τὸν κίνδυνο γιὰ κάποια ἀπρόβλεπτη σύγκρουση στὰ σταυροδρόμια.

Πλησίασα τὴ λιμνούλα τοῦ κήπου. Τὸ καβαλικευτὸ μικροκαμπούρικο γεφυράκι τῆς μ' ἐπανέφερε στὴν τρέχουσα ζωὴ. Ἐκεῖ ὁ μικρόκοσμος μὲ τὴν καθοδήγηση δυὸ-τριῶν μανάδων ἔριχνε δεκάλεπτα στὸ νερό. Ἄν τὸ δεκάλεπτο ἐπέπλεε, λένε, θὰ πραγματοποιοῦνται ἡ εὐχή. Ἄν βούλιαζε, πάει στὰ χαμένα ἡ εὐχή. Θάνοιωθαν τὰ παιδικὰ μυαλά τοῦτο τὸ «θὰ γίνει»; Καὶ νοιάζεται τὸ παιδάκι γιὰ προφητείες, ὅταν ὅλη ἡ ζωὴ καὶ τὸ μέλλον εἶναι δικά του;

Μιὰ ὑπαίθρια ἔκθεση ζωγραφικῆς μοῦ ἀπορρόφησε λίγο χρόνο. Ἄρχισα κιόλας νὰ ξεχνῶ τὰ δικά μου, βλέποντας τὰ σχήματα καὶ τὰ χρώματα τῶν πινάκων. Κί' ὕστερα κείνα τὰ πεντέξι «ἐπωλήθη» μοῦ ἀλαφραῖνανε περισσότερο τὸ σπῆθος, γιὰτὶ μὲ τὶς πωλήσεις αὐτὲς

δικαιωνόταν ὁ Ζωγράφος κι ἀντίκρυζε ἔτσι ἓνα χαμόγελο στή Ζωή, πού ἐγώ κι' οἱ συμπατριῶτες μου οἱ πρόσφυγες τόχαμε χάσει ἀπό καιρό.

Καί Ξαφνικά — αὐτό τὸ «Ξαφνικά» πόσο στοιχίζει στήν καρδιά! — τὸ βλέμμα μου συναντᾷ μιὰ κοπέλα, πού καθόταν σ' ἓνα βραχάκι κοντὰ στήν ὄχθη τῆς λιμνούλας, κρατώντας στὰ γόνατά της μιὰ κούκλα. Εἶχε τὸ πρόσωπο αὐτῆς τῆς ὁμορφῆς κοπέλας τόση ἀγιότητα, τόση ἔκφραση ζωῆς, τόση ἱκανοποίηση ἀπὸ μητρότητα, πού ὄλος ὁ μέσα κόσμος μου γέμισε εὐφροσύνη. Κόντευε νὰ ψιθυρίσω πὼς δικαιώθηκε ἡ Κυριακή μου μὲ τὴ συνάντηση τῆς κοπέλας αὐτῆς, πού συμβόλιζε τὴ διαιώνιση τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἱκανοποίηση τοῦ ἀνθρώπου σὰ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ σφιχτοδεμένου μὲ ὅλα τὰ πλάσματα τῆς φύσης: ἡ φύση βρῆκε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκεῖά της ὦρα.

Ἐνα ἑλαφρὸ χτύπημα στὸν ὦμο μοῦ εἶχε διακόψει τοὺς ἱερούς διαλογισμούς μου.

—Γιατρέ; Πῶς ἐδῶ;

Γύρσια. Κάποιος πρόσφυγας σὰν ἐμένα ἀπὸ τὴν Κύπρο, παλιός πελάτης μου τῶν εὐτυχισμένων ἐκείνων ἡμερῶν.

—Φίλε μου; τοῦ ἀπάντησα. Δὲν ἐρχόταν ἄλλος λόγος στὸ στόμα μου.

Συγκινημένοι σφίξαμε τὰ χέρια. Καὶ δὲν ἀρνήθηκα τὴν εὐγενική του πρόταση νὰ καθήσουμε στὸ ἀντικρινὸ κέντρο γιὰ ἓνα καφεδάκι. Ἡ ἐπιθυμία νὰ μιλήσω μὲ κάποιο ἀπὸ τὸν τόπο μου, νὰ ποῦμε τοὺς καημούς μας καὶ νὰ ξεθυμάνουμε προσωρινά, ὀρθώθηκε μέσα μου ἐπιτακτική.

Ἀπὸ τὸ κέντρο συχνὰ τὸ βλέμμα μου καρφωνόταν πάνω στήν κοπέλα, πού κρατοῦσε στὰ γόνατά της τὴν κούκλα. Ὁ συμπατριώτης μου πρόσεξε σὲ μιὰ στιγμή τὰ κοιτάγματά μου καὶ κάπως περιλυπα μὲ πληροφόρησε:

—Εἶναι ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Κερήνειας ἢ καημένη. Μένει ἐδῶ στήν Κηφισιά. Κάπου ἓνα μῆνα. Τὴ φιλοξενεῖ ἓνας πρόσφυγας ξάδερφός της, πού δουλεύει γκαρσόνι σ' ἓνα ἀπὸ τὰ Ξενοδοχεῖα.

—Συμπατριώτισά μας; Καὶ γιατί τὴ λές «καημένη»; τὸν ρωτῶ.

—Ἄ! δὲν τὰ ξέρεις; Οἱ Τοῦρκοι μπροστὰ τῆς σφάξανε τὸν ἄντρα της καὶ ρίξανε τὸ μωρὸ της κατάχαμα στὶς πλάκες, ὅταν τούτη πολεμοῦσε νὰ τοὺς ἐμποδίσει νὰ τῆς τὸ ἀρπάξουν ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά της. Καὶ τὸ μωρὸ ἔγινε λυῶμα κάτω ἀπὸ τὰ πατήματά τους.

—Φρίκη, ξεφώνισα καὶ χώθηκα μὲς τὸν ἑαυτό μου.

Λίγη σιγὴ ἀκολούθησε. Τὸ μάτι μου θόλωσε. Ἡ εἰκόνα τῆς ὁμορ-

φης κοπέλας άρχισε νά παίρνει θαμπά σχήματα και νά διαλύεται ή νά μετατοπίζεται μπροστά μου.

Ο φίλος συμπατριώτης άναψε τσιγάρο. Ο μικρός ήχος του σπύρι-του μου καθάρισε λίγο τήν όραση. Έκεί πέρα ήταν ή κοπέλα με τό πρόσωπο γεμάτο στοργή. Και ή κούκλα στα γόνατά της απολάμβανε τούς ίσκιους και τίς δροσιές.

—Τήν περιμαζέψανε οί γειτόνισσες και τήν πείσανε νά φύγει μαζί τους πρós τό Μπέλλα Παίς, τή μικρή πολίχνη πιό ψηλά από τήν Κερήνεια, συνέχισε ό φίλος. Έκεί θάβρισκαν κάποια προστασία. «Θά πάρω και τήν κουκλίτσα τής κορούλας μου», τούς λέει. Μ' ένα βλέμμα οί γειτόνισσες συνεννοηθήκανε. «Και βέβαια, χρυσή μου», τής λέει μιá μακρυνή ξαδέμφη τής «τό παιδάκι πρέπει νά παίζει, τό χρυσό μου...». Πήρε τήν κούκλα. Κι' όπου μαζεύονταν τά παιδιά, καθόταν κι' αυτή, κρατώντας τήν κούκλα στα γόνατά της για νά μη στενοχωρήσει τήν κορούλα της όταν αυτή θ' άφηνε τό παιγνίδι με τίς άλλες συνομηλικές της και θάρχόταν κοντά στην άγκαλιά της. Με αυτή τήν κούκλα ταξίδεψε ως έδω. Και κάθε μέρα έρχεται κοντά στη λίμνη, στην ίδια θέση, παίρνοντας τήν ίδια στάση. Κι' είναι εύτυχισμένη μέσα στό χαμένο κόσμο της.

Ένα δάκρυ κύλησε στο μάγουλό μου. Ο φίλος με κοίταξε.

—Έχεις δίκιο. Ίσως έτσι νάναι αυτή εύτυχισμένη. Ένω έμεις κρατάμε τήν πίκρα μας μέσα σέ τούτα τά τετραγωνικά μας μυαλά, πρόσθεσε.

Άσυναίσθητα σηκώθηκα και πλησίασα τήν κοπέλα. Ένα τρεμούλιασμα έτρεχε σέ όλες μου τίς ίνες σαν τό νερό μέσα σ' αύλάκι. Ο κόσμος μου όλος ήταν πιά γονατιστός κόσμος μπροστά στα πόδια αυτού του πλάσματος, που συμβόλιζε μέσα στο χαμένο του όρίζοντα τό μεγάλο δράμα και τή μεγάλη εύγένεια τής γυναικείας ψυχής.

—Καλημέρα σας, καλή μου κυρία, τής λέω.

Με κοίταξε ήρεμα. Έκαμε μιá μικρή χειρονομία, πολύ εύγενική, σχεδόν αιθέρια.

—Σιωπή, παρακαλώ... Κοιμάται... πιό ύστερα... πιό ύστερα...

Η ΣΥΓΧΩΡΕΣΗ

Τὸ φθινοπωρινὸ ἀπόγευμα ἔσταζε θλίψη καὶ φόβο. Ἀπάνω ὁ Πενταδάκτυλος, μὲ τὸ κατάξερο κορμί καὶ τοὺς τρομακτικοὺς ἴσκιους, κοίταζε κατσούφης σὰν αὐστηρὸς ἀνακριτής. Πέρα ἢ θάλασσα, παρὸλο τὸ γαλάζιο τῆς χρῶμα, εἶχε ἓνα πέτρινο χαμόγελο σὰ νὰ προφήτευε κακὰ συναπαντήματα. Ἐκεῖ κατάντικρυ, ἀπάνω στὸ ψήλωμα, ἢ ἐκκλησία ἔδειχνε τὸ πληγωμένο τῆς πρόσωπο. Τὰ βόλια τοῦ ἐχθροῦ κεντήσανε τὴν κάθε τῆς πλευρά, ἀνοίγοντας τρύπες. Ὁ ἀσβέστης γδάρθηκε σὲ πολλὰ σημεῖα σὰ νὰ τὸν ξέπλυναν τὰ δάκρυα. "Ἐνοιωθες στ' ἀντίκρυσμά τῆς πὼς τὴ βάραινε μιὰ ντροπὴ ἀνάμικτη μὲ λύπη. Τὴν προσθάλανε οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων ποὺ κατεβήκανε ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μικρασίας μὲ τὰ σιδερικά τους νὰ πατήσουνε τὸν ἄμοιρό μας τόπο.

Ὁ παπὰ—Εὐθύμιος σηκώθηκε ἀπὸ τὸ καφενεῖο. Τὸ βλέμμα του ἄστραφτε. Πῆρε τὴν ἀπόφαση.

—Θὰ τὴν ἐπιτιμήσω κι ἄς μὲ σύρουνε οἱ ἀλλόπιστοι σὰν τὸ σκουπίδι μὲς τὸ δρόμο, ψιθύρισε.

Ὁ βαρὺς του ἴσκιος γέμισε τὸ χῶρο. Ἀπὸ τὰ μισόκλειστα παράθυρα εἶδαν τὸν ὄγκο του νὰ περνᾷ ἀδυσώπητος καὶ νὰ κατηφορίζει τὸ μεγάλο δρόμο. Μιὰ τούρκικη περιπολία τὸν συνάντησε λίγο πρὸ κάτω, κοντὰ στὸ σταυροδρόμι, μὰ δὲν τόλμησε νὰ τοῦ ζητήσει ἐξηγήσεις. "Ἴσως τὸ σχῆμα του, ἴσως τὸ ἀστραφτερό του βλέμμα νὰ τοὺς μαγνήτισε σὰν τὸ βλέμμα τῆς ὀχιάς ποὺ πετρώνει τὸ θῦμα τῆς.

Τέσσερα ἀκόμα βήματα κι ὁ παπὰς ἔφτασε στὸ σπίτι τῆς δασκάλας. Σταμάτησε μιὰ στιγμή γιὰ ν' ἀνασάνει. "Ἴσως νὰ τὸν συγκράτησε καὶ κάποιος ἀδύναμος δισταγμὸς. Πάτησε ὅμως τὸ δεξί του πόδι στὸ σκαλοπάτι βαρὺς, ἀδυσώπητος, κι ἀνέβηκε τὰ λίγα σκαλιὰ ποὺ ὀδηγοῦσανε στὸ πλάτωμα μπροστὰ στὴν ψηλὴ ξώπορτα. Ὑστερα χτύπησε θαρρετὰ τὸ χτυπητήρι σὰ νὰ χτυποῦσε στὸ θυμὸ τὸ μέτωπό του.

—Ποιὸς εἶναι; ἀκούεται μιὰ λειψὴ φωνή, ἀνάλαφρη σὰν τὴ φλόγα τοῦ κериοῦ ποὺ πάει νὰ σβύση.

—Ὁ παπὰ—Εὐθύμιος, ἀπαντᾷ μὲ αὐστηρότητα ὁ παπὰς.

Ἡ ξώπορτα ἀνοιξε καὶ μιὰ γρηᾷ, μισὴ μπουκιὰ πλάσμα, ὑποκλίθηκε καὶ ζήτησε νὰ προσκυνήσει τὸ χέρι του.

—“Ωρα καλή, Ἀρετή, κι ἄς εἶναι ἁμαρτωλὸ τὸ κεφάλι σου. Μέσα εἶναι ἡ προκομμένη σου;

—Συγχώριο, δάσκαλέ μου. Μέσα εἶναι. Ἀνθοῦσα! Ὁ παπὰ—
Εὐθύμιος.

Ἡ γρηὰ ἔκλεισε τὴν ξώπορτα. Ὁ παπὰ—Εὐθύμιος προχώρησε καὶ στάθηκε σὰν αὐστηρὴ κολόνα μὲς τὴ μέση τοῦ λιακωτοῦ.

—Ἦρθες; τοῦ λέει ἡ Ἀνθοῦσα ποὺ πρόβαλε μὲ ταπεινωσύνη

—Ἦρθα νὰ σὲ καταραστῶ, προτοῦ παραδώσω τὴν ψυχὴ μου.

Ἡ Ἀνθοῦσα ἔσκυψε ἀπὸ τὸ βάρος τῆς κατάρας. Σὲ λίγο ψήλωσε τὸ κεφάλι μὲ ἀποφασιστικὴ κίνηση. “Ἐγενεψε τῆς μάνας της νὰ βγεῖ ἔξω στὴν αὐλή. Ὑστερα γύρισε πρὸς τὸν παπὰ, τὸν κοίταξε μὲ καθαρὸ βλέμμα καὶ τοῦ εἶπε:

—Μπορεῖς νὰ μὲ ἑομολογήσεις, ἅγιο τοῦ Θεοῦ;

—Δὲ μπορῶ ν’ ἀρνηθῶ μήτε στὸ φονιά, μήτε στὸ ληστή, μήτε στὸ μοιχό, τῆς ἀπαντᾷ καὶ τὴν κατακεραυνώνει μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ τὴ ματιὰ.

—Κάθησε, ἅγιο τοῦ Θεοῦ.

Ὁ παπὰ—Εὐθύμιος ἔβγαλε τὸ καλυμαύχι καὶ κάθησε στὸν καναπέ.

—Ἀκούω, ἁμαρτωλὴ τῶν ἁμαρτωλῶν. Ὅρθια ἐσύ.

—Θὰ γονατίσω.

Καὶ γονάτισε μπροστὰ του μὲ φανερὴ ταπεινωσύνη.

**

Κι ἄρχισε ἡ ἑξομολόγηση.

—Ὁ Γιάννης τοῦ Προδρόμου — ὁ Θεὸς ἄς τὸν συγχωρέσει —
μοῦ ἄναψε φωτιὰ στὰ σπλάχνα. Δὲν ξέρω πῶς δέχτηκα τὰ γλυκόλο-
γα καὶ τίς ὑποσχέσεις του! πῶς παραπλανήθηκα!

—Χμ!, ρουθύνισε ὁ παπὰς.

—Ἐνα μῆνα πρὶν ἔρθουν οἱ Τούρκοι στὸ χωριό μας μὲ...

—Κατάρτη.

—Ἐχω παιδί στα σπλάχνα μου. Ὑστερα τόμαθα πῶς εἶναι παν-
τρεμένος σὴ Λεμεσό κι’ ἔχει δυὸ παιδιά...

—Χωρίστρα, κατάρτη δυὸ φορές.

—Ὅταν τὸ ραδιόφωνο ἀνάγγειλε τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων, αὐ-
τὸς πῆρε τὸ αὐτοκίνητό του κι ἔφυγε. Τὸν ἰκέτευσα, γονάτισα μπρο-
στὰ του νὰ μὲ πάρει μαζί του. Αὐτὸς μ’ ἔσπρωξε σὰ νᾶμουν παλιό-
πραμα. Κι ἔφυγε.

—Τὸν θεοκατάρατο.

—“Υστερα ήρθαν οι Τουῦρκοι, σφιχτομανταλώθηκα, τρέμοντας για τὸ σπλάχνο πὺ εἶχα στὰ σπλάχνα μου.

—Κι ἔγινες φιλενάδα τοῦ Τουῦρκου, κατάρρατη.

—“Ἐνα βράδου μοῦ σπάσανε τὴν πόρτα τέσσερις Τουῦρκοι. Τὸ στόμα τους ἀφρίζε ἀπὸ τὸν πόθο. Τὰ μάτια τους κόβανε σὰ μαχαίρια. Σπρώξανε τὴ μάνα πὺ ξάπλωσε στὰ πόδια τοῦ καναπέ. Ὁ ἕνας παραλίγο νὰ τὴν πατήσῃ στὸ πρόσωπο. Ὁ ἄλλος μὲ ἀρπαξε. Τότε ἔβαλα τίς φωνές. Τσίριξα ὅσο μποροῦσα. Δέχτηκα τὸ πρῶτο χαστούκι. Ζαλίστηκα. Κι ὅμως τσίριζα πιὸ πολύ. Ὁ ἄλλος μοῦ ξέσκισε τὰ ροῦχα. Πάλεψα τσιρίζοντας. Κι ἐκεῖ πὺ νόμιζα πὺς πεθαίνω, μιὰ δυνατὴ φωνὴ πάγωσε τοὺς θιαστές. Ὁ ἀξιωματικὸς χύμηξε μέσα μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι. Κεῖνοι τρέμοντας τὸ βάλανε στὰ πόδια. Ὑστερα ὁ ἀξιωματικὸς σήκωσε τὴ μάνα ἀπὸ χάμω. «— Συγγνώμη, κυρούλα. Ὑπάρχουν καὶ ζῶα ἀνάμεσά μας» τῆς λέει. «— Εἶσαι Ἕλληνας;» ρωτῶ. «— Οἱ γονιοί μου εἶναι Τουρκοκρῆτες. Ζοῦμε ἀντίκρου στ’ Ἄδανα. Μιλῶ τὰ ἑλληνικὰ καλύτερα ἀπὸ τὴ δική μου γλώσσα». Δὲν ἤξερα πὺς νὰ τὸν εὐχαριστήσω. Τὸν προσκάλεσα νὰ καθῆσῃ. Πῆγα στὴ κουζίνα καὶ τοῦφτιαξα καφέ. Τὸν κέρασα γλυκὸ καὶ δροσερὸ νερό. Καὶ ψιλοκουβεντιάσαμε γιὰ τὸ σπιτικό του καὶ τίς ἀδερφές του. Ὅταν ἔτοιμαζόταν νὰ φύγει, δὲν ξέρω τί μοῦρθε στὸ κεφάλι καὶ τοῦ εἶπα πὺς θάναί πάντα καλόδεχτος στὸ σπίτι μας.

—Κατάρρατη.

—Καὶ ἐρχόταν συχνὰ γιὰ ἕνα καφεδάκι καὶ λίγη κουβέντα. Κι ἦταν τοῦτο μιὰ ἀσφάλεια γιὰ μένα. Ποιὸς Τουῦρκος τολμοῦσε νὰ μπεῖ στὸ σπίτι μας;

—Κι ἔγινες φιλενάδα του, κατάρρατη.

—“Ὅχι. Ἄλλὰ τὸν... συμπάθησα γιὰ τοὺς καλοὺς του τρόπους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ χρωστοῦσα τὴ σωτηρία μου. Μικρὸ τῶχεις νὰ μὲ κυλᾶνε χάμω μισὴ ντουζίνα Τουῦρκοι ἅμα τοὺς ἔρχεται τὸ κέφι;

—Χμ!, ρουθούνισε ὁ παπᾶς.

—Μιὰ νύχτα μισοκοιμόμουνα. Ξαφνικὰ ὁ διάβολος ἦρθε καὶ μοῦ ψιθύρισε στ’ αὐτὶ κάτι μισομασημένα λόγια. Τὸν ρώτησα...

—Τὸ διάβολο;

—Ναί! τὸν ρώτησα νὰ μιλήσῃ καθαρά. Κεῖνος, ὁ διάβολος δηλαδὴ, ἔκλεισε τὸ μάτι καὶ μοῦ λέει: «—Νὰ! ἕνας τρόπος νὰ σώσεις τὸ μπαστάρδικό σου». Μισοσηκώθηκα καὶ τὸν ξαναρωτῶ: «—Τί ἐννοεῖς;» Ξανάκλεισε ἐκεῖνος, ὁ διάβολος δηλαδὴ, τὸ μάτι καὶ μοῦ λέει: «—Πλέξε στὰ δίχτυά σου τὸν Τουῦρκο ἀξιωματικὸ. Ἄν σὲ παντρευτεῖ σώξεις τὸ παιδί σου, τὴ ζωὴ σου... καὶ ποῦ ξέρεις στὸ μέλλον τί θὰ συμβεῖ».

—Χμ!, ρουθούνισε ὁ παπάς.

—Καί νά μήν τὰ πολυλογῶ, παπά—Εὐθύμιε, κι ἄς ἔχω τήν κατάρτα σου, τὸν κατάφερα. Καί μοῦ πρότεινε νά τὸν παντρευτῶ μιὰ καὶ μούφτιαξε παιδί. Καὶ θὰ τὸν παντρευτῶ.

Ὁ παπά—Εὐθύμιος ἔμεινε σκεφτικός. Ρουθούνισε τρεῖς-τέσσερις φορές, τὴν κοίταξε ἄλλες τόσες, σφόγγισε τὸ μέτωπό του καὶ φόρεσε τὸ καλυμαύχι.

—Καὶ θ' ἀλλαξοπιστήσεις;

—Δὲν τὸ συζήτησα. Ἄλλὰ τὸ παιδί..

—Ναί! τὸ παιδί;

—Ὅταν μεγαλώσει μὲ τὸ καλὸ, θὰ τοῦ ἀποκαλύψω τὸ μυστικὸ. Καὶ θὰ τὸ στείλω στὸν τόπο μας, ἂν φύγουμε στὴν Ἀνατολή.

Ὁ παπά—Εὐθύμιος σηκώθηκε. Ἔκαμε μιὰν ἀμφίβολη κίνηση πάνω στὸ κεφάλι της. Ὑστερα ἄνοιξε τὴν ξύπορτα καὶ βγήκε γρήγορα-γρήγορα στὸ στενὸ φά νά φοβόταν μήπως μετανοιώσει... Ἀνάπνευσε βαθιὰ καὶ ξεκίνησε μὲ γρήγορο βῆμα. Κοιτοῦσε στὸ βάθος τὴν πληγωμένη ἐκκλησία. Καὶ προχωροῦσε χωρὶς νά γυρίσει τὸ κεφάλι μήτε δεξιὰ, μήτε ἀριστερά. Στὸ κεφαλόσκαλο τῆς ἐκκλησίας σταμάτησε λιγάκι. Πῆρε βαθιὰ ἀναπνοή. Κι ὕστερα ἀποφασιστικὰ μπῆκε στὸν ἱερὸ χῶρο. Στάθηκε μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Τὸν κοίταξε ἐρευνητικά. Πῆρε βαθιὰ ἀναπνοή καὶ τοῦ φώναξε μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς φωνῆς του:

—Συγχώρεσέ την, Κύριε, καὶ τιμώρησε ἐμένα τὸν ἀνάξιον ὑπηρέτη σου.

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥ

Σίφουνας οί έθνοφρουροί ποδοπατοῦσαν τὰ έχθρικά φυλάκια. Δέν τούς σταματοῦσε κανένα εμπόδιο. Τά όχυρωματικά έργα κι' οί παγίδες ήταν γι' αὐτούς παιγνίδια. Ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ πᾶν. Κι' εἶχαν πολλήν ψυχὴ, περίσσεμα ψυχῆς. Τὰ τάνκς περάσανε ἀπὸ πλάϊ κι' ἀνοιχτήκανε στὸν κάμπο. Ξερνούσανε τὴ φωτιὰ καὶ τὸν ὄλεθρο ἀσταμάτητα. Ποιὸς συγκρατᾷ τὸ διάβολο ὅταν μανιάσει;

Κάποτε οί έθνοφρουροί κοντέψανε στὸ δεῦτερο τούρκικο χωριό. Χωρὶς ἀνασεμιὰ τὸ βαρούσανε ἀπὸ ὅλες τίς μεριές. Ὁ έχθρὸς τᾶχασε κι' ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ πιὸ γρήγορα. Κόντευε πιά τὸ σκοτάδι, πού βοηθοῦσε τούς δικούς μας. Τὰ έχθρικά ἀεροπλάνα στριφογυρίζανε ἀπάνω, μὰ δέν μποροῦσαν νὰ χτυπήσουν. Ἡ Ζημιὰ θάταν καὶ γιὰ τούς δυό. Τὸ πρῶτο τάνκ πλησίασε κι' ὅλας τὰ πρῶτα σπίτια, ἀφοῦ κατέστρεψε τίς σειρές τῶν έχθρικῶν πολυβολείων.

Σὲ μιὰ στιγμή στὸ δεξι ἄκρο σταμάτησε τὸ πολυβολίδι. Ἡ διμοιρία προχωροῦσε μὲ προσοχή.

— Δικοί σας εἶμαστε, Ἕλληνες, ἀκούεται μιὰ φωνὴ ἀπὸ μιὰ μάντρα, κάπου διακόσια μέτρα πιὸ πέρα ἀπὸ τ' ἄκρινὸ νεόκτιστο σπίτι.

— Ἀκοῦς τίποτα, λοχία; ρωτᾷ ὁ λοχαγὸς πού προπορευόταν.

— Κάποιος φωνάζει ἀπὸ τὴ μάντρα.

— Κάνε νόημα στὸ τάνκ.

Δέν τέλειωσε τὴν προσταγὴ του ὁ λοχαγὸς καὶ τρεῖς ἄντρες πεταχτήκανε ἀπὸ ἓνα ἄνοιγμα τῆς μάντρας μὲ ψηλὰ τὰ χέρια, πού τ' ἀνεμίζανε μὲ χαρούμενο τρόπο παρὰ μὲ κείνη τὴ δειλὴ χειρονομία τῆς παράδοσης.

— Πλησιάστε, τούς φωνάζει ὁ λοχαγός.

— Γιάννη, θεῖε Γιάννη... δέν εἶσαι ὁ Γιάννης; Ξεστομίζει ὁ λοχίας, ἓνα ξανθὸ παλληκάρι, κι' ὀρμᾶ πάνω στὸν ἓνα καὶ τὸν ἀγκαλιάζει.

Μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς ἀστραπῆς δοθήκανε οί ἐξηγήσεις. Ἦταν κι' οί τρεῖς αἰχμάλωτοι. Τούς πιάσανε πρὶν δέκα χρόνια οί Τούρκοι, τότε πού ξεσηκωθήκανε οί δυὸ φυλές στὴν Κύπρο. Οἱ δικοί τους τούς νομίζανε πεθαμένους. Οἱ Τούρκοι δέν τούς δηλώσανε πουθενὰ καὶ τούς κρατήσανε νὰ κάμνουν ὀχυρωματικά έργα στίς διάφορες περιοχές τους: σκάψανε τὴ γῆ καὶ φτιάξανε τουνέλια, ἀνοίξανε αὐλάκια, πού τὰ τσιμεντόσανε, στήσανε πολυβολεία.

— Δυὸ νὰ τοὺς πᾶνε πίσω στὴν πόλη, οἱ ἄλλοι ἐμπρός. Τὸ τὰνκ προχώρησε, προστάζει ὁ λοχαγός.

Ὁ λοχίας μ' ἓνα ὀπλίτη τοὺς ὀδήγησε πιο̄ πέρα. "Ἐνα λαντρόβερ, ποὺ πήγαινε γιὰ πυρομαχικά, τοὺς μετέφερε στὸ ἀρχηγεῖο.

**

Τὸ σπίτι του βρισκόταν στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἔκτισε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πατέρα καὶ τοῦ μεγάλου του συγγενολογιοῦ. Κι' ἐκεῖ παντρεύτηκε κι' ἀπόκτησε τὸ πρῶτό του ἀγόρι. "Ἐγινε νοικοκύρης μὲ ὑπόληψη. Μὲς τὸ πρῶινὸ φῶς, ποὺ χρωμάτιζε τὸ σπίτι του, μέσα σὲ κείνο τὸ μικρὸ κῆπο γύρα ὀλόγυρα, μιὰ εὐτυχία ἀνάτελλε γεμάτη διαμάντια. Τὸ δροσερὸ ἀγέρι ζωντάνευε τὴν περιοχὴ δίπλα στ' ἀγγελικὸ φῶς. "Ἐνας ἄγγελος κατέβηκε κι' ἔκαμνε τὸ γύρω χῶρο φαντάστικὸ τοπίο. Ὁ γυρισμὸς εἶναι ἡ ὠραιότερη στιγμή τῆς κάθε μέρας. Μοιάζει μὲ τὸ αἶσθημα τῆς δημιουργίας. Τοῦτος ὁ σημερινὸς του γυρισμὸς ἦταν ἓνα μάτσο χίλιων τριαντάφυλλων γυρισμοί. Καὶ σκεφτόταν: τάχα θὰ τὸν ἀναγνώριζε ἡ γυναίκα του; μεγάλωσε τ' ἀγόρι του; πῆρε παράστημα, ἔγινε λεβέντης σὰν τοὺς ἄλλους τῆς γενιᾶς του; Αὐτὸς γέρασε πρόωρα ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ τίς στερήσεις. Τί μ' αὐτό; Θᾶχε σὲ λίγα χρόνια τὸ γιό του ἀντιστύλι. Τὸ δάκρυ κύλησε στὸ ρυτιδωμένο του πρόσωπο.

Πλησίασε τὸ σπίτι μὲ χτυποκάρδι. Μισοσχηματισμένες ζωγραφιὲς ἀπὸ τὰ περασμένα χορεύανε στὸ μυαλό του. Οἱ εὐτυχισμένες στιγμὲς. Νά! σὰν νᾶταν χτές.

Καὶ ξαφνικὰ βλέπει ἀπ' τὰ ξύλινα κάγκελα τοῦ κήπου νὰ πετιοῦνται ἔξω στὸ δρόμο δυὸ παιδιὰ. Τὸ ἓνα τσιρίζε, ἐνῶ τ' ἄλλο κοιτοῦσε νὰ τὸ καταπραῖνει μὲ κείνα τὰ ἔξοχα παιδικὰ λογάκια.

Μιὰ φωνὴ τὸν τάραξε.

— Ἐλᾶτε μέσα, μωρὰ μου...

Ἦταν ἡ φωνὴ τῆς γυναίκας του.

— Θεέ μου..., εἶπε καὶ σταυροκοπήθηκε.

Σταμάτησε τὸ βῆμα καὶ σκεφτόταν: ἂν ἔκανε, λάθος, ἂν θᾶπρεπε νὰ παρουσιαστῆ, μήπως τᾶχει πραγματικὰ χαμένα καὶ δὲ νοιώθει τί κάνει, ποῦ πάει!

Τὸ μικρὸ ἔξακολουθοῦσε νὰ τσιρίζε. Ἡ μάνα βγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι νευριασμένη γιὰ νὰ μαζέψει τὸ παιδί.

— "Α! ἡ... γυναίκα μου... Θεέκλα! φώναξε.

Ἡ γυναίκα γύρισε ταραγμένη. Τὸν κοίταξε. Κουνήθηκε δεξιά

κι' αριστερά. Κι' ύστερα έθγαλε μιά άναρθρη φωνή κι' έπεσε χάμω, ένώ τὰ δυò μικρά τσιρίζανε τώρα πλάϊ της.

Ό Γιάννης έτρεξε κοντά της.

—Τί διάλοο συμβαίνει; άκούεται μιά φωνή από τή βεράντα του σπιτιού κι' ένας άντρας ξεπρόβαλε.

Ό Γιάννης κρατούσε στήν άγκαλιά του τή Θεέκλα και προσπαθοῦσε νά τή συνεφέρει.

—Νερό, φώναξε. Φέρτε νερό. Λιποθύμισε.

—Βρέ... Γιάννη, εσύ είσαι; λέει με όλάνοιχτα μάτια ο άλλος, ο Πετρής, ο έργολάβος του χωριού, που ήταν μακρυνός συγγενής του Γιάννη και παλιός φίλος στά χρόνια τής πρώτης νιότης.

—Νερό είπα...

Τὰ παιδιά τσιρίζαν. Ό γειτονιά ξύπνησε. Οι πόρτες άνοιξαν...

**

Κάθονταν οι τρεις στο τραπέζι. Μιά γειτόνισσα πήρε τὰ δυò μωρά σπίτι της. Ό θειά του Γιάννη, που δυστύχησε από καιρό και βοηθοῦσε στο σπίτι για ένα κομμάτι ψωμί, τούς έφερε καφέ και παξιμάδι. Μιά άτμόσφαιρα, σωστό μολύβι, καθόταν πάνω στο κεφάλι τους. Οι τοίχοι γέρνανε και τούς πιέζανε. Και τὰ τρία πρόσωπα κοιτούσανε τò άλατζένιο τραπεζομάντηλο με ένα βλέμμα άπελπισμένο.

Πρώτος μίλησε ο Πετρής.

—"Άκουσε, Γιάννη. Φίλοι είμαστε, μακρυνοί συγγενείς, προπαντός άνθρωποι λογικοί!...

—Χμ!

—"Άκουσέ με πρώτα. Πέρασαν πέντε χρόνια από τότε που χάθηκες πολεμώντας. Είπαν πως σκοτώθηκες. Σου κάμανε τὰ μνημόσυνά σου όπως πρέπει. Σε κλάψαμε όλοι. Ό Θεέκλα μαυροφορούσε πέντε όλόκληρα χρόνια. Τὰ πρώτα χρόνια μάτι ανθρώπου δέν τήν είδε. Όλλά πόσο καιρό νά συντηρεί τò σπίτι ο γέρος σου; Πέθανε κι' αυτός με τήν πίκρα σου. Τ' άγόρι σου ήθελε τò μεγάλωμά του. Και μιά μέρα ο παπάς έκαμε τὰ προξένια. Δέν ξέρω γιατί διάλεξε έμένα. Τί νά τὰ πολυλογώ. Δέχτηκα. Συμπαθοῦσα πάντα τή Θεέκλα. Κι' ύστερα εκτίμησα τήν καρδιά της. Πέντε χρόνια σ' εκλαιε. Δέν είναι μικρό πράγμα.

—Ναί!

Ό Θεέκλα σηκώθηκε άπότομα τρέμοντας. "Εσφιξε με τίς δυò παλάμες της τò κεφάλι. Κοίταξε και τούς δυò μ' ένα μισότρελο βλέμμα και κίνησε νά φύγει.

—Κάθησε, τῆς λέει προστακτικὰ ὁ Πετρῆς.

—Ναί κάθησε, Θέκλα, μὴ φεύγεις, τὴν παρακαλεῖ ὁ Γιάννης.

Ἡ Θέκλα κοίταξε τὸν Γιάννη μ' ἓνα τόνο λυπημένο καὶ κάθησε.

—Λοιπόν, συνεχίζει ὁ Πετρῆς, δέχτηκα νὰ τὴν παντρευτῶ καὶ νὰ υἱοθετήσω καὶ τ' ἀγόρι τῆς, συγγνώμη τ' ἀγόρι σας.

—Τὸ γιό μου;

—Ναί. Περίμενε ν' ἀκούσεις. Λοιπόν, τὸν μεγάλωσα καὶ τὸν ἔστειλα καὶ στὸ Γυμνάσιο τῆς Λευκωσίας. Καὶ θὰ τὸν σπούδαζα, ἂ ὄχι θὰ τὸν σπουδάσω.

—Τὸ γιό μου;

—Τὸ γιό μας πιά νὰ λές, Γιάννη, ἀπάντησε κάπως πειραγμένος ὁ Πετρῆς.

Ἡ Θέκλα σηκώθηκε. Τοὺς κοίταξε αὐστηρὰ.

—Κάθησε, τὴν παρακαλεῖ ὁ Γιάννης.

Ἐπάκουσε καὶ κάθησε.

—Ἄκουσε, Γιάννη, λέει ὁ Πετρῆς μὲ σταθερὴ φωνή. Τὸ δίκιο εἶναι μαζί σου. Εἶσαι ὁ πρῶτος τῆς ἄντρας. Ἐχεις ὅλα τὰ δικαιώματα. Ἄλλὰ σκέψου λογικά. Σύμφωνα μὲ τὸν νόμο ἦσουν νεκρός. Μποροῦσε πιά ἡ Θέκλα νὰ παντρευτεῖ. Καλὰ ἔκαμε, σοῦ λέω. Τὴν ἀγαπῶ τὴ Θέκλα κι' ἔχουμε δυὸ κοριτσάκια. Κι' ἓνα...

—Ἄγόρι, τὸ δικό μου.

—Σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ καταστρέψεις τὸ σπίτι μου, λέει παρακλητικὰ ὁ Πετρῆς.

Μεσολάβησε μιὰ μολυβένια σιωπή.

Ξαφνικὰ ὁ Γιάννης γυρίζει καὶ ρωτᾷ τὴ Θέκλα.

—Ἐσύ, Θέκλα, τί λές;

Ἡ Θέκλα πέτρωσε.

—Γιάννη, θὰ τὴν πάρουμε στὸ λαιμό μας, λέει τρέμοντας ὁ Πετρῆς.

—Ἡ σιωπή τῆς μὲ ἱκανοποιεῖ. Σημαίνει τὴ δυσκολία τῆς. Δὲν μπορῶ νὰ σκεφτῶ, δὲν μπορῶ ν' ἀποφασίσω.

Τὰ δυὸ παιδιά ξεφύγανε ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς γειτόνισσας καὶ μπήκανε τσιρίζοντας. Ἡ Θέκλα ἔμεινε ἀκίνητη, σωστὴ πέτρα.

—Τὰ παιδιά, λέει ὁ Πετρῆς.

Ἡ Θέκλα ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει ἀκίνητη. Ὁ Γιάννης γύρισε καὶ κοίταξε τὰ παιδιά. Δάκρυσε.

—Θέκλα, πάρε τὰ μωρά σου. Δικά σας ὅλα. Καὶ τὸ σπίτι μου. Ἄλλὰ τ' ἀγόρι μου ποῦ εἶναι; λέει ὁ Γιάννης.

—Στὸ μέτωπο, ἀπαντᾷ ὁ Πετρῆς. Πολεμᾷ.

—Τὸ ἀγόρι μου;

Ὁ Γιάννης κοίταξε ἀγριεμένος γύρω. Κάτι ζητοῦσε. Εἶδε τὸ δίκαννο στὸν τοῖχο. Τὸ πετροβόλησε μὲ τὴ ματιά του. Ὕστερα σηκώθηκε κι' ὄρμησε.

— Δόσε μου χαρτοῦτσες. Γρήγορα.

Ἄρπαξε τὸ δίκαννο. Ἡ φουρτούνα τὸν πλημμύρισε. Ὁ τόπος χοχλοῦσε.

Ἡ Θέκλα σηκώθηκε.

— Ποῦ πᾶς; τὸν ρωτᾷ.

— Νὰ σώσω τ' ἀγόρι μου, τ' ἀγόρι μου, τὸ γιό μου.

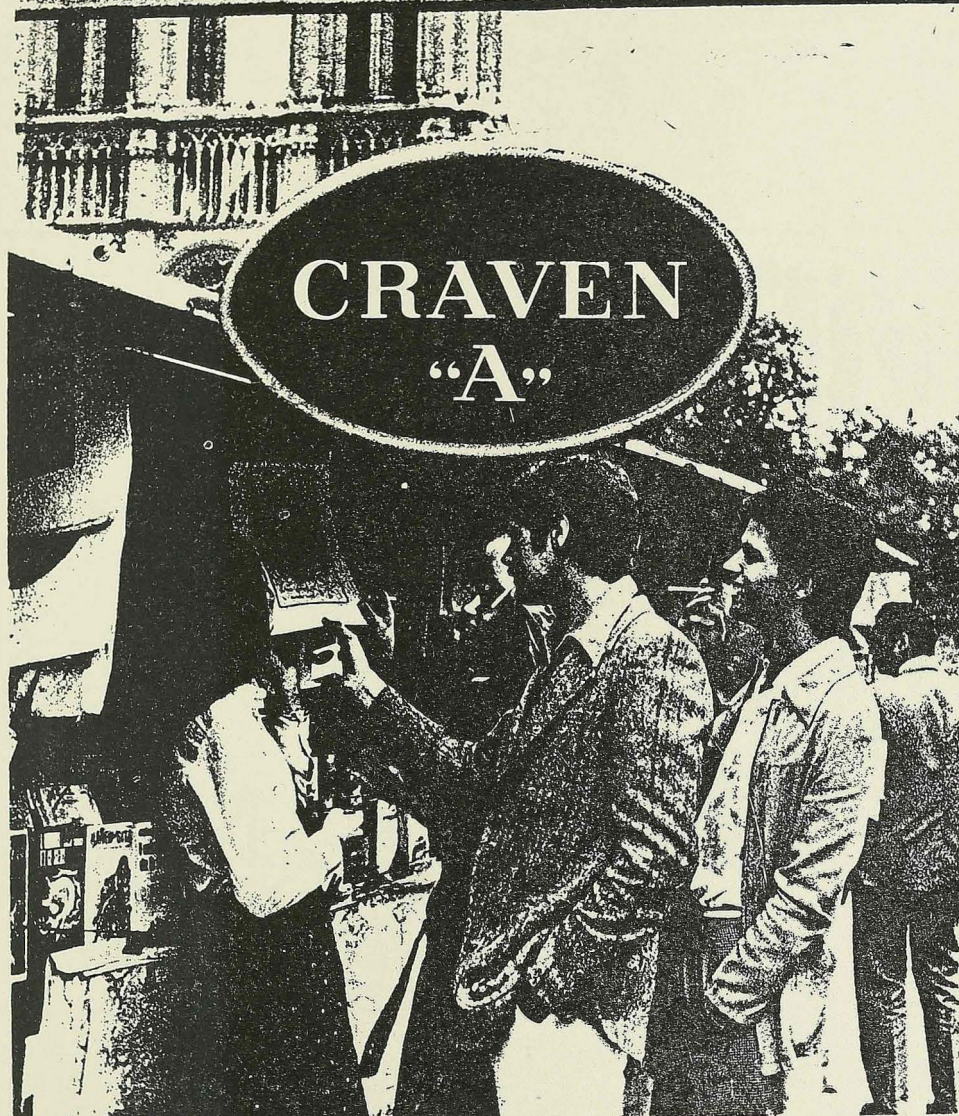
Ἡ Θέκλα ἀγκάλιασε τὰ δυὸ παιδιὰ. Ὁ Πετρῆς ἀνοιξε τὸ συρτάρι κι' ἔδωσε στὸν Γιάννη δυὸ κουτιά χαρτοῦτσες. Αὐτὸς τίς ἄρπαξε καὶ χύθηκε σὰν τὸ σίφουνα στὸ δρόμο.

— Νὰ σώσει τ' ἀγόρι μας, μουρμούρισε ὁ Πετρῆς κι' ἔσκυψε τὸ κεφάλι του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	Τό «Φυλάκιο Χ», γραμμή θανάτου	5
2.	Ό σκοτωμένος γιός	18
3.	Τό Χριστουγεννιάτικο σακάκι	23
4.	Τό πρώτο παιδί	29
5.	Ό φωτογραφία	32
6.	Λίγο νερό τήν ώρα τοῦ θανάτου	38
7.	Ό λειψός	44
8.	Ό κοπέλα μέ τήν κούκλα	48
9.	Ό συγχώρεση	51
10.	Ό γυρισμός τοῦ αἰχμάλωτου	55

Σ' όλο τόν κόσμο...
άνθρωποι μέ τά ίδια γούστα.

ΜΠΥΡΑ
ΚΕΟ
Η ΜΠΥΡΑ
ΣΑΣ

